Cartea întâi

I
Nevastă-mea şi nasul meu

— Ce faci? m-a întrebat nevastă-mea, văzând că mă tot uit, lucru neobişnuit pentru mine, în oglindă.

— Nimic, i-am răspuns, mă uit aici, în nas, în nara asta. Dacă apăs, simt o uşoară durere.

Nevastă-mea a zâmbit şi mi-a spus:

— Credeam că te uiți să vezi în ce parte îți atârnă.

M-am întors ca un câine călcat pe coadă:

— Îmi atârnă? Mie? Nasul?

Şi nevastă-mea, calmă:

— Desigur, dragule. Uită-te bine: îți atârnă spre dreapta.

Aveam douăzeci şi opt de ani şi crezusem până atunci că nasul meu era, dacă nu chiar frumos, oricum decent, ca şi celelalte părți ale corpului. Lucru pentru care mi-a fost întotdeauna uşor să admit şi să susțin ceea ce

de obicei admit şi susțin toți cei ce n-au avut ghinionul să aibă un trup diform: că e o prostie să te umfli în pene cu propriile trăsături. De aceea, descoperirea bruscă şi neaşteptată a acestui defect m-a iritat, aşa cum o face o pedeapsă nemeritată.

Poate nevastă-mea şi-a dat mai repede seama de iritarea mea şi a adăugat că, dacă mă legănam în iluzia că n-am nici un defect, să-mi iau gândul, deoarece, aşa cum nasul îmi atârnă spre dreapta, tot astfel...

Ce altceva?

Ei, altceva! Altceva! Sprâncenele îmi stăteau deasupra ochilor ca două accente circumflexe, urechile nu erau simetrice, una mai în afară decât cealaltă; şi alte defecte...

— Altele?

Ei, da, altele: la mâini, degetul mic; şi la picioare (nu, strâmbe nu!), dreptul, puțin mai curbat decât stângul, spre genunchi, puțin.

După un examen atent, a trebuit să recunosc că toate aceste defecte erau adevărate. Şi doar atunci, interpretând drept durere şi umilință uimirea ce m-a cuprins după iritare, nevastă-mea, ca să mă consoleze, m-a implorat să nu mă necăjesc atâta, că, şi cu defectele astea,

rămâneam în general un bărbat frumos.

Să văd cine nu s-ar înfuria primind ca pe o generoasă concesie ceea ce i-a fost negat ca drept al său. Am şuierat un foarte veninos „mulțumesc” şi, convins că nu aveam nici un motiv să mă simt îndurerat, nici umilit, nu am dat nici o importanță acestor mici defecte, dar am acordat una foarte mare, extraordinară faptului că trăisem atâția ani fără să-mi schimb vreodată nasul — mereu cu ăsta, şi cu sprâncenele şi urechile astea, cu mâinile şi picioarele astea — şi a trebuit să mă însor ca să descopăr că eram plin de defecte.

„Of, ce surpriză! Parcă nu se ştie? Nevestele! Făcute anume pentru a descoperi defectele bărbatului.”

Uite, da — nevestele, nu zic nu. Dar şi eu, dacă-mi permiteți, la vremea aceea mă cufundam, la orice cuvânt ce-mi era adresat, la o muscă pe care o vedeam zburând, în abisuri de meditații şi considerații ce mă rodeau şi-mi străpungeau spiritul în toate direcțiile, ca pe un muşuroi de cârtițe, fără ca din afară să se vadă ceva.

„Se vede, spuneți voi, că aveai mult timp de pierdut.”

Nu de asta. Din cauza stării mele de spirit. Dar, de fapt, şi din huzur, nu zic nu. Bogat, doi prieteni de încredere, Sebastiano Quantorzo şi Stefano Firbo, se îngrijeau de afacerile mele după moartea tatei. Care, oricât se străduise, şi cu vorba bună şi cu cea rea, n-a izbutit să mă facă să duc la capăt nimic, în afara faptului că mă însurasem, asta da, foarte tânăr. Poate spera că voi avea curând un fiu care să nu-mi semene deloc şi, bietul om, nici măcar asta n-a putut obține de la mine.

Nu că, să ne înțelegem, eu m-aş fi împotrivit s-o apuc pe calea pe care tatăl meu mă îndrumase. De apucat, am apucat-o. Dar de înaintat, nu înaintam. Mă opream la fiecare pas. Începeam, întâi de departe, apoi tot mai aproape, să mă învârt în jurul fiecărei pietricele pe care o vedeam şi mă miram că ceilalți puteau să-mi treacă înainte fără să bage de seamă pietricica aceea, care pentru mine luase, între timp, proporțiile unui munte insurmontabil, ba, mai mult, ale unei lumi în care aş fi putut locui fără probleme.

Rămăsesem aşa, nemişcat la primii paşi ai atâtor drumuri, cu spiritul plin de universuri, sau de pietre, ceea ce e, de fapt, acelaşi lucru.

Dar nu aveam deloc impresia că cei care mi-o luaseră înainte şi parcurseseră întregul drum ştiau, în esență, mai mult decât mine. Mi-o luaseră înainte, fără nici o îndoială, toți bravi ca nişte căluți, dar pe urmă, la capătul drumului, găsise fiecare un car: carul său. Se înhămaseră la el cu multă răbdare şi acum îl trăgeau după ei. Eu nu trăgeam nici un car; şi nu aveam, de aceea, nici hățuri şi nici ochelari de cal. Vedeam, în mod sigur, mai multe ca ei. Dar de mers, nu ştiam încotro să merg.

Acum, ca să mă întorc la descoperirea micilor mele defecte, m-am cufundat cu totul, brusc, în gândul că — e posibil? — nu-mi cunoşteam bine nici propria înfățişare, lucrurile care-mi aparțineau în modul cel mai intim: nasul, urechile, mâinile, picioarele. Şi le priveam din nou, refăcând examenul.

De aici a început răul meu. Răul care urma să mă conducă, în scurt timp, la nişte condiții materiale şi spirituale atât de mizerabile şi disperate, că aş fi murit sau înnebunit cu siguranță, dacă nu aş fi găsit chiar în ele (cum o să vă povestesc) remediul ce avea să mă vindece.

II
Şi nasul vostru?

Imediat mi-am închipuit că toți, după descoperirea făcută de nevastă-mea, trebuiau să-şi dea seama de defectele mele fizice, fără a observa şi altceva la mine.

— Te uiți la nasul meu? l-am întrebat, deodată, în aceeaşi zi pe un prieten, care se apropiase să-mi vorbească de nu ştiu ce problemă care, probabil, îl interesa.

— Nu, de ce? mi-a răspuns.

Şi eu, surâzând nervos:

— Îmi atârnă spre dreapta, nu vezi?

Şi l-am pus să mă observe cu multă atenție, de parcă acest defect al nasului meu ar fi fost o stricăciune ireparabilă pricinuită maşinăriei universale.

Prietenul m-a privit la început puțin uimit; apoi, bănuind, desigur, că am îndreptat, brusc şi fără nici o noimă, discuția spre nas pentru că nu consideram problema despre care-mi vorbea demnă de atenție sau de un răspuns, a dat din umeri şi a vrut să plece. L-am apucat de braț:

— Nu, stai, i-am zis, sunt dispus să discut cu tine problema asta. Dar acum trebuie să mă ierți.

— Te gândeşti la nasul tău?

— Nu mi-am dat până acum seama că-mi atârnă spre dreapta. Mi-a atras atenția, azi-dimineață, nevastă-mea.

— A, adevărat? m-a întrebat atunci prietenul. Şi în ochi i-a sclipit un râs neîncrezător, poate şi puțin batjocoritor.

L-am privit ca pe nevastă-mea, azi-dimineață, cu sentimente amestecate — umilință, necaz şi uimire. Vasăzică şi el îşi dăduse seama de o vreme. Şi cine ştie câți alții! Şi eu nu ştiam şi, neştiind, credeam că sunt pentru toți un Moscarda cu nasul drept, în timp ce eram, de fapt, pentru toți, un Moscarda cu nasul strâmb; şi cine ştie de câte ori mi se întâmplase să vorbesc, fără nici o bănuială, de nasul plin de defecte al lui X sau al lui Y şi de câte ori, prin urmare, i-am făcut să râdă de mine şi să-şi spună în gând:

„Uite-te puțin la el săracu, şi mai râde de nasul altuia!”

Aş fi putut, e drept, să mă consolez cu gândul că, la urma urmelor, nasul meu era

foarte comun, ceea ce demonstrează încă o dată faptul arhicunoscut că observăm cu uşurinţă defectele altora, în timp ce nu ne dăm seama de ale noastre. Dar prima sămânţă a răului începuse să încolţească în cugetul meu şi nu m-am putut consola cu gândul acesta.

Mi s-a fixat în cap, în schimb, ideea că nu eram pentru ceilalţi acela care, în sinea mea, îmi închipuisem că sunt până acum.

Pentru moment m-am gândit numai la trup şi cum prietenul continua să stea în faţa mea cu un aer de bănuială batjocoritoare, l-am întrebat, ca să mă răzbun, dacă el, la rândul lui, ştia că avea pe bărbie o gropiţă care i-o diviza în două părţi nu tocmai egale: una mai reliefată aici, una mai adâncită dincolo.

— Eu? Cum aşa? a exclamat prietenul meu. Am gropiţa aici, ştiu, dar nu cum zici tu.

— Să intrăm aici, la frizer, şi o să vezi, i-am propus pe loc.

Când el, intrând la frizer, şi-a dat seama cu uimire de defect şi a recunoscut că era adevărat, a vrut să-şi ascundă supărarea. A spus că, în fond, era un fleac.

Ei da, un fleac. Totuşi am văzut, urmărindu-l de departe, că s-a oprit întâi în

fața unei vitrine, apoi încă o dată, mai încolo, în fața alteia; şi, mai încolo, încă o dată şi pentru mai multă vreme, a treia oară, în fața unui gemuleț, pentru a-şi examina bărbia. Şi sunt sigur că, imediat ce a ajuns acasă, a dat fuga să-şi vadă, în oglindă, mai bine, noua înfățişare cu defectul ei. Şi n-am nici cea mai mică îndoială că, fie pentru a se răzbuna, fie pentru a continua o glumă care i se părea că merită să fie răspândită, după ce l-a întrebat pe vreun prieten al său (cum l-am întrebat eu pe el) dacă a observat defectul ce-l avea la bărbie, a descoperit cine ştie ce alt defect, la frunte sau la gură, al prietenului său, care, la rândul lui... da, da!... aş putea să jur că, timp de mai multe zile, în nobila urbe Richieri am văzut (dacă n-a fost totul în închipuirea mea) un număr impresionant de cetățeni trecând de la o vitrină la alta, oprindu-se în fața fiecăreia şi examinându-şi, care un pomet, care coada ochiului, care lobul urechii sau nările. Şi, chiar după o săptămână, un oarecare tip s-a oprit în fața mea, cu un aer rătăcit, ca să mă întrebe dacă era adevărat că, de câte ori începea să vorbească, îşi strângea, fără să-şi dea seama, pleoapa stângă.

— Da, dragul meu, i-am răspuns precipitat. Şi eu, vezi? Nasul îmi atârnă spre dreapta, dar ştiu asta singur; nu e nevoie să mi-o spui tu. Şi sprâncenele? Ca nişte accente circumflexe! Urechile, aici, priveşte, una mai în afară decât cealaltă. Şi aici, mâinile: plate, nu? Şi articulaţia strâmbă a degetului mic, şi picioarele? Ăsta, ăsta de-aici, ţi se pare că e ca ăstălalt? Nu, aşa-i? Dar ştiu asta singur şi nu e nevoie să mi-o spui tu. Cu bine.

L-am lăsat acolo şi am şters-o. După doi paşi, l-am auzit că mă strigă.

— Ps!

Foarte calm, cu degetul, mă chema spre el ca să mă întrebe:

— Dacă nu te superi, mama ta n-a mai avut alţi copii după tine?

— Nu: nici înainte, şi nici după, i-am răspuns. Singur la părinţi. De ce?

— Fiindcă, mi-a spus, dacă mama ta ar mai fi avut un copil, acesta ar fi fost, în mod sigur, tot băiat.

— A, da? De unde ştii?

— Uite: femeile din popor spun că, atunci când unui nou-născut părul i se termină la ceafă într-o codiţă ca a ta, următorul născut va

fi băiat.

Mi-am dus o mână la ceafă şi, cu un rânjet înghețat, l-am întrebat:

— A, am o... cum ai zis?

Şi el:

— Codiță, dragul meu, i se zice la Richieri.

— A, dar asta-i un fleac! am exclamat. Pot să mi-o tai.

A făcut semn cu degetul că nu, apoi a spus:

— Îți rămâne semnul mereu, dragul meu, chiar dacă ți-o razi.

Şi, de data asta, a întins-o el.

III
Grozavă modalitate de a fi singuri!

Din acea zi, mi-am dorit fierbinte să fiu singur, măcar o oră. De fapt însă, era mai mult o necesitate decât o dorință: o necesitate acută, urgentă, chinuitoare, pe care prezența sau numai apropierea nevestei mele o exacerba până la turbare.

— Ai auzit, Gengè[*], ce-a spus ieri

[*] Nevastă-mea, din Vitangelo, pentru că aşa mă cheamă, din păcate, a derivat acest diminutiv, şi mă strigă aşa; nu fără motiv, cum se va vedea.

Michelina? Quantorzo are ceva urgent să-ți spună.

— Uită-te, Gengè, dacă-mi țin rochia aşa, mi se văd picioarele.

— S-a oprit pendula, Gengè.

— Gengè, nu duci cățeluşa afară? Pe urmă îți murdăreşte covoarele şi o cerți. Totuşi are nevoie... bietul animal... spun... doar n-o să spui că... N-a ieşit de aseară.

— Nu crezi, Gengè, că Anna Rosa ar putea fi bolnavă? N-a apărut de trei zile, şi ultima dată o durea gâtul.

— A venit domnul Firbo, Gengè. Zice că o să treacă mai târziu. N-ai putea să-l vezi în altă parte? Doamne, ce pisălog.

Sau o auzeam cântând:

Dacă-mi spui nu,
dragul meu drag, mâine n-am să vin;
mâine n-am să vin...
mâine n-am să vin...

Dar de ce nu te închideai în cameră, sau măcar nu-ți puneai dopuri în urechi?

Domnilor, asta înseamnă că nu înțelegeți în ce fel voiam să fiu singur.

De închis, puteam să mă închid doar în biroul meu, dar şi aici fără să trag zăvorul, pentru a nu trezi în mintea nevestei mele bănuieli răutăcioase, fiindcă ea era, nu zic maliţioasă, dar foarte bănuitoare. Şi dacă, deschizând uşa brusc, m-ar fi surprins?

Nu. Şi pe urmă, ar fi fost inutil. În biroul meu nu erau oglinzi. Eu aveam nevoie de o oglindă. Pe de altă parte, numai gândul că nevastă-mea era în casă era de ajuns să-mi ţină trează conştiinţa, iar eu tocmai asta nu voiam.

Pentru voi, ce înseamnă să fiţi singuri?

Să rămâneţi doar cu voi, fără nici un străin în preajmă.

A, da, vă asigur că asta este o modalitate grozavă de a fi singuri. Vi se deschide în amintire o ferestruică, la care apare surâzătoare, între un ghiveci cu garoafe şi un altul cu iasomie, Titti, care croşetează cu lână roşie, o, Doamne, exact ca aceea pe care o poartă la gât domnul Giacomino, bătrânul ăla insuportabil, căruia nu i-aţi dat nici acum biletul de recomandare pentru preşedintele Societăţii de binefacere, bun prieten al vostru, dar un pisălog şi el, mai ales când se apucă să vorbească despre pungăşiile secretarului său

particular, care ieri... nu, când a fost?... alaltăieri, când ploua şi piaţa părea un lac, cu toate picăturile acelea care străluceau într-o rază de soare, şi în fugă, Doamne ce învălmăşeală de lucruri, bazinul, chioşcul de ziare, tramvaiul care cotea şi scrâşnea necruţător la curbă, câinele care fugea; gata, aţi intrat într-o sală de biliard, unde era el, secretarul preşedintelui Societăţii de binefacere; şi ce mai râdea pe sub mustăţile-i groase când. V-aţi călcat cuvântul şi aţi început să jucaţi biliard cu amicul Carlino, numit *Quintadecima*. Şi pe urmă? Ce s-a întâmplat pe urmă, când aţi ieşit de acolo? Sub un felinar palid, pe strada udă şi pustie, un biet beţiv melancolic încerca să îngâne o veche cânţonetă napolitană pe care, cu mulţi ani în urmă, o auzeaţi aproape în fiecare seară în localitatea aceea de munte dintre castani, unde vă duseserăţi în vilegiatură pentru a fi aproape de draga de Mimì, care apoi s-a măritat cu bătrânul commendatore Della Venera, care a murit un an mai târziu. O, draga de Mimì! Uite-o, uite-o la o altă fereastră care vi se deschide în amintire...

Da, da, dragii mei, vă asigur că ăsta este un

fel grozav de a fi singuri.

IV
Cum voiam eu să fiu singur

Eu voiam să fiu singur într-un fel cu totul nou, insolit. Exact opusul a ceea ce gândiți voi: adică/ara *mine* şi tocmai *cu un străin în jur*.

Vi se pare deja un semn de nebunie?

Poate fiindcă nu reflectați îndeajuns.

Putea să fi apărut deja nebunia în mine, nu zic nu; dar vă rog să mă credeți că unica modalitate de a fi singuri cu adevărat e aceasta de care vă vorbesc.

Singurătatea nu e niciodată cu voi: ea este întotdeauna fără voi, e posibilă doar cu un străin în preajmă, loc sau persoană, ce-o fi, care să vă ignore cu totul, pe care s-o ignorați cu totul, astfel încât voința şi sentimentele voastre să rămână suspendate şi rătăcite într-o nesiguranță chinuitoare şi, încetând orice afirmare a voastră, să înceteze însăşi intimitatea conştiinței voastre. Adevărata singurătate se află într-un loc care trăieşte

pentru sine şi care vouă nu vă spune nimic, unde deci străinul sunteți voi.

Astfel voiam eu să fiu singur. Fără mine. Adică fără acel eu pe care îl cunoşteam deja, sau pe care credeam că-l cunosc. Doar cu un anumit străin, pe care deja simțeam, în mod obscur, că nu-l pot îndepărta de mine şi care eram eu însumi: *străinul inseparabil de mine*.

Percepeam doar unul, atunci! Şi deja acesta, sau nevoia ce-o simțeam să rămân singur cu el, de a sta față în față pentru a-l cunoaşte bine şi a conversa puțin cu el, mă tulbura mult, trezindu-mi sentimente între repulsie şi spaimă.

Dacă nu eram pentru ceilalți acela care, până acum, crezusem că sunt pentru mine, atunci cine eram?

Trăind, nu mă gândisem niciodată la forma nasului meu; la dimensiune, mică sau mare, sau la culoarea ochilor mei; la îngustimea sau la lărgimea frunții, şi aşa mai departe. Acela era nasul, aceia ochii, aceea fruntea mea: lucruri inseparabile de mine, la care, prins de afaceri, de idei, abandonat pasiunilor, nu puteam să mă gândesc.

Dar acum gândeam:

„Şi ceilalţi? Ceilalţi nu se află nicidecum în sinea mea. Pentru ceilalţi, care privesc din afară, ideile mele, sentimentele mele au un nas. Nasul meu. Şi au doi ochi, ochii mei, pe care eu nu-i văd şi ei îi văd. Ce legătură există între ideile mele şi nasul meu? Pentru mine, nici una. Eu nu gândesc cu nasul şi nici nu sunt atent la el atunci când gândesc. Dar ceilalţi? Ceilalţi, care nu pot pătrunde în sinea mea ca să-mi vadă ideile şi îmi văd, din afară, nasul? Pentru ceilalţi există o legătură atât de strânsă între ideile mele şi nasul meu, încât dacă primele, să zicem, ar fi foarte serioase şi acesta din urmă ar avea o formă caraghioasă, ei ar pufni în râs.”

Ţinând-o astfel, am căzut în altă frământare: că nu puteam, trăind, să mă văd pe mine însumi făcând cele mai obişnuite lucruri; să mă văd cum mă vedeau ceilalţi; să-mi pun în faţă trupul şi să-l văd trăind, de parcă ar aparţine altuia. Când mă uitam într-o oglindă, se petrecea în mine o blocare: nici urmă de spontaneitate, orice gest al meu îmi apărea artificial, construit.

Nu mă puteam vedea trăind.

Am putut avea dovada în impresia de care

am fost, ca să zic aşa, asaltat, atunci când, câteva zile mai târziu, plimbându-mă şi discutând cu prietenul meu Stefano Firbo, mi s-a întâmplat să mă surprind, dintr-o dată, într-o oglindă de pe stradă, pe care n-o observasem mai devreme. Impresia aceasta n-a durat decât un moment, după care a urmat blocarea: s-a dus spontaneitatea şi a început studiul. La început nu m-am recunoscut. Mi-am făcut impresia unui străin care trecea pe stradă conversând. M-am oprit. Eram, probabil, foarte palid. Firbo m-a întrebat:

— Ce ai?

— Nimic, i-am răspuns. Şi în sinea mea, cuprins de o ciudată spaimă, care era în acelaşi timp repulsie, mă gândeam:

„Era chiar imaginea mea aceea surprinsă într-o clipită? Sunt chiar aşa, eu, din afară, atunci când — trăind — nu mă gândesc la mine? Aşadar, pentru ceilalţi sunt străinul surprins în oglindă. Acela, nu acel eu pe care-l cunosc. Acela pe care nici eu, la început, zărindu-l, nu l-am recunoscut. Sunt străinul acela pe care nu-l pot vedea trăind decât aşa, într-o clipă în care nu mă gândesc la mine. Un străin pe care-l pot vedea şi cunoaşte doar

ceilalți, nu şi eu.”

Şi am luat atunci o hotărâre disperată: să-l urmăresc mereu pe străinul acela care era în mine şi-mi scăpa; pe care nu-l puteam fixa într-o oglindă, deoarece devenea imediat eul pe care-l cunoşteam; acela care trăia pentru ceilalți şi pe care eu nu puteam să-l cunosc; pe care ceilalți îl vedeau trăind, şi eu nu. Voiam să-l văd şi să-l cunosc şi eu aşa cum îl vedeau şi-l cunoşteau ceilalți.

Repet, pe atunci credeam că acel străin era unul singur: unul pentru toți, cum unul singur credeam că sunt eu pentru mine. Curând însă drama mea atroce s-a complicat cu descoperirea celor o sută de mii de Moscarda care eram eu nu numai pentru ceilalți, ci şi pentru mine, toți cu acelaşi nume de Moscarda, urât până la cruzime, toți cuprinşi în acest biet trup al meu, care era şi el doar unul, unul şi nici unul, vai, dacă mă aşezam în fața oglinzii şi îl priveam fix şi nemişcat în ochi, golindu-l de orice sentiment şi urmă de voință.

Când drama s-a complicat astfel, au început nebuniile mele de necrezut.

V
În urmărirea străinului

O să vorbesc acum despre cele mai mici dintre ele, pe care am început să le fac sub forma unor pantomime, în perioada de copilărie sprintenă a nebuniei mele, în faţa tuturor oglinzilor din casă, având grijă să nu mă zărească nevastă-mea, aşteptând cu nerăbdare ca ea, ieşind pentru vreo vizită sau cumpărătură, să mă lase în sfârşit un pic singur.

Nu voiam să-mi studiez mişcările ca un actor, să-mi compun trăsăturile într-o expresie care să reflecte diferitele sentimente şi mişcări sufleteşti; dimpotrivă: voiam să surprind naturaleţea actelor mele, schimbările bruşte ale chipului datorate unei mişcări sufleteşti; o mirare bruscă, de exemplu (şi îmi ridicam pentru orice fleac sprâncenele până la rădăcina părului şi holbam ochii şi gura, lungindu-mi faţa de parcă era trasă de un fir interior); un doliu adânc (şi mă încruntam, închipuindu-mi moartea nevestei mele, şi-mi coboram grav pleoapele, parcă pentru a ascunde durerea); o

furie feroce (şi scrâşneam din dinți, gândindumă că am fost pălmuit, şi strâmbam din nas, încleştând maxilarele şi fulgerând cu privirea).

Dar, înainte de toate, uimirea, doliul, furia erau false şi nu puteau fi reale, deoarece, dacă ar fi fost adevărate, n-aş fi putut să le văd, încetând subit pentru simplul fapt că le vedeam; în al doilea rând, mirarea care m-ar fi putut cuprinde comporta expresii atât de imprevizibile, variind fără sfârşit şi în funcție de moment şi de starea mea de spirit; şi tot aşa pentru orice doliu şi pentru toate furiile. Şi, în sfârşit, admițând că pentru o anume mirare, pentru un anume doliu, pentru o anume furie aş fi avut într-adevăr acele expresii, ele erau aşa cum le vedeam eu, nu cum le-ar fi văzut ceilalți. Expresia furiei mele, de exemplu, nu ar fi fost aceeaşi pentru unul care s-ar fi temut de ea, pentru un altul dispus s-o treacă cu vederea, pentru un al treilea gata s-o ia în râs şi aşa mai departe.

Ah, câtă minte aveam încă pentru a vedea toate astea, şi nu mi-a ajutat să înțeleg, din eşecul evident al acestor încercări nebuneşti, că ar fi normal să renunț la hotărârea disperată pe care o luasem şi să trăiesc liniştit pentru

mine, fără să mă văd şi fără să mă gândesc la ceilalţi.

Ideea că ceilalţi vedeau în mine unul ce nu era eul pe care-l cunoşteam — unul pe care doar ei îl puteau cunoaşte, privindu-mă din afară cu ochi care nu erau ai mei şi care-mi creau un aspect destinat să-mi rămână mereu străin, cu toate că exista prin mine, cu toate că era al meu pentru ei (un „al meu” deci care nu era pentru mine!), o viaţă în care, cu toate că era a mea pentru ei, eu nu puteam pătrunde — ideea aceasta nu mi-a mai dat pace.

Cum să-l suport în mine pe străinul acesta? Străinul acesta care eram eu însumi pentru mine? Cum să nu-l văd? Cum să nu-l cunosc? Cum să rămân condamnat să-l port mereu cu mine, în mine, la vedere pentru alţii, în timp ce pentru mine nu?

VI
În sfârşit

— Ştii ce vreau să-ţi spun, Gengè? Au trecut încă patru zile. Nu mai încape nici o îndoială: Anna Rosa trebuie să fie bolnavă. O

să mă duc eu s-o văd.

— Dida, dragă, ce faci? Pe timpul ăsta? Trimite-l pe Diego, trimite-o pe Nina să întrebe. Vrei să te îmbolnăveşti? Nu vreau, nu vreau deloc aşa ceva.

Când voi nu vreți deloc un lucru, ce face nevasta voastră?

Dida, nevasta mea, şi-a pus pălăria pe cap. Apoi mi-a întins blana să i-o țin. Am exultat. Dar Dida mi-a observat zâmbetul în oglindă.

— A, râzi?

— Dragă, văd că mă asculți atât de mult...

Şi atunci, am rugat-o ca măcar să nu stea prea mult la prietena ei, dacă era într-adevăr bolnavă:

— Un sfert de oră, nu mai mult. Te implor.

În acest fel am fost sigur că n-o să se mai întoarcă până seara.

Imediat după ce a ieşit, m-am învârtit de bucurie pe un călcâi, frecându-mi mâinile.

„În sfârşit!”

VII
Firul Ariadnei

Întâi am vrut să mă reculeg, să aştept să-mi dispară de pe față orice urmă de nelinişte şi de bucurie şi, în sinea mea, să se stingă orice mişcare sufletească, orice gând, astfel încât să aşez în fața oglinzii trupul meu ca pe un trup străin mie şi, ca atare, să-l privesc.

„Hai, mi-am zis, să mergem!”

Am mers, cu ochii închişi, cu mâinile înainte, pe pipăite. Când am atins toaleta, am stat să aştept, cu ochii încă închişi, un calm interior absolut, o indiferență totală.

O blestemată de voce lăuntrică îmi spunea însă că era şi el acolo, *străinul*, în fața mea, în oglindă. În aşteptare ca şi mine, cu ochii închişi.

Era acolo, dar eu nu-l vedeam.

Nu mă vedea nici el, fiindcă avea, ca şi mine, ochii închişi. Dar oare ce aştepta el? Să mă vadă? Nu. *El putea fi văzut, nu să mă vadă*. Era pentru mine ceea ce eram eu pentru ceilalți, puteam fi văzut, dar nu să mă văd. Deschizând însă ochii, l-aş fi văzut aşa, ca pe un altul?

Asta era problema.

Mi s-a întâmplat de atâtea ori să-mi cadă ochii pe oglindă împreună cu altcineva care

mă privea în aceeaşi oglindă. Eu nu mă vedeam în oglindă, dar eram văzut; la fel şi celălalt, nu se vedea, dar vedea chipul meu şi se vedea privit de mine. Dacă m-aş fi apropiat şi eu de oglindă, aş fi putut probabil să fiu văzut, mai departe, de celălalt, dar eu nu, nu l-aş mai fi văzut pe el. Nu poți în acelaşi timp să te vezi şi să vezi că un altul te priveşte în aceeaşi oglindă.

Gândindu-mă astfel, tot cu ochii închişi, m-am întrebat:

„Situația mea e aceeaşi acum sau nu? Atâta timp cât țin ochii închişi, suntem doi: eu aici şi el în oglindă. Trebuie să împiedic ca, deschizând ochii, el să devină eu şi eu el. Eu trebuie să-l văd, nu să fiu văzut. E posibil? Imediat ce o să-l văd, o să mă vadă şi el şi ne vom recunoaşte. Mersi! Eu nu vreau să-l recunosc; eu vreau să-l cunosc în afara mea. E posibil? Efortul meu suprem trebuie să fie următorul: să nu mă văd *în mine*, ci să fiu văzut *de mine*, cu ochii mei, dar ca şi cum aş fi un altul: acela pe care toți îl văd şi eu nu. Hai, atunci, calm, absență totală şi atenție!”

Am deschis ochii. Ce am văzut?

Nimic. M-am văzut. Eram eu acolo,

încruntat, concentrat asupra mea, cu o figură foarte dezgustată.

M-a apucat o furie teribilă şi mi-a venit să mă scuip în față. M-am abținut. Mi-am destins figura, am încercat să-mi îmblânzesc privirea. Şi, uite, pe măsură ce mă destindeam, imaginea mea se stingea şi parcă se îndepărta de mine.

Dar mă stingeam şi eu dincoace, aproape căzând; am simțit că, dacă mai dura, aş fi adormit. M-am agățat de privire. Am încercat să nu mă mai simt susținut de ochii aceia care-mi stăteau înainte; ca ochii aceia, adică, să pătrundă în ai mei. N-am reuşit. Eu *îmi simțeam* ochii aceia. Îi vedeam acolo, dar îi simțeam şi dincoace, în mine. Îi simțeam ai mei. Nu fixați asupra mea, ci în ei înşişi. Şi, dacă reuşeam o clipă să nu mi-i mai simt, nici nu-i mai vedeam. Vai, se întâmpla chiar aşa: puteam să mi-i văd, nu să-i văd pur şi simplu.

Şi mai departe: înțelegând parcă acest adevăr care îmi reducea experimentul la o joacă, chipul meu a zâmbit deodată în oglindă.

„Fii serios, imbecilule! i-am strigat atunci. Nu e nimic de râs!”

Schimbarea de expresie a imaginii mele a

fost atât de bruscă, din cauza furiei spontane, şi a urmat apoi o astfel de apatie buimacă, încât am reuşit să-mi văd trupul detaşat de spiritul imperios, acolo, în faţa mea, în oglindă.

Ah, în sfârşit! Uite-l acolo!

Cine era?

Nu era nimic. Nimeni. Un biet trup mortificat, aşteptând ca cineva să-l ia în posesie.

„Moscarda...", am murmurat, după o lungă tăcere.

Nu s-a mişcat; m-a privit uluit.

Putea să aibă orice alt nume.

Era acolo, ca un câine rătăcit, fără stăpân şi fără nume, pe care cineva putea să-l strige *Flick*, şi altcineva *Flock*, după chef. Nu ştia nimic, nici nu se cunoştea; trăia pentru a trăi, neştiind că trăieşte; îi bătea inima, şi nu ştia; respira, fără să ştie; îşi mişca pleoapele, şi nu-şi dădea seama.

I-am privit părul roşcat, fruntea imobilă, dură, palidă, sprâncenele ca nişte accente circumflexe, ochii verzui, cu corneea străbătută parcă de mici pete gălbui, mirați, cu o privire goală, nasul care îi atârna spre

dreapta, dar de o formă frumoasă, acvilină, mustățile roşcate care-i ascundeau gura, bărbia solidă, puțin ieşită în afară.

Uite-l, aşa era: îl făcuseră aşa, din carnea asta, nu depindea de el să fie altfel, să aibă o altă înfățişare. Putea, într-adevăr, să-şi schimbe puțin aspectul: să-şi radă mustățile, de exemplu. Dar acum era aşa. Cu timpul va fi devenit chel sau cărunt, ridat şi flasc, ştirb. Vreo nenorocire l-ar fi putut desfigura, dându-i un ochi de sticlă sau un picior de lemn. Dar acum era aşa.

Cine era? Eram eu? Dar putea să fie şi altcineva. Oricine putea să fie acela. Putea să aibă părul roşu, sprâncenele în formă de accente circumflexe şi nasul care atârna spre dreapta nu numai pentru mine, ci pentru oricare altul care nu aş fi fost eu. De ce trebuia să fiu eu acesta, aşa?

Trăind, eu nu-mi reprezentam nici o imagine a mea. De ce trebuia atunci să mă văd în trupul de acolo ca într-o imagine a mea necesară?

Imaginea aceea îmi stătea în față, aproape inexistentă, ca o apariție de vis. Iar eu puteam foarte bine să nu mă cunosc astfel. Dacă nu m-

aş fi văzut niciodată în oglindă, de exemplu? N-aş fi continuat, la fel, să am în capul acela necunoscut aceleaşi gânduri ale mele? Ba da, şi atâtea altele. Ce aveau a face gândurile mele cu părul acela, de culoarea aceea, care ar fi putut să nu mai fie deloc, sau să fie alb, negru sau blond; şi cu ochii verzui de acolo, care ar fi putut fi negri sau albaştri; şi cu nasul acela, care ar fi putut fi cârn sau drept? Puteam foarte bine să simt o profundă antipatie pentru corpul de acolo; şi chiar o simțeam.

Şi totuşi eu eram pentru toți, în ansamblu, părul acela roşcat, ochii verzui şi nasul de acolo, întreg trupul acela care pentru mine nu însemna nimic! Oricine putea intra în posesia lui, a corpului de acolo, ca să facă din el acel Moscarda care-i plăcea, azi într-un fel şi mâine în altul, după caz şi toane. Şi chiar şi eu... Ba da! Îl cunoşteam eu, oare? Ce puteam cunoaşte din el? Momentul în care îl fixam cu privirea, şi atât. Dacă nu mă doream sau nu mă simțeam aşa cum mă vedeam, acela era şi pentru mine un străin, care avea trăsăturile astea, dar ar fi putut la fel de bine să aibă altele. O dată trecut momentul în care-l priveam, el era deja un altul; e-adevărat că nu

mai era aşa cum fusese în copilărie, şi nu era încă aşa cum va fi la bătrâneţe; iar eu azi încercam să-l recunosc în acela de ieri şi aşa mai departe. În capul de acolo, nemişcat şi dur, puteam să introduc orice gând voiam, să aprind cele mai neobişnuite viziuni. Uite: o pădure ce-şi arunca umbra, tăcută şi misterioasă, sub lumina stelelor; un chei solitar, înecat în ceaţă, de la care pornea în zori o navă lentă şi spectrală; un oraş clocotind de viaţă sub o rază sclipitoare de soare, care dădea chipurilor reflexe purpurii şi făcea să strălucească în atâtea culori ferestrele, oglinzile, cristalurile vitrinelor. Stingeam deodată viziunea, şi capul acela rămânea din nou nemişcat şi dur, într-o apatie buimacă.

Cine era acela? Nimeni. Un biet corp fără nume, aşteptând ca cineva să-l ia în posesie.

Dar, pe neaşteptate, în timp ce mă gândeam, s-a întâmplat un lucru care mai curând m-a înspăimântat decât m-a uimit.

Am văzut figura apatică şi buimacă a acelui biet corp mortificat descompunându-se, fără voia mea, strâmbându-şi nasul, dând ochii peste cap, strângând buzele şi încruntând sprâncenele, ca pentru plâns; a rămas o clipă

aşa şi apoi s-a prăbuşit de două ori, brusc, strănutând violent.

Bietul corp mortificat s-a pus în mişcare singur, pe contul său, din cauza unui curent intrat de cine ştie unde, fără să-mi spună nimic şi fără voia mea.

„Noroc!” i-am spus.

Şi am văzut în oglindă primul meu râs de nebun.

VIII
Şi atunci?

Atunci, nimic: atât. Dacă vi se pare puţin! Iată o primă listă de reflecţii prăpăstioase şi de concluzii teribile derivate din plăcerea momentană şi inocentă pe care Dida, nevastă-mea, şi-a dorit-o. Adică, de a-mi fi atras atenţia că nasul îmi atârnă spre dreapta.

Reflecţii

1) — *că eu nu eram pentru ceilalţi acela care crezusem până acum că eram pentru mine;*

2) — *că nu mă puteam vedea trăind;*

3) — *că, neputându-mă vedea trăind,*

rămâneam un străin pentru mine, adică unul pe care ceilalţi îl puteau vedea şi cunoaşte, fiecare în felul lui, iar eu nu;

4) — *că era imposibil să mi-l pun în faţă pe acest străin pentru a-l vedea şi cunoaşte; eu puteam să mă văd, dar nu să-l văd pe el;*

5) — *că trupul meu, dacă-l analizam din afară, era pentru mine ca o apariţie de vis, un lucru care nu ştia că trăieşte şi stătea acolo, aşteptând ca cineva să-l ia în posesie;*

6) — *că, aşa cum îmi luam eu în posesie trupul, pentru a fi din când în când cum mă doream şi mă simţeam, tot aşa îl putea lua în posesie oricine altcineva, pentru a-i da realitatea dorită;*

7) — *că, în fine, corpul acela, în sine, era în acelaşi timp nimic şi nimeni, întrucât un curent de aer îl putea face să strănute, azi, iar mâine să-l ia cu el.*

Concluzii

Astea două deocamdată:

1) — *că am început să înţeleg, în sfârşit, de ce Dida, nevastă-mea, îmi spunea Gengè;*

2) — *că mi-am propus să aflu cine eram eu măcar pentru cei mai apropiaţi, aşa-zişii cunoscuţi, şi să mă amuz încercând să distrug,*

pentru a le face în ciudă, imaginea pe care o aveau ei despre mine.

Cartea a doua

I
Exist eu, şi existaţi şi voi

Mi se poate riposta:

„Dar cum de nu ți-a trecut niciodată prin cap, biet Moscarda, că toți păteau ca şi tine, nu se puteau vedea trăind; şi, dacă tu nu erai pentru ceilalți acela care te credeai până acum, în acelaşi timp puteau şi ceilalți să fie altfel decât îi vedeai tu etc, etc?”

Răspund:

Mi-a trecut prin cap. Iertați-mă însă, chiar v-a trecut şi vouă?

M-am gândit la asta, dar nu cred. Ba dimpotrivă, dacă v-ar trece prin cap cu adevărat o asemenea idee şi ar prinde rădăcini, aşa cum a prins la mine, toți ați comite aceleaşi nebunii pe care le-am comis şi eu.

Fiți sinceri: nu v-a trecut niciodată prin cap că vreți să vă vedeți trăind. Vă limitați să trăiți pentru voi, şi bine faceți, fără să vă puneți problema a ceea ce ați putea reprezenta pentru

ceilalți; nu că nu v-ar interesa opinia lor, din contră, vă interesează foarte mult; dar trăiți cu iluzia că ceilalți, din afară, vă văd exact aşa cum vă vedeți voi înşivă.

Şi dacă cineva vă atrage atenția că nasul vă atârnă puțin spre dreapta... nu?... că ieri ați spus o minciună... nici măcar... mică, ei, fără consecințe... în fine, dacă vreodată băgați puțin de seamă că nu sunteți pentru ceilalți chiar acelaşi care sunteți pentru voi, ce faceți? (Fiți sinceri.) Nimic nu faceți, sau prea puțin. Considerați, cel mult cu o siguranță de nezdruncinat, că ceilalți nu v-au înțeles bine, nu v-au judecat bine, şi gata. Dacă vă deranjează, încercați să schimbați judecata asupra voastră, dând explicații, făcând clarificări; dacă nu, o lăsați baltă, dați din umeri şi spuneți: „O, asta e, eu am conştiința mea şi-mi ajunge."

Nu-i aşa?

Domnii mei, iertați-mă. Fiindcă ați pronunțat o vorbă aşa de mare, permiteți-mi să vă sugerez un gând foarte mic. Următorul: conştiința voastră nu are nici o legătură cu problema discutată acum. N-o să vă spun că nu valorează nimic, fiindcă pentru voi ea

înseamnă totul. O să vă spun, ca să vă fac plăcere, că şi eu am conştiința mea şi ştiu că nu valorează nimic. Şi ştiți de ce? Pentru că eu ştiu că există şi a voastră.

Da, da. Cu totul diferită de a mea.

Mă scuzați dacă filozofez puțin. Dar e oare conştiința ceva absolut, care-şi ajunge sieşi? Dacă am fi singuri, poate că da. Dar atunci, dragii mei, nu ar mai exista conştiință. Din păcate exist eu, şi existați şi voi. Din păcate.

Şi ce înseamnă că aveți conştiința voastră şi vă ajunge?

Că ceilalți pot să vă judece cum le place, adică nedrept, în timp ce voi sunteți siguri şi liniştiți că nu ați făcut nimic rău?

O, pentru Dumnezeu, dacă există ceilalți, cine vă dă siguranța asta? Cine vă dă liniştea asta?

Voi înşivă? Şi cum?

A, da, ştiu eu cum: încăpățânându-vă să credeți că, dacă ceilalți ar fi fost în locul vostru şi li s-ar fi întâmplat acelaşi lucru, toți ar fi acționat ca voi, nici mai mult, nici mai puțin.

Bravo! Dar pe ce vă bazați?

Da, o ştiu şi pe asta: pe nişte principii

abstracte şi generale cu care, în mod abstract şi general, adică în afara cazurilor particulare şi concrete ale vieții, toată lumea este de acord (nu costă nimic).

Dar cum de se întâmplă că, între timp, toți vă condamnă sau nu vă aprobă, sau chiar râd de voi? E clar că nu reuşesc să aplice, ca voi, acele principii generale în cazul vostru particular, şi nu se recunosc pe ei înşişi în acțiunea pe care ați înfăptuit-o.

Şi la ce vă ajută deci conştiința? Să vă simțiți singuri? Nu, Doamne. Singurătatea vă sperie. Şi ce faceți atunci? Vă imaginați o grămadă de capete. Toate ca al vostru. O mulțime de capete ce sunt chiar al vostru. Care, la un semn, trase de voi ca printr-un fir invizibil, spun da şi nu, şi nu şi da, după cum vă este voia. Şi asta vă liniştește şi vă dă siguranță.

Hai că e un joc nemaipomenit ăsta, cu conştiința care vă e de ajuns.

II
Şi atunci?

Ştiți, de fapt, pe ce se sprijină totul? V-o spun eu. Pe presupunerea că Dumnezeu v-ar păstra mereu neschimbați. Presupunerea că realitatea, aşa cum e pentru voi, trebuie să fie, şi chiar este, aceeaşi pentru toți ceilalți.

Trăiți, păşiți cu siguranță în ea. O vedeți, o atingeți; şi, dacă vă face plăcere, fumați chiar o țigară (pipă?, pipă) şi priviți, cu beatitudine, la rotocoalele de fum ce dispar încet, încet, în aer. Fără cea mai mică bănuială că toată această realitate a voastră nu are pentru ceilalți o consistență mai mare decât fumul de țigară.

Spuneți că nu-i aşa? Fiți atenți. Eu locuiam cu nevastă-mea în casa pe care tatăl meu a construit-o, după moartea prematură a mamei, ca să plece din casa în care locuiseră împreună, plină de amintiri dureroase. Eram un băiețel pe atunci, şi de-abia mai târziu mi-am dat seama că tatăl meu nu terminase această casă, care era deschisă oricui dorea să intre. Arcul porții fără poartă, mai înalt decât zidurile înconjurătoare ale vastei curți din față, neterminate nici ele, pragul distrus, cu stâlpii mâncați pe la colțuri, mă fac acum să cred că tata a lăsat-o aşa, aproape în aer, fiindcă s-a gândit că, după moartea sa, casa trebuia să-mi

rămână mie, adică tuturor şi nimănui; şi, de aceea, pavăza unei porți era inutilă.

Cât a trăit tata, nimeni nu a încercat să intre în curte. Pe jos erau răspândite pietre de diferite forme. Cine trecea, văzându-le, putea să creadă că şantierul, abandonat pentru o vreme, urma să se redeschidă curând. Dar, imediat ce iarba a început să crească prin curte şi de-a lungul zidurilor, pietrele au părut deodată că se prăbuşesc în bătrânețe, deja inutile. Cu timpul, după moartea tatei, au devenit scaune pentru cumetrele din vecini care, la început ezitante, întâi una, pe urmă alta, s-au aventurat să treacă pragul, căutând parcă un loc ferit, unde poți să stai bine, la umbră şi în linişte. Pe urmă, văzând că nimeni nu le spune nimic, au lăsat ezitările pe seama găinilor lor şi au ajuns să considere curtea, ca şi apa ce se găsea în cisterna din mijloc, drept a lor. Aici îşi spălau şi îşi puneau rufele la uscat şi, la soarele care te orbea, vesel, în atâta alb de cearşafuri şi cămăşi spânzurând pe frânghiile bine întinse, îşi lăsau pe spate părul lucitor de ulei pentru „a se căuta” în cap, cum fac maimuțele între ele.

N-am arătat vreodată nici că mă plictiseşte,

nici că-mi face plăcere invazia lor, deşi mă irita mai ales o bătrână care se văicărea tot timpul, cu ochii uscați şi un capot verde şi decolorat, de sub care îi apărea o cocoaşă zdravănă, şi mă îngrețoşa o nespălată grasă şi zdrențăroasă, care-şi ținea mereu afară o țâță oribilă, iar în poală avea un copil murdar, cu un cap mare şi plin de coji, ce i se întrezăreau prin părul roşiatic. Nevastă-mea avea probabil motivele ei să le lase în pace, fiindcă le mai punea să facă vreo treabă, dându-le în schimb resturi de mâncare sau vreo haină uzată.

Plină de pietre ca şi strada, curtea e toată în pantă. Mă revăd băiețel, în vacanța şcolară, ieşind seara târziu pe unul din balcoanele casei, pe vremea aceea nouă. Cât îmi era de neplăcut să privesc toate pietroaiele acelea alb-murdare, în mijlocul cărora se afla cisterna cea mare, misterios de sonoră! Rugina mâncase deja aproape toată vopseaua roşiatică a piciorului de fier care susține scripetele pe unde trece funia găleții; şi ce tristă îmi părea vopseaua decolorată a piciorului de fier, care părea bolnav din cauza asta! Bolnav poate şi de melancolia scripetelui ce scârțâia noaptea, când vântul mişca frânghia. Iar peste curtea

pustie era cerul înstelat, puțin înceţoşat, de un alb palid, prăfos, ce părea fixat definitiv acolo, sus.

După moartea tatei, Quantorzo, însărcinat să vegheze asupra afacerilor mele, s-a gândit să despartă printr-un perete camerele ce-i aparţinuseră tatălui meu, formând astfel un mic apartament de închiriat. Nevastă-mea nu s-a opus. Şi în apartamentul acela a venit să stea, după puțină vreme, un pensionar bătrân şi foarte liniştit, îmbrăcat întotdeauna simplu şi curat, micuț, dar cu un aer marțial în ținuta subțire şi bățoasă şi pe fața energică, chiar dacă puțin şubrezită, de colonel în retragere. De o parte şi de alta a nasului avea doi exemplari ochi de peşte, de parcă ar fi fost caligrafiați, iar obrajii îi erau brăzdați de o rețea deasă de vinişoare violete.

Nu-i dădusem niciodată atenție şi nu m-a interesat deloc cine este, cum trăia. De mai multe ori îl întâlnisem pe scară şi, auzindu-l cum îmi spune, foarte politicos, „bună ziua” sau „bună seara”, m-am gândit, desigur, că vecinul meu este o persoană bine crescută.

Nu mi-a trezit nici o bănuială faptul că s-a plâns de țânțarii ce-l chinuiau noaptea şi care,

după părerea lui, proveneau din magaziile mari din dreapta casei, transformate de Quantorzo, tot după moartea tatălui meu, în mizerabile şoproane de închiriat.

„A, da!”, exclamasem, atunci, ca răspuns la plângerea lui.

Dar îmi amintesc perfect că în exclamaţia mea era neplăcere, şi nu din cauza ţânţarilor care-mi chinuiau chiriaşul, ci gândindu-mă la magaziile curate şi aerisite pe care le văzusem în construcţie când eram un băieţel, şi unde alergam, exaltat în mod straniu de albul orbitor al zugrăvelii şi ca beat de mirosul de şantier, pe pardoseala răsunătoare, stropită încă cu var. Când soarele intra prin ferestrele mari, cu gratii de fier, trebuia să închizi ochii, altfel pereţii imaculaţi te orbeau.

Oricum, magaziile în care se găseau landourile de închiriat, cu atelaj pentru trei cai, cu tot mirosul greu al lemnăriei putrezite şi al bălţilor negre care se strângeau mereu, mă duceau cu gândul la bucuria curselor în trăsură, când eram mic şi plecam în vilegiatură, pe şosea, pe pământurile vaste ce păreau făcute anume pentru a împrăştia ecoul vesel al clopoţeilor. Mulţumită acestor

amintiri, vecinătatea magaziilor îmi părea suportabilă, mai ales că, şi fără ele chiar, era un lucru binecunoscut că la Richieri se suferea din cauza țânțarilor, de care toată lumea se apăra cu ajutorul unor plase dese.

Cine ştie ce impresie i-o fi făcut vecinului meu surâsul care mi-a apărut pe buze tocmai când îmi striga, cu o figură demnă, că nu putuse suporta niciodată plasele, din cauza cărora se sufoca. Surâsul meu exprima, cu siguranță, uimire şi compătimire. Să nu poți suporta plasa, când eu aş fi folosit-o chiar dacă ar fi dispărut toți țânțarii din Richieri, numai pentru plăcerea pe care mi-o procura coborând de sus de tot, cum o țineam eu, dreaptă în jurul patului, fără nici o cută. Camera care se vede şi nu prea printre miriadele de găurele ale pânzei uşoare, patul izolat, impresia că eşti învelit într-un nor alb.

Nu m-am gândit niciodată la ceea ce putea să creadă despre mine după întâlnirea aceea. Îl întâlneam în continuare pe scări şi, auzindu-l cum îmi spune, ca mai înainte, „bună ziua” sau „bună seara”, am rămas cu ideea că este foarte politicos.

Vă asigur în schimb că el, în acelaşi

moment în care îmi spunea pe scări, foarte politicos, „bună ziua” sau „bună seara”, în sinea lui mă considera un mare idiot, fiindcă toleram în curte adunătura de cumetre, mirosul încins de spălat şi ţânţarii.

E clar că nu mi-aş mai fi zis: „O, Doamne, ce vecin politicos am!”, dacă m-aş fi putut vedea cu ochii lui care, exact pe dos, mă vedea aşa cum eu nu m-aş fi putut vedea niciodată, adică din afară pentru mine, dar pentru el într-o viziune proprie asupra lucrurilor şi oamenilor, conform căreia mă considera în felul lui: un mare idiot. Eu nu ştiam asta şi continuam să-mi spun: „O, Doamne, ce vecin politicos am!”

III
Daţi-mi voie!

Bat la uşa camerei dumitale.

Stai, stai, te rog, comod la locul dumitale. Eu stau aici. Spui că nu?

„De ce?”

A, e canapeaua pe care, cu atâţia ani în urmă, a murit biata dumitale mamă. Iartă-mă,

n-aş fi dat doi bani pe ea, în timp ce dumneata nu ai vinde-o pentru tot aurul din lume; te cred. Cine o vede însă în camera dumitale, frumos mobilată, desigur, fără să ştie, se întreabă cu uimire de ce o mai ții aici, aşa veche, decolorată şi ruptă cum e.

Astea sunt scaunele dumitale. Iar asta e o măsuță, nimic altceva decât o măsuță. Aceea e o fereastră care dă în grădină. Şi acolo, afară, pini, chiparoşi.

Ştiu. Atâtea ore delicioase petrecute în camera aceasta ce ți se pare aşa de frumoasă, cu chiparoşii care se văd acolo. Dar din cauza asta te-ai certat cu prietenul care venea înainte aproape în fiecare zi să te viziteze, iar acum nu numai că nu mai vine, dar spune la toată lumea că eşti nebun, nebun cu adevărat, fiindcă stai într-o astfel de casă.

„Cu toți chiparoşii ăia, aliniați acolo, spune el. Domnii mei, peste douăzeci de chiparoşi, parcă-i un cimitir.”

Şi nu se mai potoleşte.

Dumneata închizi ochii, dai din umeri, suspini:

— Gusturi!

Fiindcă ți se pare o problemă de gust,

convingeri, obişnuințe, şi nu te îndoieşti nici o clipă de realitatea lucrurilor dragi, pe care le vezi şi le atingi acum cu plăcere.

Pleacă din casa asta. Revino peste trei sau patru ani s-o vezi din nou, cu o altă dispoziție. O să vezi ce-o să mai rămână din realitatea dragă de acum.

„A, uite, asta-i camera, asta grădina?”

Şi să sperăm, mulțumind lui Dumnezeu, că nu ți-a murit între timp vreo altă rudă apropiată, căci altfel ți se vor părea şi dumitale un cimitir toți chiparoşii aceştia, îndrăgiți acum.

O să-mi spui că toată lumea ştie asta, că dispoziția se schimbă, că oricine poate să greşească.

Da, poveste veche, într-adevăr.

Numai că eu nu am pretenția că spun ceva nou.

Te întreb doar:

„De ce oare, Doamne sfinte, te porți ca şi cum n-ai şti? De ce continui să crezi că unica realitate e a dumitale, cea de azi, şi te miri, te enervezi, țipi că prietenul dumitale greşeşte, el, care n-ar putea, orice ar face, să aibă, bietul, aceeaşi dispoziție ca dumneata?”

IV
Iertaţi-mă încă o clipă!

Lăsaţi-mă să vă mai spun ceva, şi gata.

Nu vreau să vă jignesc. Conştiinţa voastră, spuneţi. Nu vreţi să fie pusă la îndoială. Uitasem, iertaţi-mă. Dar recunosc, recunosc că pentru voi, în sinea voastră, nu sunteţi aşa cum vă văd eu, din afară. Nu din rea-voinţă. Aş vrea să fiţi convinşi măcar de asta. Voi vă cunoaşteţi, vă simţiţi, vă doriţi într-un fel care nu e al meu, ci al vostru; şi credeţi, în continuare, că voi aveţi dreptate şi eu greşesc. O fi, nu zic nu. Dar poate felul vostru de a vedea să fie al meu, şi invers?

Uite că o luăm de la început!

Eu pot să cred tot ce-mi spui. Cred. Îţi ofer un scaun: stai şi să încercăm să cădem de acord.

După o oră bună de conversaţie, ne-am înţeles perfect.

Mâine vii la mine cu pumnii strânşi, ţipând:

„Dar cum? Ce ai înţeles? Nu mi-ai spus asta şi ailaltă?”

Asta şi ailaltă, chiar aşa. Dar necazul e că dumneata, dragul meu, n-o să ştii niciodată, şi nici eu n-o să reuşesc să-ți comunic cum traduc eu ceea ce-mi spui. N-ai vorbit turceşte, nu. Am folosit, şi eu şi dumneata, aceeaşi limbă, aceleaşi cuvinte. Dar ce vină avem, şi eu şi dumneata, dacă aceste cuvinte, în sine, sunt goale de conținut? Goale, dragul meu. Şi dumneata le umpli cu sensul dumitale, spunându-mi-le. Iar eu, auzindu-le, în mod inevitabil, le dau sensul meu. Am crezut că ne-am înțeles. Dar nu ne-am înțeles deloc.

Ei, poveste veche şi asta, toată lumea o ştie. Dar eu nu pretind că vă spun ceva nou. Numai că vă întreb iar:

„De ce atunci, Doamne sfinte, continuați să acționați de parcă n-ați şti? Să-mi vorbiți despre voi, când ştiți că, pentru a fi pentru mine cum sunteți pentru voi, iar eu pentru voi cum sunt pentru mine, ar trebui ca eu, în sinea mea, să vă văd la fel cum vă vedeți voi, şi viceversa, şi că asta nu e posibil?”

Vai, dragii mei, orice ați face, voi mă veți vedea mereu cu ochii voştri, chiar considerând, cu bună-credință, că aşa văd şi eu. O fi, nu zic, poate. Dar e un fel „al meu”

de a vedea pe care eu nu-l cunosc şi n-o să-l cunosc niciodată, pe care-l cunoaşteţi doar voi, care mă vedeţi din afară: deci un fel „al meu” de a vedea pentru voi, şi nu un fel „al meu” pentru mine.

Dac-ar exista în afara noastră, pentru mine şi pentru voi, dacă ar exista o doamnă realitate a mea şi o doamnă realitate a voastră, egale între ele şi neschimbate. Dar nu există. Există în sinea mea şi pentru mine o realitate a mea: aceea pe care mi-o acord. În sinea voastră şi pentru voi e aceea pe care vi-o acordaţi. Dar ele nu vor fi niciodată aceleaşi nici pentru voi, nici pentru mine.

Şi atunci?

Atunci, prieteni, trebuie să ne consolăm cu gândul că nu e mai adevărată a mea decât a voastră, că nu durează decât o clipă şi una şi alta.

Sunteţi puţin ameţiţi?... Deci... să tragem concluzia.

V
Fixaţii

Uite, aici voiam să ajung, că nu trebuie să mai spuneți că aveți conştiința voastră şi că asta vă ajunge.

Când ai acționat aşa? Ieri, azi, acum un minut? Şi acum? A, acum eşti dispus să recunoşti că, poate, ai fi acționat altfel. Şi de ce? O, Doamne, păleşti? Recunoşti oare şi dumneata că acum un minut erai *un altul*?

Da, da, dragul meu, gândeşte-te bine: acum un minut, înainte să ți se întâmple acest lucru, erai *un altul*, ba mai mult, erai o sută de alții, o sută de mii de alții. Şi n-ai de ce să te miri, crede-mă. Încearcă mai curând să vezi dacă eşti aşa de sigur că o să fii mâine cel ce te pretinzi azi.

Dragii mei, adevărul e ăsta: toate sunt nişte fixații. Astăzi vă fixați într-un fel, iar mâine în altul.

O să vă spun mai târziu de ce şi cum.

VI
Ba o să vă spun chiar acum

Ați văzut vreodată cum se construieşte o casă? Eu am văzut atâtea, aici la Richieri. Şi

m-am gândit:

„Ia uită-te la om, ce e în stare să facă! Distruge muntele, scoate din el pietre, le finisează, le pune unele peste altele şi, cum necum, ceea ce era înainte o bucată de munte a devenit o casă.”

„Eu, spune muntele, sunt munte şi nu mă mişc din loc.”

Nu te mişti, dragul meu? Uită-te la carele trase de boi. Sunt pline de tine, de pietrele tale. Te duc în căruță, dragul meu! Crezi că o să rămâi acolo? Jumătate din tine se află deja la două mile depărtare, în câmpie. Unde? Oare nu te vezi în casele de acolo? Una galbenă, una roşie, una albă, cu două, trei sau patru etaje.

Şi fagii, nucii, brazii tăi?

Uite-i aici, la mine acasă. Vezi ce frumos i-am lucrat? Cine i-ar mai recunoaşte în scaunele şi dulapurile astea?

Tu, munte, eşti mult mai mare decât omul; şi tu, fagule, şi tu, nucule, şi tu, bradule. Omul e un animăluț mic, e adevărat, dar are el ceva ce voi nu aveți.

Să stea mereu în picioare, adică drept, doar pe două labe, obosea. Să se întindă pe pământ,

ca celelalte animale, îi era incomod şi se rănea, mai ales că, pierzându-şi blana, pielea, ei, pielea i-a devenit mai fină. A văzut atunci copacul şi s-a gândit că ar putea face din el ceva pe care să stea mai comod. Apoi şi-a dat seama că nu era comod nici lemnul gol, şi a pus ceva pe el: a jupuit animalele peste care era stăpân, pe altele le-a tuns, şi a învelit lemnul cu blană, iar între lemn şi blană a băgat lâna. Şi s-a aşezat deasupra, fericit:

„A, ce bine se stă aşa!”

Sticletele cântă în colivia lui, agățată de galerie, între perdele. Simte oare că se apropie primăvara? Vai, poate simte şi el fosta ramură de nuc, din care este făcut scaunul meu şi care scârțâie acum la cântecul lui.

Poate că se înțeleg între ei, prin cântec şi scârțâit, pasărea prizonieră şi nucul devenit scaun.

VII
Dar ce-are casa cu discuția noastră?

Vi se pare că n-are nici o legătură discuția noastră cu casa, fiindcă acum o vedeți aşa cum

e, casa voastră, între atâtea altele care formează oraşul. Vă vedeți printre mobilele voastre, care sunt aşa cum le-ați dorit, după gustul şi posibilitățile voastre. Iar ele răspândesc în jur dulcele confort familial, încărcate cum sunt de amintiri. Nu mai sunt simple lucruri, ci aproape părți intime din voi, prin care puteți atinge şi simți realitatea certă a existenței voastre.

Că sunt din fag, sau nuc, sau brad, mobilele voastre sunt, ca amintiri ale intimității familiale, pătrunse de atmosfera deosebită a fiecărei case, ce dă vieții un gust aparte, pe care-l simțim mai tare atunci când ne lipseşte, adică atunci când, intrând într-o altă casă, percepem o atmosferă diferită. Şi vă plictiseşte, văd, să vă reamintesc fagii, nucii, brazii muntelui.

Ca şi cum nebunia mea ar fi început să vă cuprindă puțin, la orice vă spun deveniți imediat bănuitori. Întrebați:

„De ce? Ce legătură are?”

VIII
Afară, sub cerul liber

Nu, să nu vă fie teamă că vă distrug mobilele, pacea, dragostea pentru cămin.

Aer! Aer! Să lăsăm casa, să lăsăm oraşul! Nu zic să aveţi prea multă încredere în mine; oricum însă nu vă fie teamă. Puteţi să mă urmaţi măcar până acolo unde şoseaua, cu casele sale, dă în câmpie.

Da. Asta e o şosea. Vă e teamă, într-adevăr, că aş putea spune că nu e? Şosea ca orice şosea. O şosea pietruită. Şi atenţie la denivelări. Şi acelea sunt felinare. Hai înainte, fără frică.

A, munţii albaştri de departe! Spun „albaştri”; şi dumneata spui „albaştri”, nu-i aşa? De acord. Şi acesta mai apropiat, cu pădurea de castani: castani, nu? vezi, vezi că ne înţelegem? Din familia cupuliferilor, cu trunchiul înalt. Castan maro. Ce câmpie vastă în faţa noastră („verde”, nu?, pentru dumneata şi pentru mine „verde”: să spunem aşa, nu ne-nţelegem de minune?). Şi acolo, pe pajişti, priveşte, ce flacără de maci roşii în plin soare! A, cum? Hăinuţe roşii de copii? Aşa-i, ce orb sunt! Hăinuţe de lână roşie, ai dreptate. Mi se păreau maci. Şi cravata dumitale, tot roşie?...

Ce bucurie în aerul limpede şi proaspăt, albastru şi verde, inundat de soare! Îți scoți pălăria gri de fetru? Ai transpirat deja? Ei, eşti frumos, gras. Dumnezeu să te binecuvânteze! Dacă ai vedea pătrățelele albe şi negre ale pantalonilor pe fundul dumitale! Jos, jos cu haina! Nu o mai suporți.

Câmpia! Există o pace mai adâncă? Te moi. Da, dar ai putea să-mi spui unde este? Vorbesc de pace. Nu, nu te teme, nu te teme! Chiar ți se pare că aici e pace? Să ne înțelegem, te rog! Să nu stricăm acordul nostru perfect. Eu văd aici, dacă-mi permiți, doar ceea ce percep în mine în această clipă, adică o prostie fără margini, care îți dă o figură, ca şi mie de altfel, de idiot satisfăcut, dar pe care noi o atribuim pământului şi plantelor, ce ne par că trăiesc pentru a trăi, aşa cum numai în această prostie se poate trăi.

Să spunem atunci că în noi se află ceea ce numim pace. Nu ți se pare? Şi ştii de unde provine? Din simplul fapt că de-abia am ieşit din oraş, adică dintr-o, da, aşa e, lume *construită:* case, străzi, biserici, piețe. Nu este *construită* însă numai din această cauză, ci şi fiindcă în ea nu se trăieşte aşa, pentru a trăi,

aşa ca plantele astea, fără să ştie că trăiesc. Se trăieşte pentru ceva ce nu există şi pe care-l inventăm noi. Pentru ceva care să dea sens şi valoare vieții: un sens, o valoare pe care aici, cel puțin în parte, le pierzi sau a căror vanitate o recunoşti, cu mâhnire. Şi simți o slăbiciune, devii melancolic. Înțeleg, înțeleg. Destinderea nervilor. O sfâşietoare nevoie de abandon. Şi te moi, te abandonezi.

IX
Nori şi vânt

Ah, să nu mai ai conştiința că exişti, ca o piatră, ca o plantă! Să nu-ți mai aminteşti nici măcar numele! Întins pe iarbă, cu mâinile sub cap, să priveşti, sub cerul albastru, norii albi şi strălucitori ca nişte pânze umflate de soare, să auzi vântul care unduieşte sus, printre castanii pădurii, ca valurile mării.

Nori şi vânt.

Ce-ai spus? Vai, vai. Nori? Vânt? Şi nu ți se pare că asta-i tot: să percepi şi să recunoşti că pânzele luminoase ce străbat imensitatea albastră şi vidă sunt nori? Oare norul ştie că

există? Nu-l văd nici copacul, nici piatra, care se ignoră şi pe ei înşişi; şi sunt singuri.

Percepând şi recunoscând norul, dragii mei, voi puteți să vă gândiți şi la povestea apei (de ce nu?) care devine nor, pentru a redeveni apă. Frumos lucru, da. Şi e de ajuns, ca să vă explice asta, un biet profesoraş de fizică. Dar să vă explice cauza cauzelor?

X
Pasărea

Ascultați, ascultați: sus, în pădure, lovituri de bardă. Jos, în mină, lovituri de târnăcop.

Se mutilează muntele, se doboară copaci pentru a construi case. Acolo, în vechiul oraş, alte case. Greutăți, oboseală, eforturi de tot felul; pentru ce? Pentru a ajunge la un coş pe o casă, domnii mei. Şi pentru a scoate apoi pe acest coş un pic de fum, care se răspândeşte imediat în vidul spațial.

Şi, ca fumul acesta, dispare orice gând, orice amintire omenească.

Aici suntem pe câmpie. O sfârşeală ne-a muiat picioarele. E firesc ca iluziile şi

dezamăgirile, durerile şi bucuriile, speranţele şi dorinţele să ne pară deşarte şi trecătoare, în faţa sentimentului inspirat de lucrurile care rămân şi le supravieţuiesc, impasibile. E de ajuns să te uiţi la munţii înalţi de dincolo de vale, foarte departe, estompaţi la orizont, în lumina rozã şi diafană a asfinţitului.

Uite: întins pe spate, arunci în sus pălăria de fetru gri, devii aproape tragic, exclami:

„O, ambiţii omeneşti!”

Aşa e. De exemplu, ce strigăte victorioase pentru omul care, ca şi pălăria dumitale, s-a apucat să zboare, să facă pe pasărea! Priveşte, în schimb, cum zboară o pasăre adevărată. Ai văzut-o? Cu cea mai naturală uşurinţă şi graţie, însoţită de un tril spontan de bucurie. Gândeşte-te acum la maşinăria stângace şi zgomotoasă şi la spaima, la neliniştea de moarte a omului care vrea să facă pe pasărea! Aici, un fâlfâit şi un tril; acolo, un motor gălăgios şi urât mirositor, cu moartea în faţă. Motorul se strică, motorul se opreşte: adio pasăre!

„Omule”, spui dumneata lungit în iarbă, „lasă-te de zburat! De ce vrei să zbori? Şi când ai zburat?”

Eşti grozav. Spui asta acum, aici, fiindcă te afli pe câmpie, întins pe iarbă. Ridică-te, mergi din nou în oraş şi, de-abia ajuns, o să înțelegi imediat de ce vrea omul să zboare.

Aici, dragul meu, ai văzut pasărea adevărată, care zboară cu adevărat, şi ai pierdut sensul şi valoarea aripilor false şi ale zborului mecanic. O să le recapeți imediat acolo, unde totul e fals şi mecanic, adaptare şi construcție: o altă lume în cadrul lumii — o lume manufacturată, combinată, asamblată, o lume a artificiului, a deformării, a adaptării, a minciunii, a vanității, o lume care are sens şi valoare doar pentru om, care este creatorul ei.

Haide, să te ajut să te ridici. Eşti gras. Stai puțin: pe spate ți-au rămas câteva fire de iarbă... Gata, hai să mergem.

XI
Din nou în oraş

Uitați-vă acum la copacii care străjuiesc de ambele părți, înşirați de-a lungul trotuarelor, bulevardul Porta Vecchia al nostru, ce aer rătăcit, bieți copaci citadini, tunşi şi pieptănați!

Probabil că nu gândesc copacii; animalele, probabil, nu raționează. Dar dacă ar gândi copacii, Doamne, şi ar putea vorbi, cine ştie ce ar spune, bieții de ei, de faptul că, pentru a ne face umbră, îi plantăm în mijlocul oraşului! Par să se întrebe, atunci când se oglindesc în vitrinele magazinelor, ce caută aici, între atâția oameni ocupați, în învălmăşeala zgomotoasă a oraşului. Plantați de atâția ani, au ajuns nişte copăcei amărâți. Urechi, nu par să aibă. Dar cine ştie, poate copacii, ca să crească, au nevoie de linişte.

Ați fost vreodată în piața Olivella, în afara oraşului, la mica şi vechea mănăstire a trinitarilor albi? Ce atmosferă de vis, de abandon în piațeta de acolo, şi ce linişte stranie, când peste țiglele înnegrite şi acoperite de muşchi ale bătrânei mănăstiri apare proaspătă, albastră de tot, vesela dimineață!

Ei bine, în fiecare an pământul, cu prostească lui nevinovăție maternă, încearcă să profite de liniştea de acolo. Crede poate că acolo oraşul s-a sfârşit, că oamenii au fugit din piațetă şi încearcă s-o reia în posesie, întinzând liniştit, încet, printre pietrele pavajului, firele sale de iarbă. Nimic nu e mai

proaspăt şi gingaş decât aceste fire de iarbă subțirele şi timide, care umplu în scurt timp întreaga piațetă. Dar, vai, nu țin decât o lună. Aici e oraş, şi nu-i este ierbii permis să crească. Vin în fiecare an patru sau cinci măturători; se apleacă spre pământ şi, cu nişte fiare ale lor, o smulg.

Am văzut anul trecut acolo două păsărele care, auzind scrâşnetul fiarelor pe pietrele gri, goale ale pavajului, zburau de pe gardul viu pe streaşină mănăstirii, pe urmă din nou pe gardul viu, dădeau din cap şi se uitau pieziş, de parcă se întrebau, neliniştite, ce făceau oamenii aceia.

„Şi nu vedeți, păsărelelor? le-am spus. Nu vedeți ce fac? Bărbieresc bătrânul pavaj.”

Cele două păsărele au fugit, îngrozite.

Norocul lor că au aripi şi pot să scape!

Câte alte animale nu pot fugi şi sunt prinse şi băgate în cuşcă şi domesticite la oraş, ba chiar şi la țară. Şi ce tristă e supunerea lor forțată față de dorințele bizare ale oamenilor! Ce înțeleg ele? Trag căruța, trag plugul.

Dar poate şi ele, animalele, plantele şi toate lucrurile, au un sens şi o valoare în sine, pe care omul nu poate să le înțeleagă, închis, cum

e, în judecata sa asupra lor, pe care natura însă, din punctul ei de vedere, nu pare a o recunoaşte, ci o ignoră.

Ar fi necesară puțină înțelegere între om şi natură. Prea des natura se distrează, aruncând în aer toate construcțiile noastre ingenioase. Cicloane, cutremure... Dar omul nu se dă bătut. Reconstruieşte, reconstruieşte, animal tenace. Totul e pentru el material de reconstrucție. Fiindcă are în el ceva care nu se ştie ce este, în virtutea căruia trebuie să construiască, să transforme în felul lui materia oferită de natura ignorantă, probabil, şi, măcar atunci când vrea, răbdătoare. De s-ar mulțumi însă numai cu lucrurile despre care, până la proba contrarie, nu se ştie că ar avea facultatea de a simți vreo sfâşiere din cauza adaptărilor şi construcțiilor noastre! Nu, domnilor. Omul se ia şi pe sine însuşi drept material şi se construieşte, da, domnilor, ca pe o casă.

Voi credeți că vă cunoaşteți, fără a vă construi în vreun fel? Şi că eu aş putea să vă cunosc, dacă nu v-aş construi în felul meu? Şi voi pe mine, dacă nu m-ați construi în felul vostru? Putem să cunoaştem numai lucrul căruia reuşim să-i dăm o formă. Dar ce

cunoaştere poate fi asta? E oare forma aceeaşi cu lucrul însuşi? Da, pentru mine, ca şi pentru voi. Dar nu, pentru mine, la fel ca pentru voi: eu nu mă recunosc în forma pe care mi-o dați voi, şi nici voi în aceea pe care v-o dau eu. Iar un acelaşi lucru nu e la fel pentru toți, putând să se schimbe pentru fiecare din noi, şi chiar se schimbă, tot timpul.

Şi totuşi, nu există o altă realitate în afară de aceasta, adică de forma momentană pe care izbutim să ne-o dăm nouă înşine, altora, lucrurilor. Realitatea pe care o am pentru voi constă în forma pe care mi-o dați; dar e realitate pentru voi, nu pentru mine. Realitatea pe care voi o aveți pentru mine constă în forma pe care v-o dau; dar e realitate pentru mine, nu pentru voi. Iar pentru mine însumi nu am altă realitate decât forma pe care izbutesc să mi-o dau. Dar cum? Tocmai construindu-mă.

A, voi credeți că doar casele se construiesc? Eu mă construiesc mereu şi vă construiesc şi pe voi, iar voi faceți la fel. Şi construcția durează atâta timp cât nu se fărâmițează materialul sentimentelor noastre şi cât durează cimentul voinței. De ce credeți că vi se reco-

mandă atât de mult o voință fermă şi constanță în sentimente? E de ajuns ca voința să se clatine puțin, iar sentimentele să se schimbe cât de cât, şi adio realitate a noastră! Ne dăm seama imediat că nu era altceva decât o iluzie.

Voință fermă deci. Constanță în sentimente. Țineți-vă tare, țineți-vă tare, să nu vă aruncați în gol, să nu aveți vreo surpriză neplăcută.

Dar ce construcții frumoase apar!

XII
Dragul de Gengè

— Nu, nu, dragul meu, stai cuminte! Crezi că eu nu ştiu ce-ți place şi ce nu-ți place? Cunosc eu foarte bine gusturile tale, ştiu eu ce gândeşti.

De câte ori nu mi-a spus asta Dida, nevastă-mea? Iar eu, imbecilul de mine, nu m-am supărat niciodată.

Dar e foarte adevărat că ea îl cunoştea pe Gengè al ei, pe care eu, în schimb, nu-l cunoşteam. Şi-l construise singură! Şi nu era deloc o marionetă. În cel mai rău caz, marioneta eram eu.

Dominație? Substituire?

Nici pomeneală!

Pentru a domina pe cineva, e nevoie ca acela să existe, să-l poți lua de gât şi să-l tragi înapoi, pentru a pune pe altul în locul lui.

Dida, nevastă-mea, nici nu mă domina, nici nu mă substituise. I s-ar fi părut, dimpotrivă, o substituție din partea mea dacă eu, revoltându-mă şi impunându-mi felul meu de a fi, l-aş fi înlăturat pe Gengè al ei.

Fiindcă Gengè al ei exista, în timp ce eu nu existam pentru ea, nu existasem niciodată.

Eu reprezentam o realitate pentru ea numai prin acel Gengè pe care şi-l crease, ale cărui gânduri, sentimente, gusturi nu erau ale mele, dar pe care n-aş fi putut să le schimb fără să risc să devin un altul pe care ea nu l-ar mai fi recunoscut, un străin pe care nu l-ar mai fi putut nici înțelege şi nici iubi.

Din păcate, n-am ştiut niciodată să dau o formă vieții mele. Nu dorisem să fiu într-un anumit fel, propriu doar mie, fie pentru că nu întâlnisem niciodată obstacole care să-mi trezească voința de a rezista şi de a mă afirma în fața altora şi a mea însumi, fie din cauza spiritului meu, gata să gândească şi să simtă şi

opusul a ceea ce gândise şi simțise cu puțin timp înainte, adică să descompună, să dezagrege, prin reflecții asidue, adesea paradoxale, orice formă mentală şi sentimentală. Fie, în sfârşit, datorită naturii mele înclinate să cedeze, să se lase la discreția altuia, nu atât din slăbiciune, cât din nepăsare şi o resemnare anticipată în privința necazurilor ce ar urma de aici.

Şi uite că până la urmă au urmat! Nu mă cunoşteam deloc, nu aveam pentru mine nici o realitate, eram parcă într-o stare de continuă modelare, aproape fluid, maleabil. Mă cunoşteau ceilalți, fiecare în felul lui, în funcție de realitatea pe care mi-o dăduseră, adică fiecare vedea în mine un Moscarda care nu eram eu, nefiind eu nimeni nici pentru mine; atâția Moscarda câți erau ei, şi toți mai reali decât mine care, repet, nu aveam pentru mine nici o realitate.

Gengè, da, exista, pentru nevastă-mea Dida. Dar asta nu putea să mă consoleze câtuşi de puțin, fiindcă, vă asigur, cu greu se poate imagina o făptură mai stupidă decât acest drag Gengè al nevestei mele Dida.

Şi frumusețea era că Gengè al ei avea

destule defecte. Dar ea i le ierta pe toate. Atâtea lucruri nu-i plăceau la el, deoarece nu-l construise ea în întregime, după gusturile şi capriciile ei, nu.

Dar atunci în ce fel?

În felul meu sigur nu, fiindcă eu, repet, nu reuşeam să recunosc drept ale mele cu adevărat gândurile, sentimentele, gesturile pe care ea i le atribuia lui Gengè al ei. Rezultă deci foarte clar că ea i le atribuia deoarece, după părerea ei, Gengè avea gusturile respective şi gândea aşa, în felul *său*, nu încape discuție, chiar al *său*, conform realității *sale*, care nu era nici pe departe a *mea*.

O vedeam plângând, câteodată, din cauza unor necazuri pe care i le făcea el, Gengè. El, da, domnilor. Şi când o întrebam:

— Dar ce ai, dragă? Îmi răspundea:

— A, tu mă întrebi? A, nu-ți ajunge ce mi-ai spus adineauri?

— Eu?

— Tu, da, tu!

— Dar când? Ce ți-am spus?

Era clar că sensul pe care îl dădeam cuvintelor mele îmi aparținea, iar sensul pe care îl luau pentru ea, drept cuvinte ale lui

Gengè, era cu totul altul. Anumite cuvinte care, spuse de mine sau de un altul, nu ar fi rănit-o, spuse de Gengè o făceau să plângă, deoarece în gura lui Gengè căpătau o altă valoare; şi o făceau să plângă, da, domnilor.

Eu vorbeam deci doar pentru mine. Ea vorbea cu Gengè al ei. Iar acesta îi răspundea cu gura mea, într-un fel care îmi rămânea cu totul necunoscut. Şi e incredibil cât de prosteşti, false, incoerente deveneau toate lucrurile pe care eu le spuneam şi ea mi le repeta.

— Cum aşa? o întrebam. Am spus eu asta?

— Da, Gengè, scumpule, chiar asta.

Aşa e, toate prostiile acelea îi aparţineau lui Gengè al ei.

Numai că nu erau prostii, dimpotrivă, era chiar modul de a gândi al lui Gengè.

Ah, cum l-aş fi pălmuit, ciomăgit, sfâşiat! Dar nu-l puteam atinge. Pentru că, în ciuda necazurilor pe care i le făcea, a prostiilor pe care le spunea, Dida îl iubea foarte mult pe Gengè, răspunzând pentru ea, aşa cum era, idealului de soţ bun, căruia i se iartă micile defecte, având în vedere calităţile multiple pe care le posedă. Dacă nu voiam ca nevastă-mea

Dida să-şi caute idealul în alt bărbat, nu trebuia să mă ating de Gengè al ei.

La început m-am gândit că sentimentele mele erau poate prea complicate, gândurile prea subtile, gusturile cu totul neobişnuite şi de aceea nevastă-mea, de multe ori neînțelegându-le, le deforma. Mă gândeam, în fine, că ideile şi sentimentele mele nu puteau încăpea, decât aşa reduse şi ajustate, în creieraşul şi inimioara ei, iar gusturile mele nu se potriveau cu simplitatea ei.

Aş, da' de unde! Nu deforma ea, nu micşora ea gândurile şi sentimentele mele. Nu, nu. Aşa deformate, aşa micşorate cum le primea din gura lui Gengè, nevastă-mea Dida le considera prosteşti; chiar şi ea, înțelegeți?

Atunci cine le deforma şi le micşora aşa?

Realitatea lui Gengè, domnii mei! Gengè, aşa cum şi-l crease ea, nu putea avea decât gândurile, sentimentele şi gusturile respective. Prostuț, dar drăguț. A, da, aşa de drăguț pentru ea! Îl iubea aşa: drăguț prostuț. Şi îl iubea cu adevărat.

Aş putea să aduc atâtea probe. Ajunge una — prima care îmi vine în minte:

Dida, de când era o fetiță, se pieptăna într-

un anumit fel, care-i plăcea mult nu numai ei, ci şi mie. Imediat după căsătorie, şi-a schimbat pieptănătura. Ca s-o las în ale ei, nu i-am spus că noua pieptănătură nu-mi place deloc. Când într-o dimineață, apare deodată, în capot, cu pieptenele încă în mână, aranjată în vechiul fel şi aprinsă la față.

— Gengè! a strigat, arătându-se în uşa larg deschisă şi izbucnind în râs.

Am rămas mut de admirație.

— O, am exclamat, în sfârşit.

Dar ea şi-a pus imediat mâinile în păr, şi-a scos agrafele şi şi-a stricat într-o clipă pieptănătura.

— Haide! mi-a zis. Am vrut să glumesc cu tine. Ştiu bine, domnişorule, că nu mă placi pieptănată aşa!

Am protestat pe loc:

— Cine ți-a spus asta, Dida scumpă? Dimpotrivă, jur că...

Mi-a astupat gura cu mâna.

— Haide, lasă! mi-a repetat. Îmi spui aşa ca să-mi faci plăcere. Dar eu nu trebuie să-mi plac mie, dragul meu. Crezi că nu ştiu eu mai bine cum îi plac lui Gengè al meu?

Şi a fugit.

Înțelegeți? Era cât se poate de sigură că lui Gengè al ei îi plăcea s-o vadă pieptănată în celălalt fel, şi se pieptăna în celălalt fel care nu-i plăcea nici ei, nici mie. Dar îi plăcea lui Gengè al ei. Şi ea se sacrifica. Vi se pare puțin lucru? Nu este acesta un adevărat sacrificiu pentru o femeie?

Aşa de mult îl iubea!

Iar eu — acum că totul mi s-a lămurit, în sfârşit — am devenit extrem de gelos (nu pe mine, vă rog să mă credeți — vă vine să râdeți!) nu pe mine, domnilor, ci pe unul care nu eram eu, pe un imbecil care s-a băgat între mine şi nevastă-mea; nu ca o umbră, nu, vă rog să mă credeți, fiindcă el mă reducea pe mine la o umbră, pe mine, pe mine, furându-mi trupul pentru a putea fi iubit de ea.

Gândiți-vă bine. Nu-l săruta oare nevastă-mea, pe buzele mele, pe unul care nu eram eu? Pe buzele mele? Nu! Care ale mele? În ce măsură erau ale *mele*, chiar ale *mele* buzele pe care le săruta? Ținea ea oare în brațe trupul meu? Dar în ce măsură putea fi *cu adevărat* al meu corpul acela, cât putea să-mi aparțină *cu adevărat*, dacă nu eram eu cel pe care-l îmbrățişa şi-l iubea?

Gândiți-vă bine. Nu v-ați simți trădați de soția voastră, cu cea mai rafinată perfidie, dacă ați şti că ea, în timp ce vă strânge în brațe, gustă şi se bucură prin voi de îmbrățişarea altuia, pe care îl are în minte şi în inimă?

Ei bine, prin ce se deosebeşte cazul acesta de al meu? Cazul meu era şi mai rău! Deoarece soția voastră — scuzați —, când vă îmbrățişați, îşi închipuie numai îmbrățişarea altuia. Pe când, în cazul meu, nevastă-mea strângea în brațe realitatea unuia care nu eram eu!

Şi era atât de real acela, încât atunci când eu, până la urmă, exasperat, am vrut să-l distrug, impunând în locul realității lui realitatea mea, nevastă-mea, care nu fusese, de fapt, niciodată nevasta mea, ci a aceluia, s-a trezit brusc, înspăimântată, ca în brațele unui străin, ale unui necunoscut. Şi a declarat că nu poate să mă iubească, că nu poate să mai trăiască cu mine nici o clipă, şi a fugit.

Da, domnilor, cum veți vedea, a fugit.

Cartea a treia

I
Nebunii necesare

Aş vrea să vă povestesc întâi, măcar pe scurt, despre nebuniile pe care am început să le fac pentru a-i descoperi pe toți ceilalți Moscarda care existau în mintea celor mai apropiați cunoscuți şi a-i distruge, unul câte unul.

Nebunii necesare. Deoarece, negândindu-mă niciodată până atunci să construiesc din mine un Moscarda consistent în ochii mei, care să se distingă printr-un fel de a fi propriu, al meu, se înțelege că nu puteam acționa logic, coerent. Trebuia, de fiecare dată, să mă arăt opus a ceea ce eram, sau mai bine zis a ceea ce bănuiam că sunt, pentru unul sau altul dintre cunoscuții mei, după ce mă străduisem să înțeleg realitatea pe care mi-o dăduseră: meschină, labilă, nestatornică şi aproape inconsistentă.

Şi totuşi, în afară de aspectul datorat

trăsăturilor mele, care-mi scăpa, eu trebuia să am pentru ceilalți un anumit sens, o oarecare valoare, în virtutea unor lucruri la care până acum nu mă gândisem niciodată.

Şi, imediat ce m-am gândit, am simțit un val de revoltă feroce.

II
Descoperiri

Numele, treacă; urât până la cruzime. *Moscarda*.

Musca şi bâzâitul ei enervant.

Spiritul meu nu avea însă nume şi nici stare civilă, ci o lume întreagă în sine, iar eu nu catalogam toate lucrurile pe care le vedeam şi simțeam cu acest nume, la care nu mă gândeam deloc. Totuşi, pentru ceilalți eu nu eram această lume interioară a mea, fără nume, plenară, unică şi atât de variată în acelaşi timp. Eram, în schimb, în lumea lor, *unul* — distinct — numit Moscarda, un mic şi neînsemnat detaliu al unei realități ce nu-mi aparținea, ci exista în afara mea, inclus în realitatea lor, pe nume *Moscarda*.

Vorbeam cu un prieten; nimic neobişnuit. Îmi răspundea, îl vedeam cum gesticulează. Avea vocea lui obişnuită, îi recunoşteam gesturile. Şi el, ascultându-mă, îmi recunoştea vocea şi gesturile. Nimic neobişnuit până aici; dar eu mă gândeam că tonul pe care-l avea pentru mine vocea prietenului meu nu era câtuşi de puțin acelaşi cu cel pe care-l ştia el, sau poate că nu şi-l cunoştea deloc, fiind pentru el sunetul vocii lui; şi mă mai gândeam că aspectul său fizic era aşa cum îl vedeam eu, aşa cum i-l acordam eu, privind din afară, în timp ce el, vorbind, nu avea în minte, desigur, nici o imagine a propriului trup, nici măcar pe aceea pe care şi-o recunoştea de obicei în oglindă.

O, Doamne, atunci cu mine ce se întâmpla? Se întâmpla acelaşi lucru şi cu vocea mea? Cu fizicul meu? Nu mai eram un *eu* indistinct care vorbea şi îi privea pe ceilalți, ci unul pe care ceilalți îl priveau, în afara lor, şi care avea o voce şi nişte trăsături ce nu le cunoşteam. Eram pentru prietenul meu ceea ce era şi el pentru mine: un trup impenetrabil ce-i stătea în față şi pe care şi-l reprezenta prin trăsături foarte cunoscute pentru el, fără nici o

semnificație însă pentru mine. E foarte adevărat că nici măcar nu mă gândeam la ele, în timp ce vorbeam, şi oricum n-aş fi putut să mi le văd, dar pentru el însemnau totul, alcătuind reprezentarea lui despre mine, despre unul printre atâția: *Moscarda*. E posibil? Şi *Moscarda* însemna tot ce corpul acesta făcea într-o lume necunoscută mie: *Moscarda* era şi umbra mea; *Moscarda*, dacă-l vedeam mâncând; *Moscarda*, dacă-l vedeam fumând; *Moscarda*, dacă mergea la plimbare; *Moscarda*, dacă-şi sufla nasul.

N-o ştiusem, nu mă gândisem la asta, dar în trăsăturile mele, aşa cum le vedeau ceilalți, în orice cuvânt ce suna pentru ei într-un fel pe care eu nu aveam cum să-l cunosc, în orice act al meu, interpretat de fiecare în felul său, existau pentru ceilalți, în mod implicit, numele şi trupul meu.

Numai că, de acum, oricât de stupid şi odios mi s-ar fi părut să fiu etichetat aşa pentru totdeauna, fără a-mi putea da un nume diferit sau alte nume, după chef, în funcție de sentimentele şi acțiunile mele, de acum, repet, obişnuit cum eram să-l port încă de la naştere, puteam să nu țin cont prea mult de el, să mă

gândesc că, la urma urmei, eu nu eram numele acela, că numele reprezenta pentru ceilalți doar un mod de a mă striga, nu frumos, e drept, dar care ar fi putut fi şi mai urât. Nu era la Richieri un sard* pe care-l chema Porcu? Ba da.

„Domnul Porcu...”

Şi doar nu răspundea cu un grohăit.

„La ordinele dumneavoastră...”

Foarte frumos răspundea, surâzător. Că ți-era şi jenă că trebuie să-i zici aşa.

Să lăsăm deci numele, şi să lăsăm şi trăsăturile, deşi — acum când, în fața oglinzii, mă lămurisem că nu pot vedea o altă imagine a mea, în afara celei cu care mă obişnuisem — simțeam că şi trăsăturile erau străine voinței mele şi că nu aş fi putut, în ciuda oricărei dorințe, să am altele diferite de astea, adică de părul ăsta, de culoarea asta, de ochii verzui, de nasul şi de gura asta. Să lăsăm, ziceam, şi trăsăturile, deoarece, la urma urmelor, ar fi putut fi monstruoase, şi ar fi trebuit să mă resemnez cu ele, dacă aş fi vrut să trăiesc; nu erau însă, deci puteam fi mulțumit aşa.

Dar situația? Vorbesc de situația mea, care nu depindea de mine. Şi celelalte lucruri de

care eram determinat, în afara mea, în afara voinţei mele? Condiţiile în care m-am născut, familia mea? Nu mi le înfăţişasem pentru a le examina, aşa cum le puteau examina ceilalţi, fiecare în felul său, se înţelege, cu balanţa lui specială, la unul cântărind mai greu invidia, la altul ura, disprețul sau mai ştiu eu ce.

Până acum crezusem că sunt un bărbat care trăieşte. Un bărbat, şi atât. Care trăieşte. Ca şi cum m-aş fi creat singur, în întregime. Dar, aşa cum nu-mi creasem eu trupul, nu-mi dădusem numele şi fusesem aruncat în viață de alţii, fără să fiu întrebat, tot aşa, independent de voinţa mea, căpătasem atâtea de la alţii. Atâtea alte lucruri mi se făcuseră, mi se dăduseră, lucruri la care nu mă gândisem niciodată, nu mi le închipuisem în felul straniu, duşmănos, în care se năpusteau acum asupra mea.

Istoria familiei mele! Istoria familiei mele în orăşelul meu, nu mă gândisem la ea. Dar era prezentă în mine, istoria aceasta, pentru ceilalţi. Eu eram unul, ultimul din familie, şi aveam în mine, întipărite în trup, cine ştie câte gesturi, la care nu mă gândisem niciodată, dar pe care ceilalţi le recunoşteau imediat, în felul

meu de a merge, de a râde, de a saluta. Credeam că sunt un bărbat obişnuit care duce, de azi pe mâine, o viaţă leneşă, deşi plină de ciudate gânduri vagaboande. Dar nu, nu era aşa: puteam fi pentru mine un oarecare, pentru ceilalţi nu. Pentru ei aveam o mulţime de trăsături caracteristice, pe care nu mi le creasem şi la care nu mă gândisem niciodată. Iar faptul că mă puteam crede un oarecare, chiar huzurul meu, pe care îl consideram chiar al meu, nici măcar asta nu-mi aparţinea în ochii celorlalţi: îmi fusese dat de tatăl meu, depindea de bogăţia lui. Şi era un huzur teribil, fiindcă tatăl meu...

A, ce descoperire! Tatăl meu... Viaţa tatălui meu...

III
Rădăcinile

Parcă-l văd. Înalt, gras, chel. În ochii limpezi, de un albastru aproape sticlos, străluceşte zâmbetul lui obişnuit pentru mine, de o tandreţe ciudată, ascunzând în parte compasiune, în parte un uşor dispreţ, dar şi

afecțiune, ca şi cum, de fapt, i-ar fi plăcut că eu îi merit batjocura, socotind că poate să-şi reverse asupra mea, fără teamă, bunătatea ca pe un lux.

Numai că zâmbetul lui, în barba bogată, atât de roşie şi deasă încât îi decolora obrajii, surâsul lui sub mustățile mari, puțin îngălbenite la mijloc, era, acum, pe neaşteptate, un fel de rânjet mut şi înghețat, ascuns acolo, de care nu-mi dădusem seama niciodată. Şi tandrețea lui față de mine, înflorind şi strălucindu-i în ochi de la rânjetul ascuns, îmi părea acum groaznic de maliţioasă: îmi dezvăluia deodată atâtea, încât simțeam că mă trec fiorii. Iar privirea ochilor sticloşi mă țintuia, fascinat, pentru a mă împiedica să mă gândesc la lucrurile acelea, de unde venea tandrețea lui, e drept, dar care erau nu mai puțin oribile.

„Tu ai fost şi ai rămas un prost... da, un biet naiv fără minte, care te învârteşti în jurul gândurilor tale, fără a te opri vreodată la unul. Şi n-apuci să iei niciodată o hotărâre, fiindcă te învârteşti în jurul ei şi atâta o examinezi, că până la urmă adormi, iar a doua zi deschizi ochii, o vezi în fața ta şi nu mai ştii cum de ți-

a putut veni în minte, când ieri era soare şi aerul ăsta curat. Şi eu, ce să fac, a trebuit să te iubesc aşa cum eşti. Mâinile? De ce te uiţi la ele? A, firele de păr roşu de pe degete? Inelele, prea multe? Şi acul gros de la cravată, şi lanţul de la ceas... Prea mult aur? De ce te uiţi la mine?”

Vedeam cu uimire cum neliniştea mea se depărtează cu un efort de la ochii lui, de la tot aurul acela şi se fixează pe vinişoarele albăstrii care de-abia se zăreau, şerpuitoare, pe fruntea-i palidă şi pe craniul lucitor, înconjurat de păr roşu, roşu ca al meu — adică al meu ca al lui — şi, în definitiv, cum al meu, când era clar că-l moşteneam de la el? Iar craniul lucitor, uite, dispărea încet, încet, ca înghiţit în golul spaţiului.

Tatăl meu!

În vid, acum, o linişte plină de spaimă, încărcată cu toate lucrurile informe, pe care nu le poţi atinge, ce zac în inerţia lor, mute şi de nepătruns pentru spirit.

A fost o clipă, dar eternă. Am simţit în ea întreaga spaimă a necesităţii oarbe, a lucrurilor care nu se schimbă: închisoarea timpului; naşterea de acum, şi nu de mai-nainte sau de

mai târziu; numele şi trupul ce ne-au fost date; înlănțuirea cauzelor; sămânța aruncată de bărbatul acela; venirea mea pe lume, din sămânța aceea; fruct involuntar al acelui bărbat; legat de ramul acela; exprimat prin aceste rădăcini.

IV
Sămânța

L-am văzut atunci, pentru prima oară, pe tatăl meu aşa cum nu-l mai văzusem niciodată: în afară, trăindu-şi viața. Nu cum era pentru sine, cum se simțea în sinea lui, aşa nu-l puteam cunoaşte. Ci ca străin cu totul mie, în realitatea pe care, aşa cum îmi apărea el acum, puteam să-mi închipui că i-o acordau ceilalți.

Cred că li s-a întâmplat tuturor fiilor. Să observi un amănunt obscen care te mortifică, acolo unde pentru tine nu există decât tatăl respectat. Să observi, deci, că ceilalți nu dau şi nu pot să dea tatălui aceeaşi realitate pe care i-o acorzi tu. Să descoperi că el trăieşte ca un bărbat în afara ta, pentru sine, în relațiile lui cu alții, atunci când aceia, vorbind cu el sau îndemnându-l să vorbească, să râdă, să

privească, uită pentru o clipă că tu eşti de faţă şi te lasă astfel să întrevezi bărbatul pe care-l cunosc ei, aşa cum e pentru ei. Altul. Dar cum? Nu se poate şti. Imediat tatăl a făcut un semn, cu mâna sau cu ochiul, că eşti şi tu aici. Şi micul semn făcut pe furiş, iată, a săpat într-o clipă un abis în tine. Acela care era atât de aproape de tine, iată-l deodată departe, întrezărit acolo ca un străin. Şi simţi cum toată viaţa ta e sfâşiată, în afara unui punct prin care rămâne legată de bărbatul acela. Iar acest punct e ruşinos. Naşterea ta detaşată, ruptă de el, ca un caz normal, prevăzut poate, dar involuntar în viaţa acestui străin, dovadă a unui gest, fruct al unui act, în fine, un nimic care acum te umple de ruşine, trezeşte în tine furia, ba chiar ura. Şi dacă nu chiar ura, o oarecare iritare observi şi în ochii tatălui tău, care în clipa aceea i-au întâlnit pe ai tăi. Eşti pentru el, drept în faţa lui, cu doi ochi atenţi şi ostili, ceea ce, din împlinirea unei nevoi sau plăceri momentane, s-a ivit pe neaşteptate: sămânţa aruncată de care nu ştia, drept în picioare acum, cu doi ochi holbaţi, de melc, ce privesc pe dibuite şi îl judecă şi îl împiedică să se dedea pe de-a-ntregul plăcerilor sale, liber,

un altul iată de tine.

V
Traducerea unei denumiri

Până atunci nu mă mai gândisem vreodată cu atâta detaşare la tatăl meu. Îl aveam în minte, îl aveam ca pe un tată, aşa cum fusese pentru mine, nu multă vreme, e drept, fiindcă, murind mama de foarte tânără, am fost trimis într-un colegiu departe de Richieri, pe urmă în altul, apoi într-un al treilea, până la optsprezece ani, după care am mers la universitate, unde am trecut, timp de şase ani, de la o facultate la alta, fără să mă aleg cu ceva concret din vreuna. Motiv pentru care până la urmă am fost chemat la Richieri şi, nu ştiu dacă drept premiu sau pedeapsă, însurat imediat. După doi ani tata a murit, fără să-mi lase altă amintire mai vie decât acel surâs tandru, care se compunea — cum am mai spus — din puțină compasiune şi puțină batjocură.

Dar ce fusese pentru el? Murea acum, tatăl meu, cu totul. Ceea ce fusese pentru ceilalți... şi aşa puțin pentru mine! Surâsul acela adresat

mie provenea, în parte, şi din realitatea pe care i-o dădeau ceilalți şi pe care el o bănuia... Acum înțelegeam şi eu, şi era groaznic.

„Ce e tatăl tău?”, m-au întrebat de atâtea ori colegii de şcoală.

Şi eu:

„Bancher”.

Deoarece, *pentru mine*, tatăl meu era bancher.

Dacă tatăl vostru ar fi călău, cum s-ar traduce în familia voastră această denumire, pentru a o armoniza cu dragostea voastră pentru el şi a lui pentru voi? O, da, el e atât de bun cu voi, da, ştiu, nu-i nevoie să-mi spuneți. Îmi imaginez foarte bine dragostea unui astfel de tată pentru fiul său, mâinile sale groase tremurând cu delicatețe când îi încheie la gât cămăşuța albă. Şi pe urmă, a doua zi în zori, aceleaşi mâini, cu ferocitate, pe eşafod. Deoarece şi un *bancher*, îmi dau seama perfect, trece de la zece la douăzeci, de la douăzeci la patruzeci la sută, pe măsură ce creşte în orăşel, împreună cu disprețul celorlalți, faima lui de cămătar, ce va apăsa mâine ca o ruşine asupra fiului său, care acum nu ştie şi se distrează gândindu-se aiurea; şi îşi

merita, săracul băiat, v-o spun eu, revărsarea de bunătate, ca un lux, zâmbetul acela tandru, jumătate compasiune, jumătate batjocură.

VI
Bunul fiu feroce

Cu ochii plini de spaima acestei descoperiri, umbriți puțin însă de o umilință, de o tristețe care-mi crispau buzele într-un zâmbet deşart, cu bănuiala că nimeni n-o să mă creadă şi n-o să mă înțeleagă, m-am dus la nevastă-mea Dida.

Stătea — îmi aduc aminte — într-o cameră luminoasă, îmbrăcată în alb, într-o baie de soare, şi-şi aranja noile haine de primăvară în dulapul mare, lăcuit în alb, cu trei oglinzi aurite.

Am făcut un efort, înecat în ruşinea secretă ce o simțeam, să-mi găsesc glasul meu obişnuit şi am întrebat-o:

— Tu ştii, Dida, care e profesia mea?

Dida, în mână cu un umeraş de care atârna o rochie de voal gălbui, s-a uitat întâi lung la mine, de parcă nu m-ar fi recunoscut. Mirată,

a repetat:

— Profesia ta?

Şi a trebuit să simt din nou gustul ruşinii pentru a relua, cu o sforțare lăuntrică, întrebarea. De data aceasta i-am dat drumul firesc:

— Da, am spus, ce fac eu?

Dida, atunci, m-a fixat câteva clipe, după care a izbucnit în hohote de râs:

— Ce tot spui, Gengè?

Şi hohotul acela mi-a pulverizat deodată spaima, coşmarul necesității oarbe de care se lovise mai înainte spiritul meu, în profunzimea căutărilor, şi se înfiorase.

A, da — un cămătar, pentru ceilalți; iar pentru nevastă-mea Dida — un prost. Eu eram Gengè: unul aici, în sufletul şi în ochii nevestei mele, şi cine ştie câți alți Gengè, în sufletul sau doar în ochii oamenilor din Richieri. Nu era vorba de spiritul meu, care se simțea în mine liber şi de neatins, în intimitatea lui originară, de toate reflecțiile asupra lucrurilor primite, făcute şi date mie de alții, şi mai ales de problema banilor şi a profesiei tatălui meu.

Nu? Şi atunci despre cine era vorba? Dacă

puteam să nu recunosc drept a mea realitatea demnă de dispreț, pe care mi-o dădeau ceilalți, vai, trebuia totuşi să recunosc că, şi dacă mi-aş fi dat eu una, pentru mine, nici aceasta nu ar fi fost mai adevărată, *ca realitate*, decât aceea pe care mi-o dădeau ceilalți, în care ei mă făceau să exist cu trupul acesta care, acum, în fața nevestei mele, nu putea să-mi pară *al meu*, fiindcă îi aparținea de fapt lui Gengè *al ei*, ce tocmai trântise o altă prostioară, făcând-o să râdă atâta. Să vrea să ştie ce profesie are! Ce, nu se ştia?

— Bunătate ca un lux... am spus ca pentru mine, desprinzându-mi glasul dintr-o tăcere ce mi s-a părut în afara vieții, deoarece, umbră în fața nevestei mele, nu mai ştiam de unde — eu ca eu — i-am vorbit.

— Ce spui? a repetat, din siguranța solidă a vieții ei, cu rochia gălbuie sub braț.

Şi, cum nu i-am răspuns, a venit spre mine, m-a prins de mâini şi mi-a suflat peste față, ca şi cum ar fi vrut să îndepărteze o privire ce nu mai era a lui Gengè, a acelui Gengè care, ca şi ea, trebuia să simuleze că nu ştie cum se traducea în orăşel denumirea profesiunii tatălui meu.

Dar oare nu eram eu mai rău decât tatăl meu? Ah! Tatăl meu măcar *muncea*... Dar eu? Ce făceam eu? Bunul fiu feroce. Bunul fiu care vorbea de lucruri neobişnuite (ba chiar bizare): de descoperirea că nasul îmi atârna spre dreapta sau despre cealaltă faţă a Lunii, în timp ce aşa-zisa bancă a tatălui meu continua *să lucreze*, prospera, mulţumită celor doi prieteni de încredere, Firbo şi Quantorzo. Existau şi asociaţi mai puţin importanţi la bancă, şi chiar şi cei doi prieteni de încredere erau — cum se zice — cointeresaţi, şi totul mergea ca pe roate fără ca eu să mă amestec câtuşi de puţin, îndrăgit de toţi asociaţii, de Quantorzo, ca un fiu, de Firbo, ca un frate. Şi ei toţi ştiau că era inutil să discute cu mine despre afaceri şi că era de ajuns să mă cheme din când în când să semnez; semnam, şi asta era tot. Nu chiar tot, deoarece, din vreme în vreme, câte unul venea să mă roage să-l însoţesc la Firbo sau la Quantorzo, cu un bilet de recomandare. Da! Şi eu descopeream atunci că are pe bărbie o gropiţă care i-o divide în două părţi nu tocmai egale, una mai adâncită, una mai proeminentă.

Cum de nu mă omorâseră până acum? Ei,

nu mă omorau, domnii mei, deoarece, aşa cum eu nu mă distanţasem de mine până acum, pentru a mă vedea, şi trăiam ca un orb în condiţiile date, fără să le analizez, pentru că mă născusem şi crezusem în ele şi-mi păreau deci fireşti, tot astfel pentru ceilalţi era firesc ca eu să fiu aşa. Mă cunoşteau aşa. Nu puteau să mă închipuie altfel şi puteau cu toţii să mă privească fără ură şi chiar să-i zâmbească *bunului fiu feroce.*

Toţi?

Am simţit deodată cum mi se înfig în inimă două perechi de ochi ca patru pumnale înveninate: ai lui Marco di Dio şi ai nevestei sale Diamante, pe care-i întâlneam în fiecare zi pe strada mea, întorcându-mă acasă.

VII
Paranteză necesară, una singură

Marco di Dio şi nevastă-sa Diamante s-au nimerit să fie (dacă-mi amintesc bine) primele mele victime. Vreau să spun, primele destinate experimentului de distrugere a unui Moscarda.

Dar cu ce drept vorbesc despre ei? Cu ce

drept dau glas şi făptură altora? Ce ştiu eu despre ei? Cum pot vorbi despre ei? Îi văd din afară, fireşte, aşa cum sunt pentru mine, adică într-o formă în care ei în mod sigur nu s-ar recunoaşte. Nu comit eu atunci față de alții aceeaşi nedreptate de care mă plâng atâta?

Da, desigur; însă cu mica diferență a fixațiilor, de care am vorbit mai devreme, a felului în care fiecare se vrea, construindu-se astfel în funcție de cum se vede şi de cum crede sincer că este, nu numai pentru sine, ci şi pentru ceilalți. Presupuneri, oricum, pentru care trebuie să pătimeşti.

Dar voi, ştiu asta, nu vreți să vă dați încă bătuți şi exclamați:

„Şi faptele? O, Doamne, dar nu există faptele?”

„Ba da, există.”

Să te naşti e un fapt. Să te naşti într-un anumit moment, nu în altul, am mai spus-o; din tatăl acela sau acesta, cu o stare materială sau alta; să te naşti băiat sau fată; în Laponia sau în mijlocul Africii; urât sau frumos; cu cocoaşă sau *iară: fapte*. Şi dacă pierzi un ochi, e un fapt. Şi poți să-i pierzi pe amândoi şi, dacă eşti pictor, ăsta-i cel mai rău lucru care

poate să ți se-ntâmple.

Timp, spațiu: necesitate. Soartă, noroc, întâmplări: toate, curse ale vieții. Vreți să existați? Asta e. În abstract nu poți să exişti. Trebuie să prinzi existența într-o formă şi pentru o vreme s-o întrupezi în ea, aici sau acolo, aşa sau altfel. Şi orice lucru, atât timp cât durează, poartă cu sine pedeapsa propriei forme, pedeapsa de a fi aşa şi de a nu putea fi altfel. Rahiticul ăla pare o ironie a sorții, o glumă de plâns, dar numai un minut şi gata: pe urmă sus, drept, zvelt, ager, înalt... aiurea!... aşa rămâne toată viața, care e una singură. Şi trebuie să te resemnezi să ți-o trăieşti aşa pe toată, chiar pe toată.

Şi ca formele, acțiunile.

Când ai îndeplinit o acțiune, aia e; nu se mai schimbă. Când cineva, oricum, a acționat, chiar dacă el nu se mai regăseşte în acțiunea îndeplinită, ceea ce a făcut rămâne ca o închisoare pentru el. Dacă v-ați însurat, sau mai concret, dacă ați furat şi ați fost descoperiți, dacă ați ucis, consecințele acțiunilor voastre vă înfăşoară ca nişte fire, ca nişte tentacule, şi deasupra voastră apasă greu, ca un aer dens, irespirabil, responsabilitatea ce

v-aţi asumat-o pentru acţiunile acelea şi consecinţele lor, chiar dacă nu le-aţi vrut sau nu le-aţi prevăzut. Şi cum să vă mai eliberaţi de ele?

Da. Dar ce vreţi să spuneţi cu asta? Că acţiunile, ca şi formele, determină realitatea mea sau pe a voastră? Cum aşa? De ce? Că sunt ca o închisoare, nimeni nu poate să nege. Dar dacă vreţi să spuneţi doar atât, fiţi atenţi că nu spuneţi nimic contra mea, deoarece asta spun şi eu, ba chiar o susţin, că sunt o închisoare, şi încă cea mai nedreaptă ce se poate imagina.

Credeam, Doamne sfinte, că v-am demonstrat-o! Îl cunosc pe Cutare. După cum îl ştiu eu, îi dau o realitate: pentru mine. Dar pe Cutare îl cunoaşteţi şi voi şi, desigur, acela pe care-l cunoaşteţi voi nu e la fel cu cel pe care-l cunosc eu, fiindcă fiecare din noi îl cunoaşte în felul său şi îi dă o realitate proprie. Acum şi pentru sine Cutare are tot atâtea realităţi pentru câţi din noi cunoaşte, fiindcă într-un fel se cunoaşte cu mine, şi altfel cu altul, cu un al treilea, cu un al patrulea şi aşa mai departe. Ceea ce înseamnă că acest Cutare e unul cu mine, unul cu tine, altul cu un al

treilea, altul cu un al patrulea şi aşa mai departe, chiar dacă el are impresia, mai ales el, că e unul şi acelaşi pentru toți.

Ăsta-i necazul; sau gluma, dacă vreți să-i spunem mai curând aşa. Îndeplinim o acțiune. Credeam sincer că ne regăsim total în ea. Ne dăm seama însă, din păcate, că nu e aşa, că acțiunea aparține întotdeauna numai unuia din atâția care suntem sau care am putea fi, când, printr-o întâmplare nefericită, rămânem deodată ca agățați, suspendați; ne dăm seama, deci, că nu ne regăsim total în acțiunea aceea, şi că ar fi deci o mare nedreptate să fim judecați numai în funcție de ea, să fim agățați, suspendați de ea, la stâlpul infamiei, pentru întreaga viață, pe care am fi consumat-o în acea singură acțiune.

„Dar eu mai sunt şi asta, şi aia, şi ailaltă!”, începem să țipăm.

Atâția, da; atâția, care erau în afara acțiunii aceluia, şi care nu aveau nimic sau prea puțin de-a face cu el. Nu numai atât, dar acel unul, adică realitatea pe care ne-am dat-o pentru un moment şi care, chiar în acel moment, a îndeplinit acțiunea, dispare cu totul, adesea imediat. E adevărat însă că amintirea acțiunii

rămâne în noi; dacă rămâne, ca un vis neliniştitor, inexplicabil. Un altul, zece alţii, toţi ceilalţi care suntem sau care putem fi apar din noi pe rând, pentru a ne întreba cum de am putut face aşa ceva. Şi nu mai ştim ce să le spunem.

Realităţi trecute.

Dacă acţiunile nu sunt prea serioase, numim aceste realităţi trecute dezamăgiri. Da, aşa e, deoarece, într-adevăr, orice realitate e o amăgire. Tocmai amăgirea în virtutea căreia vă spun acum că aveţi un altul în faţa voastră.

„Greşeşti!”

Suntem foarte superficiali, eu şi voi. Nu intrăm în miezul glumei, care e foarte profundă şi radicală, dragii mei. Şi constă în aceea că existenţa acţionează în mod necesar prin formă, care este aparenţa ce ea şi-o creează, şi căreia noi îi dăm valoare de realitate. O valoare ce se schimbă, evident, după cum ne apare existenţa într-o anume formă sau acţiune.

Şi trebuie să ni se pară, în mod firesc, că ceilalţi au greşit, că o anumită formă, o anumită acţiune nu este asta şi nu e aşa. Dar, inevitabil, puţin după aceea, ne schimbăm

nițel poziția, ne dăm seama că am greşit şi noi, şi că nu e asta, şi că nu e aşa. Şi până la urmă suntem obligați să recunoaştem că n-o să fie nici asta, nici aşa, în nici un fel stabil şi sigur, ci acum într-un fel, acum în altul, de o să ne pară când toate greşite, când toate adevărate, ceea ce-i acelaşi lucru. Fiindcă o realitate nu ne-a fost dată şi nu există, ci trebuie să ne-o facem-noi, dacă vrem să existăm. Şi nu va fi niciodată una pentru toți, ci schimbătoare mereu, la infinit. Capacitatea de a ne face iluzii că realitatea de azi e singura adevărată, dacă ne susține pe de o parte, pe cealaltă ne împinge într-un gol fără sfârşit, deoarece realitatea de azi e sortită să ni se descopere mâine ca o iluzie. Şi viața nu se opreşte. Nu se poate opri. Dacă mâine se opreşte, s-a sfârşit.

VIII
Să coborâm puțin

Vi se pare că am ajuns la un nivel prea înalt? Să coborâm atunci puțin. Mingea e elastică, dar, ca să sară, trebuie să atingă pământul. Să atingem pământul şi s-o aducem

iar în mână.

De care fapte vreți să vorbiți? De faptul că eu m-am născut în cutare an, cutare lună, în cutare zi, în nobila urbe Richieri, în casa din strada cutare, numărul cutare, fiu al domnului Cutare al lui Cutare şi al doamnei Cutare a lui Cutare; botezat în sfânta biserică la şase zile; trimis la şcoală la şase ani; căsătorit la douăzeci şi trei de ani; înalt de un metru şi şaizeci şi opt; cu părul roşu etc. etc.?

Astea sunt semnalmentele mele. Date, spuneți voi. Şi vreți să deduceți din ele realitatea mea? Dar aceste date, care prin ele însele nu înseamnă nimic, credeți că sunt evaluate la fel de toată lumea? Şi, chiar dacă ele m-ar reprezenta integral şi cu precizie, unde m-ar reprezenta, în care realitate?

În a voastră, care nu e a altuia; apoi în a altuia, pe urmă în a altuia. Există oare o singură realitate, una pentru toți? Păi dacă am văzut că nu există una singură nici măcar pentru fiecare în parte, întrucât realitatea noastră, din noi, se schimbă tot mereu! Şi atunci?

Asta e, pământul, pământul. Sunteți cinci? Veniți cu mine.

Asta e casa în care m-am născut, în anul

cutare, luna cutare, ziua cutare. Ei bine, luând în considerație faptul că din punct de vedere topografic, al lungimii, lățimii şi numărului de ferestre, casa e aceeaşi pentru toți şi faptul că pentru voi cinci eu m-am născut în anul cutare, luna cutare, ziua cutare, cu părul roşu, şi am acum un metru şaizeci şi opt, rezultă oare de aici că voi cinci dați o aceeaşi realitate casei şi mie? Ție, care locuieşti într-un bordei, casa ți se pare un palat; ție, care ai puțin gust, casa ți se pare vulgară; tu, care treci cu neplăcere pe strada pe care se află, fiindcă îți amintește un episod trist al vieții tale, o priveşti pieziş; tu, în schimb, ai o privire afectuoasă pentru ea, deoarece — ştiu asta — aici, alături, locuia biata ta mamă, care era prietenă bună cu a mea.

Iar eu, care m-am născut aici? O, Doamne! Chiar dacă pentru voi cinci, în casa asta, care e una şi cinci în acelaşi timp, s-ar fi născut în anul cutare, luna cutare, ziua cutare un imbecil, credeți că ar fi acelaşi imbecil pentru toți? Pentru unul voi fi un imbecil fiindcă îl las pe Quantorzo să fie director al băncii şi pe Firbo consultant juridic, adică exact din motivul pentru care mă consideră foarte

înțelept un altul, căruia i se pare însă un semn clar de imbecilitate din partea mea faptul că duc la plimbare zilnic cățeluşa nevesti-mii, şi aşa mai departe.

Cinci imbecili. Unul pentru fiecare. Cinci imbecili ce vă stau în față, aşa cum îi vedeți din afară, în mine, care sunt unul şi cinci în acelaşi timp, ca şi casa, toți cu numele de Moscarda, nimic în sine, nici măcar unul, fiindcă desemnează cinci imbecili diferiți care, chiar aşa e, o să se întoarcă toți cinci dacă veți striga: „*Moscarda*!”,

dar fiecare cu aspectul pe care i-l dați. Cinci aspecte; dacă râd, cinci surâsuri, şi aşa mai departe.

Şi n-o să fie pentru voi, orice acțiune voi îndeplini, acțiunea unuia din aceşti cinci? Poate oare să fie aceeaşi acțiunea, când cei cinci sunt diferiți? Fiecare o va interpreta, îi va da un sens şi o valoare în funcție de realitatea pe care mi-a dat-o.

Unul va spune:

„Moscarda a făcut asta.”

Altul o să zică:

„Da' de unde! A făcut cu totul altceva!”

Al treilea:

„După mine, a făcut foarte bine. Aşa trebuia să facă!”

Al patrulea:

„Cum o să fie aşa? A făcut foarte rău. Trebuia de fapt să...”

Iar al cincilea:

„Ce trebuia să facă? Doar n-a făcut nimic!”

Şi aţi fi în stare să vă încăieraţi pentru ceea ce a făcut sau n-a făcut Moscarda, pentru ce trebuia sau nu să facă, fără să înţelegeţi că Moscarda al unuia nu e şi Moscarda al celuilalt, crezând că vorbiţi de un singur Moscarda, care e doar unul, da, acela care vă stă în faţă aşa, cum îl vedeţi şi cum îl atingeţi voi, în timp ce vorbiţi de fapt de cinci Moscarda, deoarece şi ceilalţi patru au câte unul în faţă, unul pentru fiecare, care e singurul, aşa cum îl vede şi atinge fiecare. Cinci, ba chiar şase, dacă bietul Moscarda vede şi atinge un altul pentru sine; unul şi nici unul, vai, cum se vede şi se atinge el, în timp ce ceilalţi îl văd şi îl ating într-un mod diferit.

IX
Să închidem paranteza

Oricum, o să mă străduiesc să vă dau, să n-aveți nici o grijă, realitatea pe care voi credeți că o aveți, adică o să vă vreau pentru mine aşa cum vă doriți voi. Nu e posibil, de-acum ştim asta foarte bine, fiindcă, oricâte eforturi aş face să vă închipui în felul vostru, va fi „un fel al vostru" doar pentru mine, nu „un fel al vostru" pentru voi şi pentru ceilalți.

Iertați-mă însă: dacă pentru voi nu am o altă realitate în afară de aceea pe care mi-o dați voi, şi sunt gata să recunosc că ea nu e mai puțin adevărată decât aceea pe care mi-aş putea-o da eu, dacă ea e pentru voi singura adevărată (şi Dumnezeu ştie cum o fi realitatea asta pe care mi-o dați!), vreți acum să vă plângeți de aceea pe care v-o dau eu, cu toată bunăvoința mea de a vă imagina cât mai aproape de felul în care vă imaginați voi?

Nu-mi permit să afirm că ați fi cum vă văd eu. Am spus deja că nu sunteți nici măcar acel unu care vă credeți, ci mai mulți în acelaşi timp, în funcție de toate posibilitățile voastre de a fi, de întâmplări, relații, circumstanțe. Ce rău vă fac eu, atunci? Voi îmi faceți o nedreptate, când credeți că eu nu am sau nu

pot avea o altă realitate în afara aceleia pe care mi-o dați voi, care e doar a voastră, credeți-mă, o idee a voastră, aceea pe care v-ați făcut-o despre mine, o posibilitate de a fi cum o simțiți voi, cum vi se pare vouă, aşa cum o recunoaşteți posibilă în voi, întrucât, din ceea ce aş putea fi eu pentru mine nu numai că nu ştiți voi, dar nici măcar eu însumi.

X
Două vizite

Şi sunt mulțumit că acum, în timp ce citeşti cărticica asta a mea, cu zâmbetul puțin ironic care ți-a însoțit lectura încă de la început, două vizite simultane ți-au demonstrat brusc cât de prostesc era zâmbetul dumitale.

Eşti încă deconcertat — te văd — iritat, mortificat, de figura foarte urâtă pe care ai făcut-o vechiului dumitale prieten, trimis la plimbare imediat ce a apărut prietenul cel nou, cu o scuză meschină, deoarece nu mai suporți să-l vezi în față, să-l auzi vorbind şi râzând în prezența celuilalt. Cum aşa, să-l trimiți la plimbare când, puțin înainte să sosească

celălalt, îți făcea atâta plăcere să vorbeşti şi să râzi cu el?

Trimis la plimbare. Cine? Prietenul dumitale? Crezi cu adevărat că l-ai trimis la plimbare?

Să ne gândim puțin.

Vechiul dumitale prieten, în sine şi pentru sine, nu prezenta nici un motiv pentru a fi trimis la plimbare, atunci când a apărut cel nou. Cei doi nu se cunoşteau deloc între ei. Dumneata i-ai prezentat unul altuia. Şi puteau să petreacă o jumătate de oră împreună în salonul dumitale, vorbind de una şi de alta. Nimic jenant, nici pentru unul, nici pentru celălalt.

Jena ai simțit-o dumneata, şi cu atât mai vie şi de nesuportat, cu cât îi vedeai pe cei doi cum încep să se înțeleagă între ei. Ai frânt imediat înțelegerea lor. De ce? Fiindcă dumneata (nu vrei încă să pricepi?), dumneata, deodată, adică la sosirea noului prieten, te-ai descoperit a fi doi, unul foarte diferit de celălalt, încât, la un moment dat, nemaisuportând situația, ai vrut să-l trimiți la plimbare pe unul din ei. Nu pe vechiul dumitale prieten, nu, te-ai trimis la plimbare pe

dumneata însuți, pe acela care erai pentru vechiul prieten, fiindcă l-ai simțit cu totul diferit față de cel care eşti sau vrei să fii pentru prietenul cel nou.

Nu erau incompatibili între ei cei doi, străini unul de altul, foarte politicoşi amândoi şi făcuți poate să se înțeleagă de minune, ci cei doi *dumneata* pe care i-ai descoperit deodată în sinea dumitale. N-ai putut suporta ca felul de a fi al unuia să se amestece cu al celuilalt, nea vând ei nimic comun între ei. Nimic, nimic, întrucât pentru vechiul prieten ai o realitate, iar pentru cel nou o alta, atât de diferite între ele, încât, îți dai singur seama, dacă te-ai adresa unuia, celălalt ar rămâne cu gura căscată, nu te-ar recunoaşte, ar exclama în sinea lui:

„Cum aşa? Ce-i asta? Chiar aşa?”

Şi, simțind o jenă imposibilă de a fi, în acelaşi timp, doi, ai căutat o scuză meschină pentru a te elibera, nu de unul din ei, ci de unul din cei ce erai silit să fii, în acelaşi timp, de către prezența celor doi prieteni.

Haide, lasă, continuă să citeşti cărticica mea, fără să mai zâmbeşti ca până acum.

Crede-mă însă, dacă nu prea ți-a făcut

plăcere experiența încercată acum, asta-i un fleac, dragul meu, fiindcă dumneata nu eşti doar doi, ci cine ştie câți, fără s-o ştii, în timp ce te crezi, mereu, doar unul.

Să mergem mai departe.

Cartea a patra

I
Cum erau pentru mine Marco di Dio şi nevastă-sa Diamante

Spun „erau”, dar poate că mai trăiesc încă. Unde? Aici poate, şi o să-i văd şi mâine. Dar aici, unde? Eu nu mai am o lume a mea; şi nu am cum să ştiu ceva despre a lor, în care îşi închipuie că se află. Ştiu sigur că ei merg pe stradă, dacă mâine îi întâlnesc pe stradă. L-aş putea întreba pe el:

— Tu eşti Marco di Dio?

Şi el mi-ar răspunde:

— Da. Marco di Dio.

— Şi mergi pe strada asta?

— Da. Pe strada asta.

— Şi asta e nevastă-ta Diamante?

— Da. Nevastă-mea Diamante.

— Şi strada asta se numeşte aşa?

— Aşa. Şi are atâtea case, atâtea intersecţii, atâtea felinare etc, etc.

Ca într-o carte de gramatică.

Ei bine, atunci mi-ajungea şi atât, ca vouă acum, pentru a stabili realitatea lui Marco di Dio şi a nevesti-sii Diamante, precum şi a străzii pe care aş putea să-i întâlnesc şi azi, cum îi întâlneam atunci. Când? O, nu cu mulți ani în urmă. Câtă precizie în spațiu şi timp! Pe stradă, acum cinci ani. S-a căscat o eternitate pentru mine, nu numai între aceşti cinci ani, ci între un minut şi altul. Iar lumea în care trăiam atunci îmi pare mai departe decât cea mai îndepărtată stea de pe cer.

Marco di Dio şi nevastă-sa Diamante îmi păreau doi nenorociți pe care mizeria, deşi pe de o parte îi convinsese că e inutil să se mai spele pe față în fiecare dimineață, îi îndemna pe de alta să încerce orice mijloc, nu pentru a câştiga puținul care să-i ajute să nu moară de foame, ci pentru a deveni, de azi pe mâine, milionari: *mi-li-o-na-ri,* cum spunea el, silabisind, cu ochii holbați amenințător.

Râdeam pe atunci, o dată cu toți cei ce-l auzeau spunând asta. Dar acum mă înfior, când mă gândesc că râdeam doar pentru că nu mi se întâmplase încă să mă îndoiesc de acel lucru de o logică providențială, ce se numeşte regularitatea experiențelor, datorită căruia

consideram un caraghioslâc ideea de a deveni milionar de azi pe mâine. Dar dacă aceasta, ce s-a dovedit deja a fi un fir foarte subțire, vorbesc de regularitatea experiențelor, s-ar fi rupt pentru mine? Dacă ar fi căpătat pentru mine, prin repetarea sa, de două sau de trei ori, regularitate acest vis caraghios? Atunci mie mi s-ar fi părut imposibil să te îndoieşti că poți deveni milionar de pe o zi pe alta. Cei care păstrează sfânta regularitate a experiențelor nu-şi imaginează ce lucruri pot fi reale sau verosimile pentru cine trăieşte în afara oricărei reguli, cum trăia omul acela.

Se credea inventator.

Iar un inventator, domnii mei, într-o bună zi deschide ochii, inventează ceva şi gata: devine milionar!

Atâția îşi mai amintesc de el ca de un sălbatic, de-abia sosit de la țară la Richieri. Îşi amintesc că a fost primit în atelierul unuia dintre cei mai reputați artişti ai noştri, acum mort, şi că, în puțină vreme, învățase să lucreze cu multă pricepere marmura. Numai că maestrul a vrut într-o zi să-l ia drept model pentru o compoziție care, expusă în ghips într-o expoziție de sculptură, a devenit celebră sub

titlul *Satir şi copil*.

Artistul a putut să-şi traducă în ghips superba viziune fantastică fără să fie criticat, ci dimpotrivă, lăudat.

Delictul era în ghips.

N-a bănuit maestrul că în discipolul său poate apărea tentația de a traduce la rândul lui viziunea fantastică, din ghips, unde era fixată meritoriu pentru totdeauna, într-o mişcare momentană şi blamabilă, în timp ce, apăsat de zăduful unei amiezi de vară, transpira în atelier pentru a trasa în marmură compoziția.

Copilul adevărat n-a mai avut docilitatea surâzătoare pe care cel fals o arăta în ghips. A strigat ajutor. A venit lumea. Iar Marco di Dio a fost surprins în actul animalic pe care-l iscase în el clipa de zăduf.

Acum, să fim drepți: animal, da; dezgustător în actul acela; dar pentru atâtea alte acte, atestate onest, nu mai era oare Marco di Dio şi tânărul cumsecade pe care maestrul l-a recunoscut întotdeauna ca pe lucrătorul său?

Ştiu că vă jignesc moralitatea cu această întrebare. Într-adevăr, îmi răspundeți că, dacă în Marco di Dio a putut să apară o asemenea tentație, ăsta-i un semn clar că el nu era băiatul

cumsecade pe care-l cunoştea maestrul său. Aş putea să vă atrag atenţia însă că de astfel de tentaţii (ba chiar şi de mai rele) sunt pline viețile sfinților. Sfinții le atribuiau demonilor pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu, îi puteau învinge. Tot aşa, frâul pe care vi-l puneți opreşte apariția unor astfel de tentații, nelăsând să se ivească, brusc, hoțul sau asasinul din voi. Apăsarea zădufului unei amiezi de vară n-a izbutit niciodată să topească crusta probității voastre obişnuite, şi nici să întărâte în voi, pentru o clipă, bestia originară. Puteți să condamnați.

Dar dacă eu mă apuc să vă vorbesc de Iulius Cezar, a cărui glorie imperială vă umple de admirație?

„Vulgarități!”, veți exclama. „Atunci nu era Iulius Cezar. Noi îl admirăm acolo unde Iulius Cezar era cu adevărat *el*.”

Foarte bine. El. Dar vedeți? Dacă Iulius Cezar era *el* doar acolo unde îl admirați voi, când nu mai era acolo, unde era? Cine era? Nimeni? Un oarecare? Cine atunci?

O să fie nevoie s-o întrebăm pe nevastă-sa, Calpurnia, sau pe Nicomede, rege al Bitiniei.

Tot tocându-vă, până la urmă v-a intrat în

cap şi asta: că Iulius Cezar, unul singur, nu exista. Exista, într-adevăr, un Iulius Cezar, aşa cum apărea el în cea mai mare parte a vieţii sale. Şi avea, acesta, o valoare incomparabil mai mare decât ceilalţi. Nu însă în ceea ce priveşte realitatea, deoarece nu era cu nimic mai puţin real decât Iulius Cezar împăratul, acel pisălog sclifosit, ras peste tot şi neglijent, atât de infidel, al nevestei sale, Calpurnia, sau acela, complet lipsit de pudoare, al regelui Nicomede al Bitiniei.

Ăsta e necazul întotdeauna, domnii mei: că toţi aveau acelaşi nume, Iulius Cezar, şi că într-un singur trup masculin trebuiau să coexiste atâţia, şi o femeie pe deasupra, care, dorind să fie femeie şi neizbutind acest lucru în acel trup de bărbat, a fost unde şi cum a putut, într-un mod nefiresc, fără pic de pudoare, repetând delictul.

Satirul din Marco di Dio a izbucnit o singură dată, şi atunci tentat de compoziţia maestrului său. Surprins în acel act momentan, a fost condamnat pentru totdeauna. N-a găsit pe nimeni care să aibă înţelegere pentru el. Şi, ieşit din închisoare, a început să născocească cele mai trăsnite proiecte pentru a se ridica din

mizeria cruntă în care căzuse, la braț cu o femeie ce apăruse într-o bună zi, nu se ştie cum şi de unde.

Zicea de vreo zece ani că o să plece în Anglia săptămâna viitoare. Dar trecuseră oare pentru el aceşti zece ani? Trecuseră pentru cei ce-l ascultau. El însă era mereu hotărât să plece în Anglia săptămâna viitoare. Şi învăța engleza. Sau, cel puțin, ținea de ani de zile sub braț o gramatică engleză, deschisă şi îndoită mereu în acelaşi loc, aşa încât cele două pagini ce se frecau de braț şi de sudoarea hainei ajunseseră ilizibile, în timp ce celelalte rămăseseră incredibil de curate. Dar până unde se murdărise el ştia. Şi, din când în când, mergând pe stradă, îi adresa nevesti-sii, încruntându-se, câte o întrebare, ca pentru a-i încerca promptitudinea şi priceperea:

„Is Jane a happy child?”

Iar nevastă-sa îi răspundea prompt şi cu gravitate:

„Yes, Jane is a happy child.”

Deoarece şi nevastă-sa urma să plece săptămâna viitoare în Anglia cu el.

Te înspăimânta şi îți trezea mila, în acelaşi timp, spectacolul femeii acesteia, pe care el

reuşise, cine ştie cum, s-o atragă şi s-o facă să trăiască ca un câine credincios, în visul lui ridicol, de a deveni milionar de azi pe mâine grație unei invenții cum ar fi, de exemplu, *„closete inodore pentru satele fără apă curentă în case”*. Râdeți? Iar ei erau de o seriozitate cumplită, tocmai fiindcă toți îi luau în râs. Erau chiar feroce. Şi deveneau cu atât mai încrâncenați, cu cât creşteau, în jurul lor, râsetele.

Şi ajunseseră până acolo încât, dacă cineva se oprea din întâmplare să le asculte proiectele şi nu râdea, ei, în loc să se bucure, îi aruncau priviri piezişe, încărcate nu numai de suspiciune, ci de-a dreptul de ură. Fiindcă batjocura celorlalți era aerul în care visul lor respira. Dispărută batjocura, riscau să se sufoce.

De aceea înțeleg că pentru ei cel mai mare duşman era tatăl meu.

El nu-şi permitea numai cu mine luxul acela al bunătății, de care am vorbit mai sus. Se complăcea în a înlesni, cu o neobosită generozitate, şi zâmbind în felul acela special, iluziile prosteşti ale unora care, ca Marco di Dio, veneau la el să se plângă că nu au atâta

cât să-şi ducă la capăt proiectele, visul lor: bogăția!

„Cât?”, întreba tatăl meu.

A, puțin. Fiindcă le trebuia întotdeauna puțin acestora ca să devină bogați: mi-li-o-na-ri. Şi tatăl meu le dădea.

„Cum aşa? Ziceai că ai nevoie de aşa puțin.

„Da. Nu calculasem bine. Dar acum, chiar că...”

„Cât?”

„A, puțin!”

Şi tatăl meu dădea, dădea. Pe urmă însă, la un moment dat, gata. Şi aceia atunci, se înțelege de la sine, nu îi erau recunoscători că n-a vrut să se bucure până la sfârşit, ca să se distreze, de totalul lor eşec, ci îi atribuiau, în schimb, fără remuşcări, falimentul iluziilor lor, tocmai când lucrurile mergeau mai bine. Şi nimeni nu se răzbuna cu mai multă îndârjire decât aceştia, spunându-i tatălui meu cămătar.

Cel mai îndârjit dintre toți fusese Marco di Dio. Şi acum, tata murind, îşi revărsa asupra mea, nu fără motiv, ura sa feroce. Nu fără motiv, fiindcă şi eu, aproape fără să-mi dau seama, îi făceam un bine. Îi dădeam voie să locuiască într-o cocioabă de pe proprietatea

mea, pentru care nici Firbo şi nici Quantorzo nu-i ceruseră vreodată chirie. Şi tocmai cocioaba asta mi-a oferit posibilitatea să încerc asupra lui primul meu experiment.

II
Dar a fost total

Total, deoarece a fost de ajuns să se pună în mişcare, doar puțin, în joacă, voința mea de a mă reprezenta diferit de unul din cei o sută de mii în care trăiam, ca toate celelalte realități ale mele să se schimbe în o sută de mii de feluri.

Şi, în mod necesar, jocul acesta, dacă ne gândim bine, trebuia să mă ducă la nebunie. Sau, mai bine zis, la ceva oribil: conştiința nebuniei, proaspătă şi limpede, domnilor, proaspătă şi limpede ca o dimineață de aprilie, clară şi precisă ca o oglindă.

Deoarece, angajându-mă în primul meu experiment, îmi depuneam cu grație voința în afara mea, ca pe o batistă pe care aş fi scos-o din buzunar. Voiam să duc la îndeplinire o acțiune care nu trebuia să fie a mea, ci a

umbrei mele, care-şi trăia realitatea în altcineva; atât de solidă şi de reală încât aş fi putut să-mi ridic pălăria şi să o salut dacă, printr-o blestemată necesitate, n-aş fi fost nevoit s-o întâlnesc şi s-o salut vie, nu chiar în mine, ci în propriul meu trup, care, nefiind în sine nimic, putea fi şi era al meu în măsura în care mă reprezenta, dar putea fi şi era şi al umbrei aceleia, una din cele o sută de mii de umbre care mă reprezentau în o sută de mii de feluri, viu şi altul pentru alți o sută de mii.

De fapt, nu mă pregăteam oare să-i joc domnului Vitangelo Moscarda o farsă? Ei da, domnilor, o farsă (scuzați-mă că vă fac semne; dar trebuie să vi le fac, deoarece, fiindcă nu ştiu cum vă apar în clipa de față, încerc, prin semnele acestea, să ghicesc), adică să-l fac să îndeplinească o acțiune total opusă sieşi şi incoerentă: o acțiune care, distrugând dintr-o dată logica realității lui, să-l anihileze în ochii lui Marco di Dio, ca şi în ai celorlalți.

Fără să înțeleg, nenorocitul de mine, că urmarea acțiunii mele nu putea să fie aceea pe care mi-o închipuisem, adică să vin în fața tuturor, pe urmă, şi să întreb:

„Vedeți acum, domnilor, că nu e deloc

adevărat că eu sunt cămătarul pe care voi îl vedeți în mine?”

Ci cu totul alta, în schimb: toți vor exclama, uimiți:

„O, o! Știți? Cămătarul Moscarda a înnebunit!”

Deoarece cămătarul Moscarda putea să înnebunească, asta da, dar nu să se autodistrugă aşa, dintr-o dată, printr-o acțiune opusă sieşi şi incoerentă. Nu era o umbră cu care să te joci şi pe care s-o iei în râs cămătarul Moscarda, ci un domn serios, ce trebuia tratat ca atare, înalt de un metru şaizeci şi opt, cu părul roşu, ca tatăl lui, fondatorul băncii, cu sprâncenele, aşa-i, ca nişte accente circumflexe şi cu nasul care atârna spre dreapta, ca al prostuțului de Gengè al nevesti-mii Dida, un domn care, în fine, Doamne fereşte, dacă înnebunea, risca să-i tragă după el la balamuc pe toți ceilalți Moscarda ce eram eu pentru alții şi chiar pe, o, Doamne, bietul şi nevinovatul de Gengè al nevesti-mii Dida şi, dacă-mi permiteți, până şi pe mine care, senin şi zâmbitor, eram autorul farsei.

Am riscat eu, aşadar, am riscat toți, cum veți vedea, să ajungem la balamuc, de data

asta; şi nu ne-a fost de ajuns. Trebuia să ne riscăm şi viaţa pentru ca eu să-mi vin în fire şi să-mi găsesc până la urmă (unul, nici unul şi o sută de mii) salvarea.

Să nu anticipăm însă.

III
Act notarial

M-am dus întâi la biroul notarului Stampa, în Via del Crocefisso, numărul 24. Deoarece (ei, acestea sunt fapte sigure) în ziua de... din anul..., fiind Vittorio Emanuele III, prin mila lui Dumnezeu şi voinţa naţiunii, regele Italiei, în nobila urbe Richieri, în Via del Crocefisso, la numărul 24, îşi avea biroul de notar legal domnul Stampa, cavaler Elpidio, de ani 52 sau 53.

„Stă încă acolo? La numărul 24? Îl cunoaşteţi cu toţii pe notarul Stampa?”

Ei, atunci putem fi siguri că nu greşim. Notarul Stampa de acolo, pe care-l cunoaştem cu toţii. Aşa e? Dar eu eram, când am intrat în biroul lui, într-o stare de spirit pe care nici nu vi-o puteţi închipui. Cum să vi-o închipuiţi,

iertați-mă, dacă vi se pare cel mai normal lucru din lume să intrați în biroul unui notar pentru a face un act oarecare, şi dacă spuneți că-l cunoaşteți cu toții pe notarul Stampa?

Vă spun că eu m-am dus acolo, în ziua aceea, pentru primul meu experiment. Şi, în sfârşit, vreți să faceți şi voi cu mine, da sau nu, acest experiment, odată pentru totdeauna? Adică să pătrundeți farsa înspăimântătoare care zace sub liniştea firească a relațiilor cotidiene, a acelora care vă par cele mai obişnuite şi normale, sub aparența calmă a aşa-zisei realități a lucrurilor? Farsa, Doamne sfinte, din pricina căreia vă enervați la fiecare cinci minute şi țipați la prietenul de lângă voi:

„Iartă-mă, dar cum de nu vezi asta? Eşti chior?”

Iar el nu, n-o vede, fiindcă el vede altceva, atunci când voi credeți că trebuie să vadă ce vedeți voi, ce vi se pare vouă. El vede în schimb ce i se pare lui, şi deci pentru el chiorii sunteți voi.

Farsa asta, v-o spun, aşa cum eu o pătrunsesem deja.

Acum intram în biroul lui, cu mintea plină de toate reflecțiile şi gândurile clocite atâta

vreme; şi le simțeam fierbând în mine, în clocot mare; şi voiam să rămân aşa, într-o nemişcare lucidă, într-o răceală aproape de neclintit, în timp ce, vă dați seama, îmi venea să izbucnesc într-un râs grozav, când îl vedeam în fața mea atât de serios, bietul, pe domnul notar Stampa, care nu avea nici cea mai mică bănuială că eu aş fi pentru mine altul decât mă vedea el şi era foarte sigur că el e pentru mine acelaşi care se vedea zilnic, înnodându-şi cravata neagră în fața oglinzii, cu toate lucrurile lui în jur.

Înțelegeți, acum? Îmi venea să fac cu ochiul, să-i fac şi lui cu ochiul, ca să-l avertizez cu viclenie: „Bagă de seamă!" Îmi venea chiar, Doamne, să scot brusc limba, să fac o strâmbătură din nas, pentru a modifica deodată, aşa, în glumă, fără maliție, imaginea aceea a mea pe care el o credea adevărată. Serios însă, nu? Serios, desigur, serios. Trebuia să fac experimentul.

— Deci, domnule notar, iată-mă. Iertați-mă însă, stați mereu aşa, cufundat în liniştea asta?

S-a întors brusc să mă măsoare. A zis:

— Liniște? Unde?

Pe Via del Crocefisso era, într-adevăr, în

acel moment, un continuu du-te-vino de oameni şi trăsuri.

— Da; nu pe stradă, desigur. Dar sunt aici toate hârtiile astea, domnule notar, în spatele geamurilor prăfuite ale dulapurilor. Nu auziți?

Între tulburare şi uimire, s-a întors iar să mă măsoare. Pe urmă şi-a încordat auzul:

— Ce să aud?

— Râcâitul! A, sunt gheruțele, mă scuzați, gheruțele canarului dumneavoastră, scuzați-mă, scuzați-mă. Sunt ascuțite gheruțele, şi când râcâie pe metalul coliviei...

— Aşa e. Da. Ce vreți să spuneți cu asta?

— A, nimic. Nu vă enervează metalul, domnule notar?

— Metalul? Dar cine-i dă atenție? Nu îmi dau seama...

— Şi totuşi, metalul, gândiți-vă, într-o colivie, sub ghearele subțiri ale unui canar, în biroul unui notar... Pariez că nu cântă, canarul.

— Nu, domnule, nu cântă.

Notarul începuse să se uite cam lung la mine, aşa că am crezut că e prudent să las încolo canarul, ca să nu-mi compromit experimentul care, cel puțin la început şi mai ales acolo, în biroul lui, cerea să nu apară nici

o îndoială în privința facultăților mele mintale. Şi l-am întrebat pe domnul notar dacă ştia de o anumită casă, din strada cutare, numărul cutare, aparținând unui anumit domn Moscarda Vitangelo, fiu al răposatului Francesco Antonio Moscarda...

— Păi nu sunteți dumneavoastră?

— Ba da, eu. Eu aş fi...

Era aşa frumos — păcat! — în biroul acela al unui notar, între toate hârțoagele îngălbenite din dulapurile vechi şi pline de praf, să vorbeşti astfel, ca de la o distanță de secole, de o casă care-i aparținea unui oarecare Moscarda Vitangelo... Cu atât mai mult cu cât eu, aşa e, eram acolo, prezent juridic, în biroul notarului, dar cine ştie cum şi unde îşi vedea el, domnul notar, biroul; ce miros simțea el acolo, diferit de cel pe care-l simțeam eu; şi cine ştie cum şi unde era, în lumea domnului notar, casa aceea despre care îi vorbeam cu voce îndepărtată; iar eu, eu, în lumea domnului notar, cine ştie în ce mod ciudat...

Ah, plăcerea istoriei, domnilor! Nimic mai odihnitor decât istoria. Totul în viață vi se schimbă mereu sub ochi. Nimic sigur. Şi această nerăbdare continuă de a şti cum se vor

ordona evenimentele, de a vedea cum se vor rezolva lucrurile care vă țin suspendați, atât de agitați! În schimb, în istorie, totul e limpezit, stabilit. Oricât ar fi de dureroase întâmplările sau triste evenimentele, uite-le aici, ordonate măcar, fixate în treizeci sau patruzeci de pagini de carte: acelea, aici, şi n-o să se schimbe niciodată, numai dacă nu cumva vreun spirit critic răuvoitor nu va avea satisfacția răutăcioasă să arunce în aer construcția aceea ideală, în care toate elementele erau atât de bine legate între ele, iar voi vă simțeați reconfortați admirând cum fiecare efect îşi urma ascultător cauza sa, cu o logică perfectă, şi orice eveniment se desfăşura precis şi coerent în toate detaliile sale, cu domnul duce de Nevers, care în ziua de, anul cutare etc., etc.

Ca să nu stric totul, a trebuit să mă întorc la realitatea suspendată, temporară şi consternată a domnului notar Stampa.

— Eu, aşa e, m-am grăbit să-i spun. Eu aş fi, domnule notar. Şi casa, nu e nici o problemă pentru dumneavoastră — aşa e? — să admiteți că e a mea, ca toată moştenirea răposatului Francesco Antonio Moscarda, tatăl

meu. Da! Şi că acum casa e neînchiriată, domnule notar. A, mică, ştiți... Or fi cinci sau şase camere, cu două corpuri adăugate — aşa se zice? Frumoase, corpurile adăugate... Neînchiriată deci, domnule notar, aşa că pot să dispun de ea după plac. Deci acum, dumneavoastră...

M-am aplecat şi, cu o voce scăzută, foarte serios, i-am încredințat domnului notar actul pe care intenționam să-l fac şi despre care, acum, nu pot să vorbesc, deoarece... i-am spus:

— Trebuie să rămână între noi, domnule notar, ca un secret profesional, atâta timp cât voi dori eu. Ne-am înțeles?

Ne-am înțeles. Dar domnul notar mi-a atras atenția că, pentru a face actul, avea nevoie de nişte date şi documente pe care trebuia să le iau de la bancă, de la Quantorzo. Am fost contrariat; totuşi m-am ridicat. Cum m-am mişcat, mi-a venit un chef nebun să-l întreb pe domnul notar:

— Cum merg? Mă iertați: puteți măcar să-mi spuneți cum mă vedeți că merg?

M-am reținut cu greu. Dar nu m-am putut opri să nu mă întorc, când deschideam uşa cu

geamuri, şi să-i spun cu un zâmbet de compasiune:

— Da, cu pasul meu, mulțumesc!

— Ce spuneți? a întrebat, uluit, domnul notar.

— A, nimic, spuneam că plec cu pasul meu. Dar ştiți că eu am văzut odată un cal râzând? Da, domnule, în timp ce calul mergea. Dumneavoastră o să vă uitați acum la botul unui cal ca să-l vedeți râzând, după care o să-mi spuneți că nu râdea. Dar care bot! Caii nici nu râd cu botul! Ştiți cu ce râd caii, domnule notar? Cu bucile. Vă asigur că, în timp ce merge, calul râde cu bucile de lucrurile pe care le vede sau care-i trec prin cap. Şi dacă vreți să vedeți calul râzând, priviți-i bucile şi să fiți sănătos!

Înțeleg că n-avea nici un rost să-i vorbesc astfel. Înțeleg totul acum. Dar dacă mă gândesc la starea de spirit în care mă găseam atunci, când, văzând asupra mea privirea altora, mi se părea că sunt supus unei oribile agresiuni, gândindu-mă că toate privirile acelea îmi creau o imagine ce nu era nici pe departe aceea pe care o ştiam eu, ci o alta pe care nu puteam nici s-o cunosc, nici s-o

împiedic, nu numai că-mi venea să zic, dar să şi fac, să fac nebunii, să mă dau de-a dura pe străzi sau să trec în pas de dans, făcând cu ochiul aici, scoțând limba şi strâmbându-mă dincolo... În schimb, mergeam serios, extrem de serios, pe stradă. Şi chiar şi voi, ce frumos mergeți cu toții, atât de serioşi...

IV
Strada principală

A trebuit deci să mă duc la bancă pentru hârtiile casei, de care avea nevoie domnul notar.

Hârtiile erau ale mele, fără îndoială, deoarece şi casa era a mea, şi puteam să dispun de ele. Dar dacă vă gândiți bine, hârtiile, deşi ale mele, nu le puteam obține decât prin furt sau smulgându-i-le din mână, cu o violență de nebun, altuia, care în ochii tuturor era proprietarul lor legitim: vorbesc de domnul cămătar Vitangelo Moscarda.

Pentru mine acesta era un lucru evident, întrucât eu îl vedeam bine în afară, viu în alții şi nu în mine, pe domnul cămătar Vitangelo

Moscarda. Dar pentru ceilalți, care nu vedeau în mine altceva decât acel cămătar, pentru ceilalți eu, acolo la bancă, mergeam să-mi fur mie însumi hârtiile sau să mi le smulg din mână ca un nebun.

Puteam oare să zic că nu eram eu? Sau că eu eram un altul? În nici un fel nu putea fi rațional un act care apărea în ochii tuturor contrar mie însumi şi incoerent.

Continuam să merg, după cum vedeți, perfect conştient, pe strada principală a nebuniei, care era tocmai strada realității mele, aşa cum mi se deschisese de-acum în față cu maximă luciditate, cu toate imaginile mele, vii, oglindite şi înaintând împreună cu mine.

Eu eram însă nebun tocmai pentru că aveam această conştiință clară în care mă oglindeam; voi, care mergeți pe aceeaşi stradă, fără să vreți să vă dați seama, voi sunteți înțelepți, şi cu atât mai tare îi strigați celui care păşeşte alături de voi:

„Eu, ăsta? Eu, aşa? Tu eşti chior! Tu eşti nebun!”

V

Dominaţie

Furtul însă nu era posibil, cel puţin deocamdată. Nu ştiam unde se aflau hârtiile. Ultimul dintre subalternii lui Quantorzo sau Firbo era la bancă mai stăpân decât mine. Când intram acolo să semnez câte ceva, funcţionarii nici măcar nu-şi ridicau ochii din registru şi, dacă vreunul se uita totuşi, arăta foarte clar, după felul cum mă privea, că nu dădea doi bani pe mine.

Şi totuşi lucrau aici toţi, cu atâta zel, pentru mine, ca să întărească mereu prin munca lor asiduă părerea ce exista în orăşel asupra mea, că eram un cămătar. Şi nimănui nu-i trecea prin cap că eu, în loc să le fiu recunoscător şi gata să-i laud, mă simţeam, dimpotrivă, jignit de zelul lor.

Ah, ce mizerie rece şi dezolantă la banca aceea! Toţi pereţii de sticlă, care împărţeau cele trei încăperi vaste ce dădeau una în alta, cu geamurile îngheţate, cu cinci ghişee galbene fiecare, galbene fiind şi ramele geamurilor mari; ici şi colo câte o bucată de hârtie lipită unde un geam se spărsese; şi podeaua veche de ceramică, tocită pe mijloc,

de-a lungul celor trei încăperi; tocită în faţa fiecărui ghişeu; coridor trist, cu pereţii de sticlă de o parte, iar de cealaltă cele două mari ferestre ale fiecărei încăperi, pline de praf; şi şirurile de cifre scrise pe pereţi, cu creionul, cu tocul, deasupra măsuţelor murdare de cerneală, între o fereastră şi alta, sub marginile destrămate ale unor perdele afumate pe alocuri, umflate şi prăfuite, atârnate acolo; şi un miros de mucegai peste tot, amestecat cu izul acru al hârtiei registrelor şi cu suflarea uscată a unui cuptor de la parter. Şi melancolia disperată a celor câteva scaune de modă veche, de lângă măsuţe, pe care nu stătea nimeni, toţi mutându-le şi lăsându-le acolo, în dezordine, o adevărată ofensă şi un chin pentru bietele scaune să fie lăsate aşa.

De atâtea ori, intrând, îmi venea să spun:

„Dar la ce servesc scaunele astea? De ce sunt condamnate să stea aici, dacă nimeni nu le foloseşte?”

M-am abţinut, nu pentru că mi-aş fi dat seama la timp că într-un loc ca acela mila pentru scaune i-ar fi uluit pe toţi, ba chiar ar fi riscat să pară cinică, ci pentru că am înţeles în schimb că i-aş fi făcut să râdă de mine, dând

atenție unui lucru ce ar fi părut, desigur, extravagant celor ce ştiau cât de puțin mă ocupam eu de afacerile mele.

În ziua aceea, intrând, i-am găsit pe micii funcționari strânşi în ultima încăpere, râzând zgomotos pe când asistau la o dispută între Stefano Firbo şi un oarecare Turolla, de care-şi băteau joc toți, chiar şi pentru felul cum se îmbrăca.

O haină lungă, zicea bietul Turolla, pe el, aşa de scund, l-ar fi făcut să pară şi mai scund. Şi bine zicea. Dar nu-şi dădea seama, aşa bondoc şi grav, cu mustățile lui de polițist, cât de caraghioasă era hăinuța lui scurtată în spate, descoperindu-i bucile zdravene.

Acum, gata să plângă, umilit, congestionat, biciuit de râsetele colegilor, ridica un braț şi-i spunea lui Firbo, cu grijă:

— O, Doamne, cum interpretați dumneavoastră cuvintele! Firbo se repezise la el şi îi striga în față, scuturându-l cu furie de brațul ridicat:

— Dar ce ştii tu? Ce ştii tu? Nici măcar pe *o* nu-l ştii, cu toate că îți seamănă!

Cum am aflat că era vorba de unul care ceruse un împrumut băncii, prezentat chiar de

Turolla care spunea că-l ştie ca persoană de încredere, în timp ce Firbo susținea contrariul, am simțit cum mă cuprindea revolta.

Fără să cunoască tortura secretă din cugetul meu, nimeni nu a putut să-mi înțeleagă motivele şi toți au rămas perplecşi când eu, dând la o parte doi sau trei funcționari, i-am strigat lui Firbo:

— Şi tu, tu ce ştii? Cu ce drept vrei să te impui în fața altuia?

Firbo s-a întors uluit către mine şi, aproape nevenindu-i să creadă că mă repezisem aşa la el, a țipat:

— Eşti nebun?

Mi-a venit, nu ştiu cum, să-i arunc în față un răspuns jignitor, care i-a înghețat pe toți:

— Da, ca nevastă-ta, pe care îți convine s-o ții la balamuc!

S-a oprit în fața mea, palid şi tremurând:

— Ce-ai spus? Îmi convine?

Am dat din umeri, enervat de spaima care-i înlemnise pe toți şi, în acelaşi timp, izbit parcă deodată de lipsa de oportunitate a intervenției mele, i-am răspuns încet, ca să termin:

— Da, ştii bine asta.

Şi n-am auzit, ca şi cum după aceste cuvinte

aş fi devenit, nu ştiu, ca de piatră, ce mi-a strigat Firbo printre dinți înainte să iasă, furios. Ştiu că zâmbeam atunci când Quantorzo, apărut în timpul altercației, mă trăgea cu el, în biroul direcției. Zâmbeam ca să arăt că nu mai era nevoie de violența lui, că totul se terminase, deşi simțeam clar că, în momentul acela, chiar când zâmbeam, aş fi putut să ucid pe cineva, aşa de tare mă enerva severa indignare a lui Quantorzo. În biroul direcției am început să mă uit în jur, mirat că buimăceala ciudată în care căzusem nu mă împiedica să percep lucrurile clar şi lucid, până într-atât încât aveam chef să râd şi, în ciuda furiei ce mi-o provocase Quantorzo, să-i pun în mod special câteva întrebări copilăreşti despre unul sau altul din obiectele ce se aflau în cameră. Şi, între timp, nu ştiu cum, în mod automat, mă gândeam că lui Stefano Firbo, când era mic, îi apăruseră nişte umflături pe şira spinării şi, chiar dacă nu i se vedea cocoaşa, avea totuşi aspectul general al unui cocoşat: da, da, pe picioarele acelea lungi şi subțiri de pasăre, dar elegant. Da, da, un fals cocoşat elegant, foarte reuşit.

Şi, gândindu-mă la asta, mi-a trecut deodată

prin cap că el se folosea de inteligența lui deosebită pentru a se răzbuna pe toți cei care nu avuseseră, ca el, umflături pe şira spinării când erau mici.

Mă gândeam la lucrurile acestea, repet, ca şi cum un altul le-ar fi gândit în mine, acela care devenise brusc ciudat de rece şi distrat, nu atât pentru a se apăra, la nevoie, prin această răceală, cât pentru a juca un rol în spatele căruia îmi convenea să ascund, încă, ceea ce descopeream în continuare din înspăimântătorul adevăr deja revelat:

„Ba da, asta-i tot", mă gândeam, „dominația asta. Fiecare vrea să impună celorlalți lumea sa intimă, ca şi cum ea ar exista în afară, şi toți ar trebui s-o vadă în felul lui, iar ceilalți nu ar putea fi altfel decât îi vede el."

Îmi reveneau în minte fețele stupide ale micilor funcționari şi continuam să-mi spun:

„Ba da! Ba da! Cum poate fi realitatea pe care majoritatea oamenilor reuşeşte s-o construiască, în sine? Mizerabilă, labilă, incertă. Şi cei ce vor să domine, uite, profită de asta! Sau mai curând îşi fac iluzii că pot profita, impunând şi făcând să fie acceptate sensul şi valoarea pe care şi le dau lor înşile,

celorlalți, lucrurilor, astfel încât toată lumea să vadă şi să simtă, să gândească şi să vorbească la fel ca ei.”

M-am ridicat. M-am îndreptat către fereastră foarte uşurat. Apoi m-am întors către Quantorzo care, întrerupt în mijlocul discursului ce mi-l ținea, mă privea cu ochii holbați şi, urmărind gândul ce mă tortura, i-am spus:

— Da' de unde! Da' de unde! Îşi fac iluzii!

— Cine îşi face iluzii?

— Cei ce vor să domine! Domnul Firbo, de exemplu! Îşi fac iluzii, deoarece în realitate, dragul meu, nu izbutesc să impună altceva decât cuvinte. Cuvinte, înțelegi? Cuvinte, pe care fiecare le înțelege şi le repetă în felul său. Şi astfel se formează aşa-zisele opinii generale! Şi vai de cel care, într-o bună zi, se trezeşte etichetat cu unul din aceste cuvinte repetate de toți. De exemplu: *cămătari* De exemplu: *nebuni* Dar ia spune-mi: cum poți să stai liniştit şi să te gândeşti că există unul care se chinuie să-i convingă pe ceilalți că tu eşti aşa cum te vede el, şi încearcă să te fixeze în opinia lor după felul în care te-a judecat el, şi vrea să-i împiedice să te vadă şi să te judece

altfel?

Abia am avut timp să observ uluiala lui Quantorzo, că l-am şi văzut apărând pe Stefano Firbo. I-am citit în ochi că îmi devenise duşman în câteva clipe. Atunci şi eu i-am fost duşman, fiindcă nu înțelegea că, dacă fuseseră crude cuvintele mele, impulsul ce pusese stăpânire pe mine cu puțin timp înainte nu era îndreptat contra lui. Mai ales că pentru cuvintele acelea eram gata să-i cer scuze. Şi, de parcă eram beat, am făcut mai mult. El, repezindu-se la mine, tulburat şi amenințător, mi-a spus:

— Vreau să-mi dai socoteală pentru ce ai spus despre soția mea!

Am îngenuncheat.

— Sigur! Priveşte! i-am strigat. Aşa! Şi am atins podeaua cu fruntea.

Imediat mi-a fost silă de ce-am făcut sau, mai bine zis, de faptul că el şi Quantorzo ar fi putut crede că am îngenuncheat pentru el. I-am privit râzând şi buf, buf, încă de două ori cu fruntea la pământ.

— Tu, nu eu, înțelegi? În fața soției tale, înțelegi, ar trebui sa stai aşa! Şi eu, şi el, şi toți, în fața aşa-zişilor nebuni, aşa!

Am sărit în picioare, fierbând. Cei doi s-au privit în ochi, speriați. Unul l-a întrebat pe celălalt.

— Ce naiba zice?

— Cuvinte noi, am strigat. Vreți să le ascultați? Duceți-vă, duceți-vă acolo unde îi țineți închişi; duceți-vă, duceți-vă şi ascultați ce spun! Îi țineți închişi fiindcă aşa vă convine!

L-am apucat pe Firbo de reverul hainei şi l-am scuturat, râzând.

— Înțelegi, Stefano? N-am nimic cu tine. Te-ai supărat. Nu, dragul meu! Ce spunea soția ta despre tine? Că eşti un libertin, un hoț, un falsificator, un impostor, că nu faci altceva decât să minți! Nu-i adevărat. Nimeni nu poate crede asta. Dar înainte s-o închizi, de, toți o ascultam, înspăimântați. Aş vrea să ştiu de ce!

Firbo de-abia mi-a aruncat o privire, s-a întors către Quantorzo pentru a-i cere sfatul, cu deruta unui neghiob, şi a zis:

— Ei, asta-i! Tocmai pentru că nimeni nu putea s-o creadă!

— A, nu, dragă! i-am strigat. Uită-te bine în ochii mei!

— Ce vrei să spui?

— Uită-te-n ochii mei! am repetat. Nu spun că ar fi adevărat! Fii liniştit!

A făcut un efort să se uite la mine, pălind.

— Vezi, am țipat atunci. Vezi? Tu însuți, şi tu ai acum spaima în ochi!

— Păi fiindcă te cred nebun! mi-a strigat în față, exasperat.

Am izbucnit în râs, şi am râs mult, mult, fără să mă pot opri, observând spaima, uluiala pe care le provocam celor doi.

M-am oprit brusc, speriat la rândul meu de ochii cu care mă priveau. Ceea ce făcusem, ceea ce spuneam nu avea, desigur, nici un sens pentru ei. Ca să-mi revin, am spus deodată:

— Scurt. Venisem aici, azi, ca să vă întreb de un anume Marco di Dio. Aş vrea să ştiu cum de nu mai plăteşte chiria de atâția ani, şi încă nu i s-au făcut actele de evacuare?

Nu mă aşteptam să-i văd căzând, la întrebarea mea, într-o mai mare uimire. S-au privit de parcă fiecare ar fi vrut să găsească în persoana celuilalt un sprijin care să-i ajute să suporte impresia ce le-o făceam sau, mai curând, le-o făcea ființa necunoscută pe care o descopereau deodată în mine.

— Ce spui? Ce vorbe-s astea? a întrebat

Quantorzo.

— Nu pricepeți? Marco di Dio. Plăteşte sau nu chiria? Au continuat să se uite unul la altul cu gura căscată. Am izbucnit din nou în râs; apoi am devenit brusc serios şi m-am adresat unuia care ar fi stat acolo, apărut deodată în fața lui:

— Când te-ai mai ocupat tu de astfel de lucruri? Mai mult decât uimiți, înlemniți de-a dreptul, s-au uitat la mine ca să descopere cine pronunțase cuvintele pe care ei le gândiseră şi erau gata să mi le spună. Cum aşa? Le spusesem eu?

— Da, am continuat, serios. Ştii bine că tatăl tău l-a lăsat acolo atâția ani, fără să-i zică nimic, pe acest Marco di Dio. Ce te-a apucat acum?

Am pus o mână pe umărul lui Quantorzo şi, cu un alt ton, nu mai puțin serios, dar încărcat de oboseală şi nerăbdare, am adăugat:

— Îți atrag atenția, dragul meu, că eu nu sunt tatăl meu. Apoi m-am întors către Firbo şi, punându-i cealaltă mână pe umăr:

— Vreau ca tu să-mi faci imediat actele. Evacuare rapidă. Stăpânul sunt eu, şi eu comand. Pe urmă, vreau lista caselor mele cu

actele fiecăreia. Unde sunt?

Cuvinte clare. Întrebări precise. Marco di Dio. Evacuarea. Lista caselor. Ei bine, nu mă înțelegeau. Mă priveau ca doi proşti. Şi a trebuit să repet de câteva ori ceea ce doream, ca să-i fac să mă ducă la dulapul unde se găseau actele casei, de care avea nevoie notarul Stampa. Când am ajuns în cămăruța unde era dulapul acela, i-am luat de mână pe Firbo şi Quantorzo, care mă conduseseră acolo ca două automate, şi i-am împins afară, închizând uşa după ei.

Sunt sigur că au rămas în spatele uşii o vreme, privindu-se în ochi, prostiți, după care şi-au spus:

— A înnebunit!

VI
Furtul

Dulapul de acolo, imediat ce am rămas singur, mi-a captat toată atenția, ca un coşmar. I-am perceput, de parcă ar fi avut viața lui, prezența apăsătoare, de vechi şi neatins păzitor al tuturor hârtiilor de care era încărcat, atât de

bătrân, greu şi ros de cari. L-am privit, şi brusc m-am uitat în jur, coborând ochii.

Fereastra; un scaun vechi de paie; o măsuță şi mai veche, goală, neagră şi plină de praf: nu era nimic altceva acolo. Iar lumina pătrundea palidă prin geamurile atât de murdare şi prăfuite, încât abia se vedeau prin ele barele de fier şi primele țigle sângerii ale unui acoperiş către care dădea fereastra. Țiglele acoperişului, lemnul lăcuit al obloanelor de la ferestre, geamurile atât de murdare: calmul nemişcat al lucrurilor fără viață.

Şi m-am gândit deodată că mâinile tatălui meu se ridicaseră, pline de inele, aici înăuntru, ca să ia hârtiile din dulapul acela. Şi le-am văzut, ca de ceară, albe, grase, cu toate inelele şi părul roşu de pe dosul degetelor; şi i-am văzut ochii sticloşi, albaştri şi malițioşi, preocupați să citească dosarele de acolo.

Atunci, cu spaimă, făcând să dispară spectrul mâinilor lui, mi-a apărut în fața ochilor şi s-a impus, solid, volumul corpului meu, îmbrăcat în negru; am simțit respirația precipitată a acestui corp, intrat aici să fure; iar, la vederea mâinilor mele care deschideau sertarele, am simțit cum mă trece un fior. Am

strâns din dinți; m-am scuturat; m-am gândit, cu furie:

„Unde o fi, printre atâtea hârțoage, aia care-mi trebuie?”

Şi, doar ca să fac ceva, am început să trag dosarele, cu brațul, şi să le arunc pe măsuță. La un moment dat, brațele mi-au amorțit şi n-am ştiut dacă trebuia să plâng sau să râd. Nu era o farsă faptul că mă furam pe mine însumi?

M-am uitat din nou în jur deoarece, dintr-o dată, nu mă mai simțeam în siguranță, acolo înăuntru. Eram pe cale de a îndeplini o acțiune. Dar eram eu? Mi-a trecut prin cap că intraseră aici toți *străinii* de care eram inseparabil, şi că mă pregăteam să comit furtul cu mâini ce nu erau ale mele.

Mi le-am privit.

Da: erau cele pe care le ştiam. Dar îmi aparțineau oare numai mie?

Mi le-am ascuns imediat la spate şi pe urmă, ca şi cum nu ar fi fost de ajuns, am închis ochii.

Am simțit, în întuneric, că voința mea se rătăcea, pierzând orice consistență, şi m-a apucat o asemenea groază, încât era să leşin.

Am întins din instinct o mână ca să mă sprijin de masă. Am deschis puțin ochii:

„Ba da! Ba da!”, mi-am zis. „Fără nici o logică! Fără nici o logică! Aşa!”

Şi am început să caut printre hârtii.

Cât am căutat? Nu ştiu. Ştiu că furia mea a cedat la un moment dat, când o oboseală disperată m-a învins, şi m-am trezit pe scaun în fața măsuței, acum plină de teancuri de hârtii, şi cu un alt teanc pe genunchi, care mă strivea. Am lăsat capul să-mi cadă şi am dorit, da, am dorit să mor, fiindcă mă apucase disperarea că nu mai pot să duc până la capăt acțiunea mea nemaiauzită.

Şi-mi amintesc că acolo, cu capul sprijinit de hârtii, ținând ochii închişi poate ca să nu plâng, auzeam, ca de la o depărtare infinită, în vântul ce se pornise probabil afară, cotcodăcitul plângăreț al unei găini ce ouase, iar cotcodăcitul acela mi-a adus în minte unul din satele unde nu mai fusesem din copilărie; numai că, lângă mine, din când în când, mă irita scârțâitul oblonului lovit de vânt. Până când două bătăi în uşă, neaşteptate, m-au făcut să tresar. Am strigat furios:

— Nu mă bateți la cap!

Şi m-am apucat din nou să caut cu îndârjire.

Când în sfârşit am găsit dosarul cu toate hârtiile casei, m-am simțit eliberat; am sărit în picioare exultând, dar imediat m-am întors către uşă. A fost atât de rapidă trecerea de la bucurie la bănuială, încât *m-am văzut* şi m-au trecut fiorii. Hoț! Furam. Furam *cu adevărat*. M-am proptit cu spatele în uşă, mi-am descheiat vesta, cămaşa şi am ascuns la piept dosarul care era destul de voluminos.

Un gândac cam nesigur pe picioare a țâşnit în momentul acela de sub dulap, îndreptându-se spre fereastră. L-am strivit imediat.

Cu fața contractată de scârbă, am îngrămădit celelalte hârtii în dulap şi am ieşit.

Din fericire, Quantorzo, Firbo şi ceilalți funcționari plecaseră; rămăsese doar bătrânul paznic, care nu putea să bănuiască nimic.

Am simțit totuşi nevoia să-i spun ceva:

— Fă curățenie acolo: am strivit un gândac.

Şi am alergat în Via del Crocefisso, la biroul notarului Stampa.

VII
Izbucnirea

Am încă în urechi şiroitul apei ce curge pe o streaşină lângă felinarul stins, în faţa cocioabei lui Marco di Dio, pe străduţa deja întunecată înainte de asfinţit; şi văd acolo, de-a lungul pereţilor, pentru a se adăposti de ploaie, lumea care asistă la evacuare şi pe alţii care, sub umbrele, se opresc curioşi văzând înghesuiala în jurul boarfelor mizerabile scoase cu forţa şi ţinute în ploaie acolo, în faţa porţii, printre ţipetele doamnei Diamante care, din când în când, ciufulită, iese la fereastră ca să profere ciudate înjurături, primite cu fluierături şi alte zgomote neruşinate de ştrengarii desculţi ce dansează, fără să ţină seama de ploaie, în jurul grămezii mizere de lucruri, stropindu-i cu apa din bălţi pe cei mai curioşi, care-i înjură. Şi comentarii:

— Mai scârbos decât taică-său!

— În ploaie, domnilor! N-a vrut să aştepte nici măcar până mâine!

— Să se îndârjească aşa împotriva unui biet nebun!

— Cămătarul! Cămătarul!

Fiindcă eu sunt acolo, prezent, special, la evacuare, protejat de un executor şi doi

polițişti.

— Cămătarul! Cămătarul!

Şi zâmbesc. Poate, da, puțin palid. Cu o voluptate însă care-mi dă un gol în stomac şi în gâtlej şi mă face să înghit mereu. Numai că, din când în când, simt nevoia să mă agăț cu privirea de câte ceva şi mă uit aproape cu o indolență fără memorie la arhitrava porții cocioabei ca să mă izolez puțin, sigur că nimănui, într-un moment ca ăsta, nu i-ar trece prin cap să-şi arunce ochii, pentru a se convinge, că aceea este o melancolică arhitravă, căreia nici nu-i pasă de agitația de pe stradă: cu tencuiala gri scorojită, cu câte o gaură ici şi colo, nu simte ca mine nevoia de a roşi, ca pentru un atentat la pudoare, din cauza unui bătrân original aruncat în stradă cu celelalte obiecte ale cocioabei şi expus acolo, pe o noptieră, vederii tuturor.

Dar era să mă coste scump această plăcere de a mă înstrăina. Când s-a sfârşit evacuarea forțată, Marco di Dio, ieşind cu nevastă-sa Diamante din cocioabă şi zărindu-mă pe stradă, între executor şi cei doi polițişti, a aruncat în mine cu ciocănelul de fier cu care lucra înainte marmura. M-ar fi omorât precis,

dacă executorul nu m-ar fi tras repede spre el. În mijlocul strigătelor şi al confuziei generale, cei doi polițişti s-au repezit să-l aresteze pe nenorocitul apucat de furie la vederea mea. Dar mulțimea îl proteja şi se pregătea să sară la mine, în momentul în care un omuleț negru, jerpelit, dar cu un aspect teribil, un tânăr din biroul notarului Stampa, suit pe o măsuță din mormanul boarfelor aruncate în mijlocul străzii, aproape sărind şi cu gesturi furioase, a început să strige:

— Stați! Stați! Ascultați! Vin în numele notarului Stampa! Ascultați! Marco di Dio! Unde e Marco di Dio? Vin în numele notarului Stampa să-i aduc la cunoştință că există o donație pentru el! Cămătarul Moscarda, de aici...

Eram, n-aş putea să spun cum, zguduit de un tremur, în aşteptarea miracolului: transfigurarea mea, dintr-o clipă în alta, în ochii tuturor. Dar, deodată, tremurul meu a fost ca ciopârțit în mii de părți şi toată ființa mea ca smulsă şi împrăştiată ici şi colo de o explozie de fluierături foarte ascuțite, amestecate cu urlete nearticulate şi cu înjurături ale mulțimii la adresa numelui meu,

fiindcă nu puteau înțelege că eu făcusem donația, după cruzimea feroce a evacuării forțate.

— La moarte! Jos cu el! urla mulțimea. Cămătarul!

Instinctiv, îmi ridicasem brațele să le fac semn să aştepte; dar m-am văzut ca într-un act de implorare şi le-am lăsat jos imediat, în timp ce tânărul, pe masă, gesticulând ca să facă liniște, continua să țipe:

— Nu! Nu! Ascultați! El a făcut-o, el a făcut-o, prin notarul Stampa, donația! I-a donat o casă lui Marco di Dio!

Mulțimea toată, atunci, a încremenit. Dar eu eram departe, dezamăgit, umilit. Totuşi, liniştea mulțimii m-a atras. Ca atunci când se dă foc unei grămezi de lemne, şi la început nu se vede şi nu se aude nimic, iar apoi ici o aşchie, dincolo un vreasc izbucnesc, țâşnesc şi, în sfârşit, toată grămada trosneşte învăluită de flăcări şi fum:

— El?

— O casă?

— Cum?

— Ce casă?

— Linişte!

— Ce zice?

Astea şi alte întrebări asemănătoare au izbucnit din mulțime, iar un murmur tot mai tare şi confuz se răspândea, în timp ce tânărul a confirmat:

— Da, da, o casă! Casa lui din Via dei Santi 15. Şi asta nu-i totul! A donat încă zece mii de lire pentru aranjarea şi utilarea unui laborator!

N-am putut vedea ce a urmat; am renunțat să mă bucur, deoarece în acel moment eram grăbit să alerg în altă parte. Dar am aflat repede ce bucurie m-ar fi aşteptat dacă aş fi rămas.

Mă ascunsesem în vestibulul casei din Via dei Santi, aşteptând ca Marco di Dio să vină s-o ia în stăpânire. De-abia ajungea, în vestibul, lumina de pe scară. Când, urmat de mulțime, el a deschis uşa cu cheia încredințată de notar şi m-a zărit acolo, lângă perete, ca un spectru, s-a schimbat la față, dând înapoi la început; mi-a aruncat o privire atroce pe care n-am s-o uit niciodată; pe urmă, cu o gâfâială animalică ce părea făcută din sughițuri şi râsete în acelaşi timp, a sărit la mine frenetic, şi a început să-mi strige, nu ştiu dacă de bucurie sau ca să mă ucidă, izbindu-mă de perete:

— Nebunule! Nebunule! Nebunule!

Era strigătul întregii mulțimi din fața uşii:

— Nebunul! Nebunul! Nebunul!

Fiindcă voisem să demonstrez că puteam, şi pentru ceilalți, să nu fiu cel care mă credeau.

Cartea a cincea

I
Cu coada între picioare

Mi-a folosit, din fericire, cât de cât, părerea lui Quantorzo că şi tatăl meu, la vremea lui, îşi permisese „luxuri ale bunătății” ca acesta al meu, amestecate cu o veselie sinistră, şi că lui, lui Quantorzo, nu-i trecuse niciodată prin cap că tatăl meu trebuia închis într-un ospiciu sau cel puțin să fie pus sub interdicție, cum susținea cu furie Firbo acum că trebuia să se facă cu mine, pentru a se salva creditul băncii, compromis serios de acțiunea mea nebunească.

O, Doamne, dar nu ştiau toți în urbe că nu mă amestecasem în afacerile băncii nici un pic? De unde amenințarea de a pierde creditul? Ce legătură avea acțiunea mea cu banca?

Da. Dar atunci nu mai conta opinia lui Quantorzo, care avea ca scop să mi-l pună pe tata în față ca să mă apere. Fiindcă, deşi din

vreme în vreme el avusese astfel de capricii, prin felul în care trata afacerile demonstra atât de convingător că avea capul bine înfipt pe umeri, încât nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-l închidă într-un ospiciu sau să-l pună sub interdicție; în timp ce ignoranța mea declarată şi dezinteresul mă arătau drept nebun de legat şi nimic altceva, bun doar să distrug, în mod scandalos, ceea ce tatăl meu edificase cu o tainică pricepere.

Da, nimic de zis, logica era cu totul de partea lui Firbo. Dar nu era mai puțin, dacă vrem, de partea lui Quantorzo, atunci când acesta (n-am nici cea mai mică îndoială) trebuie să-i fi spus, între patru ochi, că, patronul băncii fiind eu, dezinteresul meu față de afaceri şi ignoranța mea nu erau arme de folosit contra mea, deoarece tocmai datorită lor adevăraților patroni acolo deveniseră ei doi; şi deci, ce mai, era mai bine să nu atingă coarda asta şi să stea liniştiți, cel puțin până ce eu nu dădeam semne că am de gând să fac şi alte nebunii.

Altceva, în secret, aş fi putut să-i spun lui Firbo, dacă — strivit cum eram atunci de încercarea făcută — nu mi-ar fi convenit să

stau cu coada între picioare, în timp ce între el şi Quantorzo continua disputa sau, mai bine zis, era încă incert dacă împotriva mea trebuia să prevaleze nerăbdarea unuia de a se răzbuna pentru afrontul ce i-l făcusem în faţa funcţionarilor sau, mai curând, indulgenţa interesată a celuilalt.

II
Râsul Didei

Mă vârâsem, pleoştit, între fustele Didei, în surda, tăcuta şi leneşa prostie a lui Gengè al ei, deoarece era clar, nu numai pentru ea, ci pentru toţi ceilalţi că, dacă voiau să considere drept o nebunie acţiunea mea, trebuiau s-o atribuie lui Gengè acela, şi mai curând ca pe un momentan şi uşuratic capriciu al unui prost inofensiv.

Şi în timp ce ea îl certa pe Gengè al ei, mie ba mi se întorcea stomacul pe dos din cauza unei umilinţe de nedescris, ba îmi venea să explodez de râsul pe care nu ştiam cum să-l mai reţin, ca să-i păstrez imaginea, nu umilă, Doamne fereşte, ci de încăpăţânat ce nu vrea

să se dea cu totul bătut, chiar dacă recunoaşte că da, a cam sărit calul. Şi, în acelaşi timp, spaima că deodată, fără s-o mai pot reține, disperarea atroce a angoasei mele secrete şi de nemărturisit să nu apară în ochii aceia, s-o spioneze pe furiş sau să izbucnească din gura aceea într-un strigăt oribil.

Ah, de nemărturisit, de nemărturisit, deoarece aparținea doar spiritului meu angoasa, dincolo de orice formă pe care aş fi putut-o imagina şi recunoaşte ca a mea, dincolo de aceasta, de exemplu, pe care nevastă-mea i-o dădea, adevărată şi tangibilă în mine, lui Gengè al ei, care-i stătea în față şi care nu eram eu; chiar dacă nu puteam spune cine eram eu atunci şi a cui şi de unde, din afară, angoasa atroce care mă sufoca.

Şi, prins de chinul acesta, mă înstrăinasem aşa de tare de mine însumi, încât îmi dădeam trupul, ca un orb, pe mâinile altora, ca fiecare să-şi ia din toți acei străini inseparabili pe care-i purtam în mine pe acela care era al lui şi, dacă voia, să-l bată; dacă voia, să-l îmbrățişeze; sau chiar să-l ducă la balamuc.

— Aici, Gengè. Stai aici. Aici, aşa. Uită-te-n ochii mei. Cum nu? Nu vrei să te uiți la

mine?

Ah, ce tentație să-i iau fața între mâini şi s-o oblig să privească în abisul cu totul altor ochi decât cei de care voia să fie privită!

Stătea acolo, în fața mea; cu o mână mă apucase de păr; mi se aşezase pe genunchi; îi simțeam greutatea trupului.

Cine era?

N-avea nici o îndoială că n-aş şti cine era.

Iar eu, între timp, priveam cu repulsie ochii ei, ce se uitau la mine râzători şi siguri; cu repulsie mâinile sale gingaşe, care mă atingeau sigure că eu eram aşa cum mă vedeau ochii ei; cu repulsie tot trupul acela, ce se lăsa greu pe genunchii mei, încrezător în abandonul său, fără cea mai mică bănuială că nu mi s-ar da de fapt mie, şi că eu, strângând-o în brațe, n-aş fi strâns prin acel trup pe una care-mi aparținea total, ci o străină, căreia nu-i puteam spune cum era ea de fapt, deoarece era pentru mine exact cum o vedeam şi o atingeam: aceasta — aşa — cu ochii ăştia, cu părul ăsta şi gura asta, aşa cum o sărutam în focul dragostei mele; şi ea pe a mea, în focul ei atât de diferit şi la o depărtare nemăsurată, dacă totul pentru ea, sex, natură, imagine şi

sens al lucrurilor, gânduri şi sentimente ce-i alcătuiau cugetul, amintiri, gusturi şi chiar contactul obrazului meu aspru cu al ei, delicat, totul, totul era atât de diferit; doi străini, îmbrățișați așa — oribil —, străini nu numai unul pentru celălalt, ci fiecare față de sine însuşi, prin trupul pe care-l îmbrățișa celălalt.

N-ai încercat niciodată repulsia aceasta, ştiu, deoarece ai strâns întotdeauna în brațe doar lumea dumitale în femeia dumitale, fără să-ți dai seama că şi ea şi-o strânge pe a ei în dumneata, pe a ei care e o alta, impenetrabilă. Şi totuşi ar fi de ajuns, pentru a simți această repulsie, să te gândeşti un moment, ştiu eu, la un fleac oarecare, la ceva ce dumitale îți place şi ei nu: o culoare, un gust, o judecată asupra unui lucru, care să nu te facă să te gândeşti doar, superficial, la o deosebire de gusturi, senzații sau opinii, ci că ochii ei, în timp ce îi priveşti, nu văd în dumneata, ca ai dumitale, lucrurile pe care le vezi dumneata, şi că lumea, viața, realitatea lucrurilor aşa cum e pentru dumneata, cum o atingi dumneata, nu există pentru ea, care vede şi atinge o altă realitate în aceleaşi lucruri şi în dumneata şi în ea, fără să-ți poată spune cum e, fiindcă pentru ea e aşa şi

nu-şi imaginează că poate fi altfel pentru dumneata.

Mi-a fost foarte greu să ascund răceala unei ranchiuni crescânde, când vedeam că Dida, în fond, oricât se străduia să pară serioasă, râdea de distracţia dură pe care şi-o permisese Gengè al ei, desigur fără să se gândească că nu toţi, ca ea, înţeleseseră că el a vrut să facă doar o glumă şi nimic altceva.

— Dar spune şi tu dacă astea sunt glume! Evacuarea în ploaie; şi tu asistai, provocând indignarea tuturor, prostule! Mai-mai să te omoare!

Asta-mi spunea şi-şi întorcea faţa să-şi ascundă râsul provocat de ranchiuna mea care, desigur, pe figura lui Gengè al ei, cum îl vedea acum şi cum şi-l închipuia atunci, în clipele evacuării, în indignarea tuturor, i se părea doar ciudă, nimic altceva decât o comică ciudă a „prostuţului” ei, din cauza glumei ratate şi neînţelese de ceilalţi.

— Dar ce-ţi închipuiai? Îţi închipuiai că o să râdă de furiile nebunului ăluia, în timp ce tu îi aruncai în stradă zdrenţele în ploaie? Iar el — uitaţi-vă la el — ţine pentru el surpriza donaţiei! Să ştii că are dreptate domnul Firbo!

Glumă de nebuni, aşa de proastă, plătită aşa de scump. Haide, haide! Ia-o pe Bibì şi du-o puțin afară.

Vedeam cum îmi pune în mână zgarda roşie a cățeluşei, o vedeam cum se apleacă, cu uşurința cu care îşi îndoaie femeile coapsele lor, ca să-i aşeze botnița lui Bibì fără s-o lovească, şi rămâneam acolo ca un tâmpit.

— Ce faci? Nu te duci?

— Mă duc...

După ce închideam uşa în spatele meu, mă rezemam de perete cu o dorință teribilă să mă aşez pe prima treaptă, pentru a nu mă mai ridica de acolo niciodată.

III
Vorbesc cu Bibì

Şi mă văd, pe lângă ziduri, pe stradă, că nu mai ştiu unde să mă uit, cu cățeluşa după mine, care mi se pare că vrea să arate special că, aşa cum eu nu aş vrea să merg, nici ea nu ar vrea să vină cu mine, şi-şi propteşte lăbuțele în pământ până când, enervat, o smulg de-i rup aproape zgarda roşie.

Mă duc să mă ascund la câțiva paşi de casă, pe un teren viran vândut pentru o casă ce trebuia să fie construită acolo, mare şi cine ştie cât de urâtă, dacă e să judecăm după cele din jur. Terenul a fost săpat, în parte, pentru temelii, dar grămezile de pământ nu au fost cărate, iar ici şi colo sunt răspândite în iarbă, care a crescut din nou deasă, blocurile de piatră deteriorate şi îmbătrânite înainte de a fi folosite.

Stau pe unul din aceste blocuri; mă uit la zidul casei de alături, înalt, alb, decupându-se pe albastrul cerului. Descoperit, fără nici o fereastră, tot alb şi neted, zidul, cu soarele care bate în plin, te orbeşte. Cobor ochii în umbra ierbii, ce respiră grasă şi caldă în liniştea nemişcată, doar cu bâzâitul unor insecte foarte mici; un muscoi negru îmi dă târcoale, bâzâind, iritat de prezența mea; o văd pe Bibì cum s-a întins pe pământ cu urechile ridicate, dezamăgită şi surprinsă, ca şi cum m-ar întreba de ce am venit aici, într-un loc unde nu se aştepta, unde printre altele... ba da, noaptea, cineva, trecând...

— Da, Bibì, îi spun. Mirosul ăsta... Îl simt. Dar mi se pare cel mai neînsemnat lucru —

ştii? — care-mi poate veni de-acum de la oameni. Ține de trup. E mai rău acela care se împrăştie din nevoile sufletului, Bibì. Şi eşti chiar de invidiat, tu care nu poți să-l simți pe ăsta.

O trag spre mine de labele de dinainte şi continuu să-i vorbesc astfel:

— Vrei să ştii de ce am venit să mă ascund aici? Ei, Bibì, fiindcă lumea se uită la mine. Lumea are viciul ăsta, de care nu se poate dezbăra. Ar trebui atunci să ne dezbărăm cu toții de acela de a ne purta pe stradă, la plimbare, un trup supus privirilor. Ah, Bibì, Bibì ce să fac? Eu nu mai suport să fiu privit. Nici măcar de tine. Mi-e frică acum şi de felul în care mă priveşti tu. Nimeni nu se îndoieşte de ceea ce vede, şi fiecare merge printre lucruri, convins că ele apar celorlalți aşa cum sunt pentru el; să ne imaginăm însă că e unul care crede că şi voi,

animalele, priviți oamenii şi lucrurile cu ochii ăştia tăcuți, şi cine ştie cum le vedeți, cum vi se par ele. Eu am pierdut pentru totdeauna realitatea mea şi pe aceea a tuturor lucrurilor în ochii celorlalți, Bibì! Cum mă ating, mă pierd. Fiindcă sub propria mea

atingere presupun realitatea pe care mi-o dau ceilalți şi pe care eu n-o cunosc şi n-o s-o pot cunoaşte niciodată. Aşa că, vezi, eu — acesta care îți vorbeşte acum, acesta care-ți ține acum lăbuțele în sus — cuvintele pe care ți le spun, nu ştiu, chiar nu ştiu, Bibì, cine ți le spune de fapt.

În acest moment a tresărit brusc, bietul animal, şi a vrut să mi se smulgă din mâini. Fără să stau să mă gândesc dacă a fugit de teama celor ce i le-am spus, ca să nu-i rup lăbuțele, am lăsat-o, şi atunci ea s-a descărcat imediat, lătrând o pisică albă zărită în iarbă, mai încolo; numai că zgarda roşie, târâtă pe jos printre picioare în fugă, s-a agățat deodată de un mărăcine şi a împiedicat-o, făcând-o să se rostogolească ca un şomoiog. Clocotind de supărare s-a ridicat, dar a rămas acolo, ne-ştiind împotriva cui să-şi îndrepte furia elanului tăiat; s-a uitat ici şi colo — pisica nu mai era.

A strănutat.

Eu am râs de fuga ei, la început, pe urmă de rostogolirea înapoi şi, acum, de felul cum stătea; am dat din cap şi am chemat-o la mine. A venit foarte uşoară, de parcă dansa pe

lăbuţele fragile. Când a ajuns în faţa mea, mi-a pus labele de dinainte pe genunchi, ca şi cum ar fi vrut să-i continuu discursul întrerupt la jumătate, care de fapt îi plăcea. Ei da, deoarece, în timp ce vorbeam, o scărpinam la rădăcina urechilor.

— Nu, nu, ajunge, Bibì, i-am spus. Să închidem ochii, mai bine.

Şi i-am luat căpşorul între mâini. Dar s-a scuturat, ca să se elibereze; şi am lăsat-o.

Puţin după aceea, întinsă la picioarele mele, cu botul pe labele de dinainte, am auzit-o suspinând tare, de parcă n-ar mai fi putut de oboseală şi plictiseală, care apăsau atât şi asupra vieţii bietei căţeluşe, drăgălaşe şi răsfăţate.

IV
Imaginea din ochii celorlalţi

De ce, când cineva doreşte să se sinucidă, se imaginează mort nu pentru sine, ci pentru ceilalţi?

Umflat şi livid, cum e cadavrul unui înecat, a revenit la suprafaţă chinul meu o dată cu

această întrebare, după ce mă adâncisem mai mult de o oră în meditația, pe terenul de acolo, dacă n-ar fi fost momentul s-o termin definitiv, nu atât ca să mă eliberez de acest chin, cât pentru a face o surpriză frumoasă invidioşilor sau pentru a da o probă de imbecilitate, pe care mulți alții mi-o atribuiau.

Şi atunci, între diversele imagini ale morții mele violente, cum presupuneam că o să apară, brusc, între consternare şi uimire, pentru soția mea, Quantorzo, Firbo şi atâția alți cunoscuți, forțându-mă să răspund la întrebare, am simțit mai mult ca niciodată cum mă pierd, deoarece trebuia să recunosc că în ochii mei nu exista o astfel de imagine, pentru a putea spune în vreun fel cum mă vedeam eu fără ajutorul celorlalți, prin ochii cărora îmi vedeam propriul corp, celelalte lucruri, şi că, deci, ochii mei, în sine, fără imaginea din ochii celorlalți, nu ar fi ştiut cu adevărat ce vedeau.

M-a înfiorat o amintire îndepărtată: când eram copil, mergând gânditor pe câmpie, m-am trezit deodată rătăcit, în afara oricărui drum, într-o singurătate adâncă pe care soarele o făcea apăsătoare, năucitoare. Nu mi-am

putut lămuri până acum spaima care m-a cuprins. Asta era: frica de ceva ce, dintr-un moment în altul, mi s-ar fi dezvăluit numai mie, fără să se arate celorlalți.

Deoarece, de fiecare dată când descoperim ceva ce presupunem că ceilalți nu au mai văzut, nu chemăm oare imediat pe cineva să vadă acel lucru împreună cu noi?

— O, Doamne, ce e asta?

Acolo unde imaginea din ochii celorlalți nu ne ajută să constituim pentru noi realitatea a ceea ce vedem, ochii noştri nu mai ştiu ce văd, iar conştiința noastră se rătăceşte deoarece ea, pe care o credeam cea mai intimă parte a noastră, înseamnă de fapt *ceilalți în noi;* şi nu ne mai putem simți singuri.

Am sărit în picioare, înspăimântat. Îmi cunoşteam, îmi cunoşteam singurătatea, dar numai acum simțeam cât e de îngrozitoare, prin orice lucru pe care îl vedeam, dacă ridicam o mână şi mi-o priveam. Deoarece imaginea din ochii celorlalți nu există şi nu poate exista în ochii noştri decât printr-o iluzie căreia eu nu-i mai puteam da crezare. Şi, total rătăcit, părându-mi-se că zăresc spaima mea în ochii cățeluşei, ce sărise şi ea în picioare, o

dată cu mine, i-am dat un şut, să nu-mi mai văd spaima în ochii ei, dar, imediat, la schelălăitul sfâşietor al micului animal, mi-am luat cu disperare capul în mâini, strigând:

— Înnebunesc! Înnebunesc!

Numai că, nu ştiu cum, am reuşit din nou să mă văd în acel gest de disperare, şi atunci plânsul care era gata să izbucnească din pieptul meu s-a transformat brusc într-un hohot de râs, şi am chemat-o pe biata Bibì care şchiopăta, şi am început să şchiopătez şi eu în glumă, şi, în prada unei veselii turbate, i-am spus că m-am jucat cu ea, că m-am jucat şi că vreau să mă joc în continuare. Animalul strănuta, de parcă ar fi zis:

— Refuz! Refuz!

— A, da? Refuzi, Bibì, refuzi?

Şi atunci m-am apucat şi eu să strănut, ca s-o imit, repetând la fiecare strănut:

— Refuz! Refuz!

V

Un joc grozav

Un picior? Eu? Bietului animal?

Ba nu! Nu eu! I-l dăduse pe câmpie un oarecare băieţaş rătăcit, din cauza nu ştiu cărei spaime ciudate care-l copleşise, de totul şi de nimic: de un nimic care putea deodată să devină *ceva* ce doar el ar fi trebuit să vadă.

Acum, în oraş, pe stradă, nu mai exista pericolul ăsta. Drace! Fiecare, frumos, aşa cum şi-l închipuia celălalt; să poţi fi sigur că toţi ceilalţi greşeau dacă spuneau că nu, că nu e fiecare aşa cum îl vede celălalt.

Şi îmi vedea să le strig tuturor:

„Ba da! Ei, ei! Ne jucăm, ne jucăm!”

Şi chiar să-i fac semn vreunuia care, din întâmplare, stătea la vreo fereastră. Ba da! Ei, ei! Chiar dacă deschidea fereastra ca să se arunce jos.

„Grozav joc! Şi cine ştie ce surprize plăcute, dragă domnule, dragă doamnă, dacă, după ce aţi aruncat afară, astfel, orice imagine a voastră despre voi, v-aţi putea întoarce doar o clipă, morţi, să vedeţi imaginile celorlalţi, încă vii, asupra lumii în care vă închipuiaţi că trăiţi! Ei, ei!”

Nenorocirea era că eu, încă viu, vedeam jocul acesta între alţii, vii şi ei, deşi nu puteam să-l pătrund. Şi imposibilitatea asta de a-l

pătrunde, deşi ştiam că era acolo, în ochii tuturor, ducea veselia mea nervoasă până la exasperare.

Şutul pe care-l dădusem bietului animal, fiindcă se uita la mine, să mi-l ierte Dumnezeu, îmi venea acum să-l trag tuturor.

VI
Adunare şi scădere

Venind acasă, l-am găsit pe Quantorzo angajat într-o discuție serioasă cu nevastă-mea Dida.

Ce la locul lor erau, siguri de ei, stând amândoi în salonaşul strălucind în penumbră, unul gras şi negru, afundat în canapeaua verde, cealaltă subțire şi albă, în rochia numai volane, aşezată grațios, în profil, pe fotoliul alăturat, cu o rază de soare pe ceafă. Vorbeau desigur despre mine deoarece, de cum m-au văzut intrând, au exclamat amândoi:

— O, uite-l!

Şi, deoarece erau doi care mă văzuseră intrând, am fost tentat să mă întorc să-l caut pe *celălalt* care intra o dată cu mine, deşi ştiam

bine nu numai că „dragul Vitangelo” al paternului meu Quantorzo era în mine, ca şi „Gengè” al nevesti-mii Dida, ci şi că eu, în întregime, pentru Quantorzo nu eram decât „dragul Vitangelo” al lui, aşa cum pentru Dida nu eram decât „Gengè” al ei. Doi deci, nu în ochii lor, ci doar pentru mine, care ştiam că sunt pentru cei doi *unul* şi *unul*, ceea ce pentru mine nu însemna un *plus* ci un *minus*, ceea ce voia să spună că eu, ca *eu*, nu însemnam nimic în ochii lor.

Doar în ochii lor? Şi pentru mine, pentru singurătatea spiritului meu care, în acel moment, fără nici o consistență aparentă, se înspăimânta văzând propriul trup, ca pe acela al nimănui, în sine, existând în realitatea diferită şi incoercibilă pe care i-o dădeau cei doi.

Nevastă-mea, văzând că mă întorc, m-a întrebat:

— Pe cine cauți?

M-am grăbit să-i răspund:

— A, pe nimeni, dragă, pe nimeni. Iată-ne!

N-au înțeles, desigur, ce voiam să zic prin acel „nimeni” pe care-l căutam alături de mine şi au crezut că prin acel „iată-ne” mă referam şi la ei doi, convinşi că în salonaş eram trei şi

nu nouă, sau mai curând opt, având în vedere că eu — pentru mine — de-acum nu mai contam.

Vreau să spun:

1) Dida cum era pentru ea;
2) Dida, cum era pentru mine;
3) Dida, cum era pentru Quantorzo;
4) Quantorzo, cum era pentru el;
5) Quantorzo, cum era pentru Dida;
6) Quantorzo, cum era pentru mine;
7) dragul de Gengè al Didei;
8) dragul de Vitangelo al lui Quantorzo.

Se încingea în salon, între cei opt care se credeau trei, o frumoasă conversație.

VII

Dar eu îmi spuneam în sinea mea

(O, Doamne, n-o să simtă odată cum le dispare siguranța asta a lor, văzându-se priviți de ochii mei care *nu ştiu ce văd?*

Dacă te opreşti să te uiți la unul care se ocupă cu cel mai simplu şi obişnuit lucru din lume, dacă îl priveşti în aşa fel încât să ajungă să creadă că nouă nu ne este clar ce face el, ba

chiar poate să nu-i fie clar nici lui, asta poate fi de ajuns ca siguranța să i se clatine. Nimic nu tulbură şi nu deconcertează mai tare decât doi ochi goi care arată că nu văd, sau că nu văd ceea ce vedem noi.

„De ce te uiți aşa?”

Şi nimeni nu se gândeşte că toți ar trebui să ne uităm mereu aşa, fiecare cu ochii plini de spaima propriei singurătăți fără leac.)

VIII
Punctul sensibil

Quantorzo, într-adevăr, a început să dea semne de tulburare, imediat ce mi-a înfruntat privirea, să se piardă, când vorbea, astfel încât, fără să vrea, încerca din când în când să ridice o mână, de parcă ar fi vrut să spună: „Nu, aşteaptă!”

Dar am descoperit repede că mă înşelam.

Era aşa de rătăcit nu pentru că privirea mea i-ar fi clătinat siguranța de sine, ci fiindcă i se păruse că-mi citeşte în ochi că am înțeles motivul secret al vizitei lui, care era să mă lege de mâini şi de picioare, în înțelegere cu

Firbo, protestând că nu mai putea fi director al băncii dacă eu intenționam să-mi arog dreptul de a comite acte negândite şi arbitrare, a căror responsabilitate nu şi-o puteau lua nici el, nici Firbo. Atunci, convins că am ghicit, mi-am propus să-l deconcertez, dar nu brusc, aşa cum făcusem data trecută, vorbind şi gesticulând ca un nebun în fața lui şi a lui Firbo, ci într-un fel opus; fiindcă aveam chef să văd cum o să plece, după ce venise atât de hotărât în intenția sa; aveam chef, zic, să-mi demonstrez încă o dată, deşi nu era nevoie, că ar fi fost de ajuns un fleac să năruie fermitatea lui agresivă: un cuvânt pe care l-aş fi spus, tonul cu care l-aş fi spus, de aşa natură încât să-l zăpăcească şi să-l tulbure şi, cu asta, prin forța lucrurilor, să-i modifice realitatea lui atât de solidă, aşa cum şi-o simțea acum în sinea lui, cum şi-o vedea şi atingea în afara lui.

De-abia mi-a spus că mai ales Firbo nu se liniştea după ceea ce făcusem, că l-am întrebat cu un zâmbet infatuat, ca să-l enervez:

— Nici acum?

Şi, într-adevăr, s-a enervat:

— Nici acum? Ei, dragul meu! A găsit, din cauza ta, hârtiile din dulap într-o dezordine

atât de mare, că o să fie nevoie de cel puțin două luni ca să le aranjeze din nou.

Am devenit atunci foarte serios şi, adresându-mă Didei:

— Vezi, dragă, şi tu care credeai că e doar o glumă!

Dida s-a uitat imediat la mine, nesigură; pe urmă s-a uitat la Quantorzo; pe urmă din nou la mine; şi, în sfârşit, a întrebat, temătoare:

— Dar ce-ai făcut, de fapt?

I-am făcut cu mâna semn să aştepte. Şi mai serios, m-am întors către Quantorzo şi i-am spus:

— A găsit dezordine în dulap, domnul Firbo? Dar de ce nu mă întrebi tu pe mine acum ce am găsit eu acolo?

Şi uite-l pe Quantorzo cum se agită pe divan şi bate din pleoape de vreo douăzeci de ori, de parcă ar fi vrut, în mod instinctiv, să-şi revină din uimirea care îl cuprindea, nu atât din cauza întrebării, cât a tonului sfidător cu care i-o pusesem.

— Ce... ce-ai găsit? a bâlbâit.

Am răspuns imediat, însoțind cuvintele cu un gest:

— Praful de două palme: aşa!

S-au privit în ochi, uluiți, deoarece tonul meu excludea eventualitatea că aş fi spus din prostie lucrul acesta prostesc. Şi, uluit încă, Quantorzo a repetat:

— Praful de două palme? Ce înseamnă asta?

— Înseamnă, asta-i bună, că toate hârtiile de acolo dormeau! De ani de zile! Praful de două palme, de două palme. Şi, într-adevăr, o casă neînchiriată. Şi pentru cealaltă, cine ştie de când nu se mai plăteşte chiria!

Quantorzo — nu mă aşteptam la aşa ceva — a simulat, de data asta el, consternarea:

— A, a spus, şi atunci aşa trezeşti tu casele, făcându-le cadou?

— Nu, dragul meu, am țipat imediat, prefăcându-mă că mă aprind, dar simțind, într-adevăr, că mă enervez puțin. Nu, dragul meu! Ca să vă demonstrez că vă înşelați cu totul, dar cu totul în ceea ce mă priveşte, şi tu şi Firbo şi toți ceilalți! Vorbesc, vorbesc, spun prostii, fac pe distratul, dar nu-i adevărat, să ştii, fiindcă de fapt eu observ totul, totul!

Quantorzo — de data asta da, mă aşteptam — a încercat să reacționeze şi a exclamat:

— Ce observi? Fă-mi plăcerea! Praful din

dulap îl observi!

— Şi mâinile mele, mi-a venit să adaug imediat, nu ştiu de ce, întinzându-le, cu un astfel de ton încât m-a trecut din nou un fior, revăzându-mă cu gândul în cămăruța aceea, în actul de a-mi ridica mâinile pentru a-mi fura mie însumi hârtiile, după ce mi le imaginasem acolo, înăuntru, pe cele ale tatălui meu, albe, grase, pline de inele şi cu păr roşu pe dosul degetelor.

— Vin la bancă — am continuat, obosit deodată şi îngrețoşat, spre uluiala din ce în ce mai mare a celor doi — vin la bancă doar când mă chemați să semnez; dar fiți atenți, că n-am nevoie să vin la bancă, eu, pentru a şti tot ce se întâmplă acolo.

L-am privit cu coada ochiului pe Quantorzo: mi s-a părut foarte palid. (Dar, atenție, vorbesc mereu de Quantorzo al meu. Poate cel al Didei nu; şi chiar dacă şi Didei i s-a părut că al ei era palid, o fi crezut că de indignare, şi nu de frică, cum aş fi jurat eu despre al meu.) Oricum, şi-a dus imediat mâinile la piept; şi ochii, ochii şi i-a holbat când m-a întrebat:

— A, vasăzică ai spioni? Vasăzică te

îndoieşti de noi?

— Nu mă îndoiesc, nu mă îndoiesc. Nu am spioni, m-am grăbit să-l asigur. Observ, din afară, efectele operațiunilor voastre; şi asta îmi ajunge. Răspunde-mi: tu şi Firbo — adevărat? — urmați în afaceri regulile tatălui meu?

— Punct cu punct!

— Nu mă îndoiesc. Dar sunteți la adăpost, voi, din partea voastră, prin posturile pe care le aveți: unul de director, celălalt de consilier juridic. Tatăl meu, din nefericire, nu mai e. Aş vrea să ştiu cine răspunde de acțiunile băncii în fața oraşului.

— Cum cine răspunde? a zis Quantorzo. Noi, noi! Şi tocmai fiindcă răspundem noi, am vrea să fim siguri că tu n-o să te mai amesteci, intervenind prin anumite acțiuni nechibzuite şi, ascultă, spun nechibzuite ca să nu le spun altfel!

Am făcut cu degetul semn că nu; pe urmă am spus, placid:

— Nu-i adevărat. Nu voi, dacă urmați punct cu punct regulile tatălui meu. În fața mea, în cel mai bun caz, ați putea răspunde voi, dacă nu le-ați urma şi eu v-aş cere socoteală. Dar în fața oraşului cine răspunde? Eu răspund, care

semnez actele voastre, eu, eu! Şi am ajuns să văd şi asta: că voi, semnătura mea, sigur că vreți s-o vedeți pe toate actele pe care le faceți voi, dar mi-o refuzați pe a voastră pe singurul act pe care-l fac eu.

Trebuie să se fi speriat bine, fiindcă în acest moment l-am văzut sărind vioi de trei ori pe divan, exclamând:

— Ei, asta-i! Asta-i! Asta-i! Păi noi, actele noastre sunt cele normale, ale băncii! În timp ce actul tău, iartă-mă, tu mă faci să spun asta, a fost unul nebunesc! Nebunesc!

Am sărit în picioare; i-am pus degetul arătător în piept, ca pe o armă.

— Deci tu mă crezi nebun?

— Ba nu! a zis, îngălbenind brusc sub amenințarea degetului meu.

— Nu? i-am strigat, fixându-l cu privirea. Rămânem deci înțeleşi asupra acestui lucru, bagă de seamă!

Quantorzo, atunci, ca suspendat, s-a bâlbâit: nu fiindcă ar fi bănuit din nou că eu aş fi nebun cu adevărat, ci, deoarece, neînțelegând motivul pentru care eu țineam să mă asigur că el nu mă considera astfel, în nesiguranță, temându-se de o cursă din partea mea, aproape

că-i părea rău că a zis nu la început şi a încercat să se dezică cu un zâmbet abia schiţat.

— Nu, aşteaptă... trebuie să recunoşti că...

Frumos! Frumos! Acum Dida, continuând să se uite încruntată, când la mine, când la Quantorzo, arăta clar că nu mai ştie ce să creadă nici despre el, nici despre mine. Izbucnirea mea, întrebarea mea bruscă, care pentru ea — se înţelege — aparţinea lui Gengè al ei, erau cu totul de neînţeles ca atare, doar dacă nu cumva domnul Quantorzo, prezent aici, şi domnul Firbo nu comiseseră o greşeală enormă care să-l facă acum, Doamne, de nerecunoscut pe Gengè al ei în faţa rătăcirii momentane a lui Quantorzo; izbucnirea, spun, întrebarea au avut ca efect s-o facă să se îndoiască mai mult ca oricând de înţelepciunea şi seriozitatea respectabilului ei Quantorzo. Şi îşi exprima atât de clar îndoiala în privire, încât Quantorzo, imediat ce s-a gândit să i se adreseze şi ei, în tentativa lui de a se dezice prin zâmbetul abia schiţat, s-a pierdut şi mai mult, dându-şi seama imediat că îi lipsea alături siguranţa unui consens, pe care până acum crezuse că se poate baza.

Am izbucnit în râs. Nici unul din ei n-a

ghicit motivul. Am fost tentat să li-l strig în față, scuturându-i: „Vedeți? Vedeți? Cum de puteți fi atât de siguri, când de la o clipă la alta e de ajuns cea mai mică impresie ca să vă facă să vă îndoiți de voi înşivă şi de ceilalți?”

— Las-o baltă! am făcut un gest de enervare, ca să-i arăt că părerea pe care şi-o făcuse despre mine, despre sănătatea mea mintală, nu mai avea, cel puțin pentru moment, nici o importanță. Răspunde-mi. Am văzut la bancă o mulțime de balanțe. Vă servesc la cântărirea amaneturilor, nu-i aşa? Dar tu, spune-mi: tu, tu în cugetul tău, ai cântărit tu, cu greutatea pe care o pot avea pentru ceilalți, acestea pe care le numeşti acte normale ale băncii?

La întrebarea aceasta Quantorzo a privit din nou în jur, de parcă s-ar fi simțit îndepărtat de alții, nu de mine, pe ascuns, de subiect.

— Cum, în cugetul meu?

— Crezi că n-ai nici un amestec, i-am replicat imediat. Ei, ştiu! Poate crezi că n-am nici eu, fiindcă v-am lăsat atâția ani la bancă, cu tot patrimoniul, să-l administrați conform regulilor tatălui meu.

— Dar banca... a încercat să obiecteze

Quantorzo. Am sărit din nou:

— Banca... banca... Nu vezi altceva decât banca, tu. Dar pe urmă eu aud, în oraş, cum mi se spune cămătar!

La această ieşire neaşteptată, Quantorzo a sărit în picioare la rândul lui, de parcă aş fi tras cea mai groaznică înjurătură sau aş fi proferat cel mai teribil blestem şi, prefăcându-se că o ia la goană: „O, Doamne sfinte!”, a exclamat ridicându-şi braţele; şi, din nou: „O, Doamne sfinte!”, întorcându-se, cu capul între mâini, spre nevastă-mea, şi privind-o de parcă ar fi vrut să-i spună: „Auziţi, auziţi ce copilării? Şi eu, care credeam că avea să-mi spună ceva serios!” M-a apucat de un braţ, poate ca să mă smulgă din uimirea pe care, la rândul meu, mi-o provocase mimica lui furioasă şi mi-a strigat:

— Ce, iei în serios chestii din astea? Vezi-ţi de treabă! Dă-le-n colo!

Şi, ca să-şi ia revanşa, mă arăta cu degetul nevesti-mii, care râdea, ah, cum mai râdea, murea de râs, desigur, din cauza spuselor mele, dar şi a efectului pe care îl produseseră asupra lui Quantorzo, ca să nu mai vorbim de uimirea în care căzusem şi care, fără îndoială,

trezea din nou în ea cea mai vie imagine a prostiei, atât de cunoscute dar dragi, a lui Gengè al ei.

Ei bine, m-am simțit rănit de râsul ei, aşa cum nu m-aş fi aşteptat în acel moment, în starea de spirit în care provocasem şi lăsasem să curgă discuția noastră: m-am simțit rănit într-un punct sensibil despre care n-aş fi putut spune nici ce era, nici unde era, mai ales că până atunci îmi fusese clar că eu ca eu, în prezența celor doi, nu existam, în locul meu aflându-se „Gengè” al uneia şi „dragul Vitangelo” al celuilalt, în care eu nu mă puteam simți viu.

În afara oricărei imagini prin care m-aş fi putut reprezenta viu mie însumi, ca o ființă pentru mine, în afara oricărei imagini prin care m-aş fi închipuit ca existând pentru ceilalți, un „punct sensibil” din mine a fost atât de atins, că mi s-a întunecat privirea.

— Termină cu râsul! am strigat la nevastă-mea, dar cu un asemenea ton încât ea, privindu-mă (şi cine ştie ce figură trebuie să fi avut), a amuțit imediat, schimbându-se la față.

— Şi tu fii atent la ce îți spun, am adăugat imediat, adresându-mă lui Quantorzo. Vreau

ca banca să fie închisă chiar diseară.

— Închisă? Ce spui?

— Închisă? Închisă! am replicat, înfruntându-l. Vreau să fie închisă! Sunt eu patronul, da sau nu?

— Nu, dragă! Ce patron! a izbucnit. Nu eşti numai tu patronul!

— Cine altcineva? Tu? Domnul Firbo?

— Socrul tău! Atâția alții!

— Totuşi, banca poartă doar numele meu!

— Nu, al tatălui tău, care a fondat-o!

— Ei bine, vreau să fie şters!

— Cum să fie şters? Nu se poate!

— Ia ascultă! Nu sunt eu stăpân pe numele meu? Pe numele tatălui meu?

— Nu, pentru că se găseşte în actele de constituire a băncii acest nume; e numele băncii: creație a tatălui tău, ca şi tine! Şi-i poartă numele cu absolut aceleaşi drepturi cu care-l porți şi tu!

— A, aşa e?

— Aşa, aşa!

— Şi banii? Cei pe care i-a băgat tata, ai lui? I-a lăsat băncii sau mie, tata?

— Ție, dar investiți în operațiunile băncii.

— Şi dacă eu nu mai vreau? Dacă vreau să-

i retrag, ca să-i investesc în altă parte, unde-mi place, nu sunt stăpân pe ei?

— Dar arunci banca în aer!

— Şi ce-mi pasă? Nu vreau să mai ştiu de ea, ți-am spus.

— Dar le pasă celorlalți, dacă-mi dai voie! Tu duci la ruină interesele celorlalți, ba chiar pe ale tale, pe ale soției, pe ale socrului tău!

— Ba deloc! Ceilalți să facă ce-or vrea, să-şi țină banii lor: eu mi-i retrag pe ai mei.

— Vrei deci să provoci lichidarea băncii?

— Mă pricep mai mult de-o grămadă la astea! Ştiu doar că vreau, „vreau” — înțelegi? —, vreau să-mi retrag banii, şi cu asta basta!

Acum văd bine că această ceartă violentă, cu replici rapide, este ca un adevărat meci de box între două voințe opuse care caută să se anihileze reciproc, lovind, parând, replicând, convinsă fiecare că lovitura dată trebuie s-o pună la pământ pe cealaltă; până ce şi una şi alta nu capătă, din duritatea fiecărei replici a adversarului, dovada din ce în ce mai convingătoare că e inutil să insiste, deoarece cealaltă nu cedează. Şi figura cea mai ridicolă o fac de fapt adevărații pumni ridicându-se instinctiv pentru a însoți, furioşi, vorbele, sau

mai bine zis urletele, ajungând aproape de fălcile adversarului, fără însă a-l atinge, dinții care se strâng şi nasurile încreţite, sprâncenele încruntate şi tot corpul cuprins de tremur.

Cu ultima salvă a celor trei „vreau”, „vreau”, „vreau” trebuie să fi zdrobit cu totul rezistența lui Quantorzo. L-am văzut împreunându-şi mâinile ca pentru rugăciune:

— Dar aş putea să ştiu măcar pentru ce? Aşa, dintr-o dată?

Am avut, văzându-l în atitudinea aceea, ca o amețeală. Mi-am dat deodată seama că a le explica pe îndelete lui şi nevesti-mii, care erau suspendați de privirea mea, unul implorator şi cealaltă neliniştită şi speriată, motivele hotărârii mele încăpățânate, atât de gravă pentru toți, mi-ar fi fost imposibil. Motivele, pe care le simțeam ca pe un nod în mine, subtile şi încurcate de lungile spasme ale atâtor momente de meditație, nu-mi mai erau de altfel prea clare nici mie însumi, împins cum eram de furia clocotitoare către acea teribilă străfulgerare, încărcată de tot ce descoperisem în singurătate; tenebre însă pentru ceilalți, care trăiau orbi şi siguri de ei în plenitudinea obişnuită a sentimentelor lor. Am

înțeles imediat că, dacă le-aş fi dezvăluit măcar un sigur lucru, le-aş fi părut iremediabil nebun amândurora: de exemplu, că *nu mă văzusem niciodată*, până cu puțin timp în urmă, aşa cum mă văzuseră ei întotdeauna, ca pe unul care trăieşte liniştit şi fără griji din dobânzile percepute de bancă, chiar dacă n-o recunoştea deschis. Şi de-abia o recunoşteam în prezența lor, că şi unuia şi celeilalte le păream de o naivitate atât de neverosimilă, că într-unui suscitase mimica aceea comico-furioasă, iar în cealaltă un râs ce nu se mai sfârşea. Şi cum să le spun că tocmai pe această „naivitate", în ochii lor atât de neverosimilă, îmi bazam hotărârea? Păi, dacă fusesem întotdeauna cămătar, chiar înainte de a mă naşte? Nu mă văzusem eu pe strada principală a nebuniei, îndreptându-mă către o acțiune care trebuia să apară în ochii tuturor contrară mie şi incoerentă, lăsând deoparte voința mea, ca pe o batistă pe care o scoți din buzunar? Nu recunoscusem eu însumi că domnul cămătar Vitangelo Moscarda putea, da, să înnebunească, dar în nici un caz să se distrugă?

Ei bine, dar ăsta, tocmai ăsta era „punctul meu sensibil" care fusese rănit, care mă orbea

şi îmi anula în momentul acela puterea de înțelegere: cămătar nu, acum nu voiam să mai fiu nici pentru ceilalți cămătarul care nu fusesem niciodată pentru mine, şi eram decis să nu mai fiu, chiar cu prețul ruinei mele totale. Şi, în sfârşit, acesta era un sentiment bine cimentat de voința care creştea în mine (deşi încă de atunci o observam cu puțină teamă şi neîncredere) la vederea solidității consistente a celorlalți, surdă şi închisă în ea, ca de piatră. Aşa că a fost de ajuns ca nevastă-mea, profitând de rătăcirea mea bruscă, să sară în sus impunându-i lui Gengè al ei să termine odată cu tonul ăla ridicol de comandă pe care şi-l lua şi, spunând asta, aproape să mă lovească peste față, a fost de ajuns atât ca să mi se întunece din nou privirea şi s-o apuc de mâini şi s-o zgâlțâi şi s-o împing înapoi în fotoliul ei.

— Termină tu, cu Gengè al tău care nu sunt eu, nu sunt eu, nu sunt eu! Ajunge cu marioneta asta! Vreau ce vreau: şi o să se facă aşa cum vreau eu!

M-am întors către Quantorzo:

— Ai înțeles?

Si am ieşit furios din salon.

Cartea a şasea

I
Între patru ochi

Puțin după aceea, închis în cameră ca un animal în cuşcă, pufneam din cauza purtării mele violente (prima), fără să pot scăpa de imaginea ei, de trupul uşor şi alb care părea că se destramă tot la zgâlțâielile cu care o împingeam înapoi, ținând-o de mâini, şi o aruncam în fotoliu.

Ah, cât era de uşoară, cu toate volanele acelea în jurul rochiei ca neaua, în ciocnirea brutală cu violența mea!

Distrusă acum, ca o păpuşă fragilă, aruncată acolo, pe fotoliu, cu atâta furie, n-aş mai fi putut, cu siguranță, s-o refac niciodată. Şi toată viața mea, aşa cum fusese până acum, cu ea, ca un joc de păpuşi: distrusă, sfârşită, poate pentru totdeauna.

Furia violenței îmi pulsa vie în mâinile ce-mi tremurau încă. Dar îmi dădeam seama că furia aceasta nu se datora atât violenței, cât

apariţiei oarbe în mine a unui sentiment şi a unei voinţe care, până la urmă, îmi *dăduseră un trup:* un trup bestial care produsese spaimă şi-mi făcuse mâinile violente.

Deveneam „unul”.

Eu.

Eu, care acum mă voiam astfel.

Eu, care acum mă simţeam astfel.

În sfârşit!

Nu mai eram cămătar (gata cu banca!); şi nu mai eram Gengè (gata cu marioneta aceea!).

Dar inima continua să-mi bată tumultuos. Îmi tăia respiraţia. Îmi desfăceam şi-mi închideam pumnii, băgându-mi unghiile în carne. Şi de-abia, fără să-mi dau seama, îmi frecam o palmă de alta, învârtindu-mă prin cameră, că mă scuturam ca un cal ce nu suportă frâul. Aiuram.

„Dar eu, unul, care? Cine?”

Dacă nu mai aveam ochi să mă văd singur ca pe unul pentru mine? Continuam să văd ochii tuturor, fixaţi asupra mea, dar, în acelaşi timp, fără să ştiu cum m-ar vedea acum, cu voinţa mea abia născută, când eu însumi nu ştiam încă ce aş reprezenta pentru mine.

Nu mai eram Gengè.

Eram un altul.

Tocmai asta voisem.

Dar ce altceva aveam eu în mine, dacă nu chinul de a mă descoperi nici unul şi o sută de mii?

Noua mea voință, noul meu sentiment puteau să apară, orbeşte, prin rana unui punct sensibil al meu pe care nu-l ştiam, dar cădeau imediat, cădeau sub teribila străfulgerare de lumină încărcată de ceea ce descoperisem.

Voiam totuşi să întrevăd, ca să-mi revin, ce-aş fi putut alcătui cu puținul sânge din rana aceea, cu umbra aceea de sentiment, sfâşiat, strivit, pe scheletul deşelat al fărâmei de voință: a, un biet omuleț jigărit, speriat tot timpul de privirile celorlalți, în mână cu săculețul cu bani obținuți din lichidarea băncii. Şi cum aş fi putut să păstrez acum banii aceia?

Îi câştigasem eu oare prin munca mea?

Faptul că-i retrăsesem de la bancă pentru a nu mai produce alte dobânzi era oare de ajuns ca să-i purifice de camăta din care proveneau? Şi atunci? Să-i arunc? Din ce aş fi trăit? Eram capabil de vreo muncă? Şi Dida?

Era şi ea — simțeam bine asta, acum că n-o

mai aveam în casă — era şi ea un *punct sensibil* în mine. Eu o iubeam, în ciuda sfâşierii date de conştiința deplină a faptului că nu-mi aparținea în chiar trupul meu, ca obiect al dragostei ei. Dar dulceața pe care acest trup o primea din dragostea ei tot eu o gustam, orb în voluptatea îmbrățișării; chiar dacă eram câteodată tentat s-o strâng de gât văzând, între buzele umede şi tremurătoare, ca un zâmbet sau un suspin, cum şopteşte un nume stupid: *Gengè*.

II
În gol

Încremenirea suspendată a tuturor obiectelor din salon, în care am intrat atras parcă de tăcerea ce se făcuse acolo: fotoliul pe care stătuse ea înainte, canapeaua în care se afundase Quantorzo, măsuța lăcuită în alb şi auriu, celelalte scaune şi perdelele mi-au creat o impresie atât de groaznică de gol, încât m-am întors către servitori, Diego şi Nina, care mă anunțaseră că stăpâna plecase cu domnul Quantorzo, lăsând ordinul ca toate lucrurile ei

să fie strânse, închise în cufere şi trimise acasă la tatăl ei; şi acum se uitau la mine, cu uimirea întipărită pe gurile deschise şi în ochii goliți de expresie.

M-am enervat văzându-i. Am strigat:

— Foarte bine, executați ordinul.

Un ordin de executat era, în golul acela, ceva măcar pentru ceilalți. Şi chiar pentru mine, dacă scăpăm de cei doi pe moment.

Cum am rămas singur, în mod ciudat, aproape vesel deodată, m-am gândit: „Sunt liber! A plecat!” Dar nu mi se părea adevărat. Aveam foarte ciudata impresie că plecase tocmai pentru a dovedi justețea descoperirii mele,

care căpăta pentru mine o importanță atât de mare şi absolută, că în comparație cu ea nici un alt lucru nu mai conta decât foarte puțin: chiar dacă îmi pierdeam nevasta, ba tocmai pentru asta.

„Uite că-i adevărat!”

Doar dovada era teribilă. Tot restul — ba da, ducă-se! — părea ridicol: plecarea ei bruscă împreună cu Quantorzo, ca şi revolta mea față de prostia asta, că lumea mă credea cămătar.

Păi cum, atunci? La asta eram redus? Să nu mai pot lua nimic în serios? Şi rana mea de dinainte, din cauza căreia avusesem izbucnirea violentă?

Da. Dar unde era rana? În mine?

Dacă-mi atingeam, îmi strângeam mâinile, da, spuneam „eu”; dar cui i-o spuneam? Şi pentru cine? Eram singur. În toată lumea, singur. Şi în clipa fiorului, care acum îmi străbătea pielea capului, simțeam eternitatea şi răceala singurătății infinite.

Cui să-i spun „eu”? Ce însemna „eu”, dacă pentru ceilalți avea un sens şi o valoare care nu puteau fi ale mele, iar pentru mine, în afara celorlalți, faptul că-mi asumam unul devenea imediat groază de gol şi de singurătate?

III
Continuu să mă compromit

A venit la mine, în dimineața următoare, socrul meu.

Ar trebui să spun întâi (dar n-o s-o fac) până unde ajunsesem cu imaginația, aiurând în cea mai mare parte a nopții, tot urmărind

consecinţele situaţiei în care intrasem nu numai faţă de ceilalţi, dar şi faţă de mine însumi.

Mă sculasem obosit dintr-un somn de plumb, cu senzaţia apăsării ostile a tuturor lucrurilor, până şi a apei strânse în căuşul mâinilor ca să mă spăl, până şi a prosopului de care m-am folosit apoi, când, la anunţul vizitei, m-am simţit brusc înveselit de prompta deşteptare a toanei hazlii care, din fericire, ca un vânt benefic, îmi modifică, din când în când, starea de spirit.

Am aruncat prosopul şi i-am spus Ninei:

— Bine, bine. Introdu-l în salon şi spune-i că vin imediat.

M-am privit în oglindă cu o încredere totală, ba chiar am făcut cu ochiul pentru a-i arăta acelui Moscarda că noi doi ne înţelegem de minune. Şi el, ca să spunem adevărul, mi-a făcut cu ochiul imediat, ca să confirme înţelegerea.

(O să-mi spuneţi, ştiu, că asta depindea de mine, deoarece Moscarda din oglindă eram eu; şi o să-mi demonstraţi încă o dată că nu aţi înţeles nimic. Nu eram eu, puteţi să mă credeţi. E adevărat că, o clipă mai târziu,

înainte să ies, cum am întors puțin capul ca să-l văd în oglindă, era deja un altul şi pentru mine, cu un surâs diabolic în ochii şireți şi foarte lucizi. Voi v-ați fi speriat. Eu nu, fiindcă îl cunoşteam deja. Şi l-am salutat cu mâna. M-a salutat şi el, ca să spunem adevărul.)

Toate astea, pentru început. Comedia a continuat pe urmă în salon, cu socrul meu.

În patru?

Nu.

O să vedeți în câți Moscarda diferiți, din moment ce existam în ei, m-am distrat să mă produc în dimineața aceea.

IV
Medic? Avocat? Profesor? Deputat?

Fără discuție că socrul meu era cauza nesperatei treziri a toanei mele, din cauza realității (da, o, Doamne!), poate cam lipsite de respect, pe care eu i-o dădusem până acum, de tip extrem de stupid şi mereu mulțumit de sine însuşi.

Foarte îngrijit, nu numai în vestimentație, ci

chiar în felul în care-şi pieptăna părul şi mustățile, până la ultimul firişor; foarte blond, cu o înfățişare nu vulgară dar, oricum, comună; ar fi putut să renunțe la toată pedanteria, deoarece hainele pe care le purta, ireproşabile, parcă nu-i aparțineau lui, ci croitorului care le cususe; până şi capul atât de aranjat şi mâinile parcă şlefuite, de aveai impresia că au fost prinse, aşa vii şi cărnoase, de gulerul şi mânecile lui, ar fi făcut o figură foarte bună, ca nişte mostre în ceară, în vitrina unui frizer sau a unui marochiner. Când îl auzeai vorbind, când îl vedeai cum îşi închide pe jumătate ochii albaştri deschis, ca de porțelan, în beatitudinea unui zâmbet peren la tot ce îi ieşea de pe buzele de culoarea coralului, când îl vedeai apoi cum îşi redeschide ochii şi pleoapa dreaptă îi rămânea puțin lipită, de parcă nu reuşea să se despartă atât de repede de gustul savuros al unei satisfacții intime pe care nimeni nu ar fi bănuit-o la el, nu putea să nu-ți facă o impresie foarte ciudată, atât părea de artificial, repet: un manechin pentru croitor şi un cap de vitrină de frizer.

Acum, în timp ce eu mi-l imaginam aşa,

surpriza de a-l vedea cu ținuta în dezordine şi agitat n-a făcut decât să aţâțe în mine, brusc, dorința de a încerca riscul voluptuos al celui care înaintează fără apărare şi zâmbitor către un duşman înarmat, după ce acesta din urmă i-a atras atenția să nu mai facă nici un pas.

Toana care se aprinsese din nou în mine îmi aşternea pe buze un zâmbet de sfidare şi pe frunte un aer de nesocotință, pentru jocul pe care voia să-l continue, foarte periculos, deoarece erau în discuție interese atât de importante şi pentru tipul de acolo şi pentru ceilalți: soarta băncii, soarta familiei mele, alte dovezi ale acelui lucru teribil pe care îl ştiam deja — că o să par, în mod inevitabil, nebun şi mai mult decât înainte, datorită vorbelor pe care aveam de gând să le spun, pornit în jos, gata să-mi rup gâtul, pe panta *naivității* incredibile şi neverosimile care-l făcuse pe Quantorzo să încremenească, iar pe nevastă-mea să se prăpădească de râs. Într-adevăr, şi pentru mine acum, dacă analizam bine lucrurile, conştiința de care mă agățam nu mai putea fi o scuză valabilă. Puteam eu avea remuşcări pentru o camătă pe care nu o practicasem niciodată? Semnasem, într-

adevăr, formal actele băncii, trăisem până atunci din câştigul ei fără să mă gândesc la asta, dar acum, că îmi dădeam seama, în sfârşit, aş fi retras banii de la bancă şi, pentru a avea conştiința împăcată, aş fi scăpat de ei oricum, făcând o operă de caritate sau ceva asemănător.

— Cum aşa? Şi asta ți se pare un fleac? Doamne sfinte, deci e adevărat?

— Ce să fie adevărat?

— Că ai înnebunit! Şi cu fata mea ce vrei să faci? Cum vrei să trăieşti? Din ce?

— Uite, ăsta da, ăsta mi se pare un lucru important. Demn de studiat.

— Să-ți ruinezi pentru totdeauna situația? Fiecare şi-a văzut de afacerile lui, de când e lumea lume.

— Foarte bine. Şi, de acum înainte, o să-mi văd şi eu de ale mele.

— Cum ale tale, dacă arunci banii câştigați de tatăl tău în atâția ani de muncă?

— Am şase ani de universitate!

— A! Ai vrea să te întorci la universitate?

— Aş putea.

A dat să se ridice. L-am reținut, întrebându-l:

— Iertați-mă, înainte să lichidăm banca, o să avem timp, nu-i aşa?

S-a ridicat furibund, cu brațele în sus.

— Ce lichidare! Ce lichidare! Ce lichidare!

— Dacă nu mă lăsați să vorbesc... S-a întors brusc.

— Ce vrei să spui? Aiurezi!

— Sunt foarte calm, i-am atras atenția. Voiam să vă spun că am început mai multe facultăți, pe care le-am întrerupt într-un stadiu destul de avansat.

M-a privit uluit.

— Facultăți? Ce înseamnă asta?

— Că aş putea, foarte repede, să obțin o diplomă de medic, de exemplu, sau de licențiat în litere şi filozofie.

— Tu?

— Nu credeți? Da. Începusem chiar medicina. Trei ani. Şi îmi plăcea. Întrebați-o, întrebați-o pe Dida cum i-ar plăcea să-l vadă pe Gengè al ei. Medic sau profesor? Vorbesc cu uşurință; aş putea, dacă vreau, să fiu chiar avocat.

S-a scuturat violent.

— Dar n-ai vrut să faci nimic, niciodată!

— Da. Dar nu din neseriozitate, vedeți. Ci

dimpotrivă! Intram prea mult în subiect. Şi nu reuşeşti să faci nimic, credeți-mă, dacă intri prea mult într-un lucru. Faci anumite descoperiri! Foarte uşor însă, vă asigur, medic, avocat sau, dacă Dida preferă, profesor aş putea fi oricând. Numai să mă apuc.

Vânăt din cauza efortului pe care-l făcea ca să se stăpânească ascultându-mă, a luat-o la goană. Sau ar fi explodat. Am fugit după el, strigându-i:

— Ba nu, ascultați-mă, dacă dau banii tatei, gândiți-vă ce popularitate! M-ar putea alege chiar deputat, gândiți-vă! Dacă Didei i-ar plăcea, v-ar plăcea şi dumneavoastră: un ginere deputat... Nu mă vedeți deputat? Nu mă vedeți?

Fugise deja, urlând la fiecare cuvânt al meu:

— Nebunule! Nebunule! Nebunule!

V
Şi de ce, de fapt?

Tonul era de glumă, nu neg, datorită capriciului meu blestemat. Şi se poate ca şi eu să fi vorbit cu multă infatuare: recunosc asta.

Dar posibilitatea unui Gengè medic sau avocat sau profesor, sau chiar deputat, dacă mă făcea să râd pe mine, ar fi putut să-i trezească lui, zic eu, măcar considerația şi respectul de care se bucură de obicei, în provincie, aceste nobile profesii exercitate în mod obişnuit de atâția tipi mediocri cu care, la urma urmei, nu mi-ar fi fost greu să concurez.

Motivul era altul, ştiu bine asta. *Nu mă vedea astfel nici el,* socrul meu. Din cu totul alte motive decât mine.

El nu putea să admită că eu i-aş fi scos ginerele (pe acel Gengè al lui pe care-l vedea în mine, cine ştie cum) din starea materială de care se bucurase până acum, adică din acea comodă consistență de marionetă pe care el, de o parte, şi fiică-sa, de alta, şi ceilalți asociați ai băncii, din punctul lor de vedere, i-o dăduseră.

Trebuia să-l las aşa cum era. Gengè, bunul fiu feroce, să trăiască fără a se gândi la camăta băncii pe care nu o administra el.

Şi vă jur că l-aş fi lăsat acolo, ca să nu-mi tulbur biata păpuşă, la a cărei dragoste țineam aşa de mult totuşi, şi pentru a nu provoca atâtea griji tuturor oamenilor de treabă care

mă iubeau dacă, lăsându-l acolo pentru ceilalți, eu aş fi putut să plec în altă parte, cu un alt trup şi cu un alt nume.

VI
Biruind râsul

Ştiam la fel de bine că, dacă aş fi început o nouă viață, apărând mâine în ochii celorlalți ca medic, să zicem, avocat sau profesor, nu m-aş fi regăsit nici aşa, unul pentru toți sau pentru mine însumi, în rolul şi în acțiunile nici uneia din aceste profesii.

Eram prea pătruns de spaima de a intra în închisoarea unei forme oarecare.

Nu-i mai puțin adevărat că aceleaşi propuneri, pe care le-am făcut ca să mă amuz socrului meu, mi le făcusem serios în timpul nopții, biruind râsul provocat de imaginile mele ca avocat sau medic sau profesor. Mă gândisem, în sfârşit, că una din aceste profesii, oricare ar fi fost ea, ar fi trebuit să o accept ca pe o necesitate dacă Dida, întorcându-se la mine, aşa cum doream, m-ar fi obligat să-i asigur noua sa existență ca un nou Gengè.

Dar, după furia cu care socrul meu a fugit, puteam să trag concluzia că nici pentru Dida nu se putea naşte un nou Gengè din cel vechi. Cu atât mai mult cu cât cel vechi îi arăta că era nebun fără speranță, dacă dorea să renunțe, aşa, *pentru nimic*, dintr-o clipă în alta, la viața în care se simțise până acum fericit.

Şi eram cu adevărat nebun dacă aveam pretenția ca o păpuşă ca ea să înnebunească împreună cu mine, aşa, *pentru nimic*.

Cartea a şaptea

I
O complicaţie

În dimineaţa următoare am fost invitat printr-un bilet să merg acasă la Anna Rosa, prietena soţiei mele, despre care am mai vorbit la început, o dată sau de două ori, în treacăt.

Mă aşteptam ca cineva să încerce să medieze o împăcare între mine şi Dida, dar acest cineva, după opinia mea, trebuia să vină din partea socrului şi a celorlalţi asociaţi de la bancă, nu direct din partea soţiei, mai ales că singurul obstacol de înlăturat era intenţia mea de a lichida banca. Între mine şi soţia mea nu se întâmplase aproape nimic. Era de ajuns ca eu să-i spun Annei Rosa că îmi pare sincer rău de gestul urât faţă de Dida, atunci când o zgâlţâisem şi o aruncasem pe fotoliul din salon, şi împăcarea ar fi avut desigur loc.

Că Anna Rosa şi-ar fi luat sarcina să mă facă să renunţ la intenţia mea, punând asta drept condiţie pentru întoarcerea soţiei mele,

mi s-a părut un lucru inadmisibil.

Ştiam de la Dida că prietena ei refuzase mai multe partide aşa-zis avantajoase din dispreț pentru bani, atrăgându-şi reprobarea oamenilor cu scaun la cap şi chiar şi pe a Didei care, desigur, căsătorindu-se cu mine (adică cu fiul unui cămătar), trebuie să fi lăsat de înțeles prietenelor ei că o făcea deoarece, la urma urmelor, era o căsătorie „avantajoasă”.

Deci Anna Rosa nu putea fi avocatul cel mai potrivit pentru a salva acest „avantaj”.

Se întâmpla, probabil, mai curând contrariul: Dida recursese la ajutorul ei ca să-mi transmită că tatăl ei, de acord cu ceilalți asociați, o ținea în casă şi nu o lăsa să se întoarcă la mine, dacă nu renunțam la intenția mea de a lichida banca. Dar, cunoscând-o bine pe soția mea, nu mi se părea posibil nici acest lucru.

Am dat deci curs invitației cu multă curiozitate. Nu izbutisem să-i ghicesc motivul.

II
Primul avertisment

O cunoşteam puțin pe Anna Rosa. O văzusem de mai multe ori acasă la mine, dar, ținându-mă departe, mai mult din instinct decât în mod deliberat, de prietenele soției mele, schimbasem cu ea foarte puține cuvinte. Câteva zâmbete abia schițate, surprinse întâmplător pe buzele ei în timp ce mă privea în fugă, îmi păruseră atât de evident adresate imaginii stupide pe care Gengè al soției mele trebuie să i-o fi creat în minte, încât n-am avut nici cea mai mică dorință să stau de vorbă cu ea.

Nu fusesem niciodată la ea acasă.

Orfană de tată şi mamă, trăia împreună cu o mătuşă în casa aceea care pare strivită de zidurile foarte înalte ale Abației Mari: ziduri de vechi castel, cu ferestrele zăbrelite, la care, la apus, apar încă puținele maici bătrâne care au mai rămas. Una din acele maici, cea mai tânără, era chiar mătuşa Annei Rosa, sora tatălui ei; şi era, se zicea, pe jumătate nebună. Dar e foarte uşor să faci să înnebunească o femeie, închizând-o într-o mânăstire. De la soția mea, care a fost crescută timp de trei ani în mănăstirea San Vincenzo, ştiu că toate maicile, bătrâne şi tinere, erau, care într-un fel,

care în altul, pe jumătate nebune.

N-am găsit-o acasă pe Anna Rosa. Bătrâna servitoare care-mi adusese biletul mi-a spus, vorbindu-mi misterios prin ferestruica uşii, fără să-mi deschidă, că stăpâna ei era sus la Abaţie, la mătuşa ei, şi că să mă duc s-o caut acolo, cerându-i maicii portărese să mă introducă în vorbitorul maicii Celestina.

Tot acest mister m-a mirat. Şi, la început, în loc să-mi aţâţe curiozitatea, m-a oprit să mă duc. În măsura în care mai puteam, în uimirea care mă cuprinsese, am simţit nevoia să reflectez puţin asupra ciudăţeniei acelei întâlniri sus la Abaţie, în vorbitorul unei maici.

Mi s-a părut că nu există nici o legătură între banala mea nenorocire conjugală şi invitaţia aceea, şi am căzut pe gânduri ca din cauza unei complicaţii neprevăzute, ce ar fi adus cu ea cine ştie ce consecinţe în viaţa mea.

Aşa cum toţi ştiu acum la Richieri, puţin a lipsit să nu-mi aducă moartea. Dar aici îmi place să repet ceea ce am spus în faţa judecătorilor, ca să şterg pentru totdeauna în mintea tuturor bănuiala că depoziţia mea de atunci a fost făcută pentru a o salva şi a o

absolvi de orice vină pe Anna Rosa. Nici o vină din partea ei. A fost vina mea, sau mai curând a ceea ce a fost până acum materia chinuitoarelor mele reflecţii, că aventura neaşteptată în care m-am băgat, aproape fără să vreau, pentru un ultim şi disperat experiment, era să aibă un astfel de sfârşit.

III
Revolverul dintre flori

Pe una din străduţele în pantă din oraşul vechi, în timpul zilei infestate de duhoarea gunoiului în putrefacţie, am urcat la Abaţie.

Când te-ai obişnuit să trăieşti într-un anumit fel, a merge într-un loc mai deosebit, simţind în linişte ca o bănuială că există ceva misterios pentru tine, care, în pofida faptului că eşti aici, prezent, este poate inaccesibil spiritului tău, îţi dă o stare de nelinişte nedefinită, deoarece te gândeşti că, dacă ai putea pătrunde acolo, viaţa ta s-ar deschide către cine ştie ce senzaţii noi, încât ţi s-ar părea că trăieşti pe altă lume.

Abaţia, fost castel feudal al familiei Chiaromonte, cu poarta mare şi joasă, roasă

peste tot de cari, vasta curte cu cisterna în mijloc, scara largă şi dărăpănată, întunecată şi sonoră, rece ca o grotă, coridorul lung şi lat, cu atâtea uşi de o parte şi de cealaltă şi dalele roşii ale podelei înfundate, care străluceau în lumina ce intra pe fereastra mare din fund, deschisă către imensitatea cerului, adunase în ea şi văzuse trecând atâtea fapte de viaţă şi întâmplări, că acum, în agonia lentă a celor câtorva maici care colindau rătăcite prin ea, părea să-şi fi pierdut cu totul conştiinţa de sine. Totul părea aici, înăuntru, să-şi fi pierdut memoria, în lunga aşteptare a morţii ultimelor maici, una câte una; era uitat de mult motivul pentru care castelul baronal fusese construit iniţial, devenind apoi, pentru atâtea secole, Abaţie.

Maica portăreasă a deschis una din uşile de pe coridor şi m-a introdus într-un mic vorbitor. Un clopoţel melancolic a sunat îndată jos, poate pentru a o chema pe maica Celestina.

Vorbitorul era cufundat în întuneric, astfel că la început nu am zărit altceva decât zăbrelele din fund, ce se întrevedeau în lumina slabă ce intra pe uşa deschisă. Am rămas în picioare, în aşteptare; şi cine ştie cât aş mai fi

stat aşa, dacă până la urmă o voce stinsă de după zăbrele nu m-ar fi invitat să mă aşez, anunțându-mă că Anna Rosa va veni curând sus, din grădină.

N-o să încerc să descriu impresia pe care mi-a făcut-o vocea aceea neaşteptată în întuneric, din spatele zăbrelelor. M-a fulgerat doar în beznă soarele ce trebuia să fie în grădina Abației, despre care nu ştiam unde se află, dar era, desigur, plină de verdeață; şi deodată s-a luminat în mijlocul acelei verdeți figura Annei Rosa aşa cum n-o văzusem niciodată, fremătând toată de delicatețe şi malițiozitate. A fost ca un fulger. Am reintrat în beznă. Sau, mai curând, nu în beznă, deoarece acum puteam să zăresc zăbrelele şi, în afara lor, o masă şi două scaune. Dincolo de zăbrele, tăcere. Am căutat vocea care mi se adresase, stinsă dar proaspătă, aproape tinerească. Nu mai era nimeni. Şi totuşi trebuia să fi fost vocea unei bătrâne.

Anna Rosa, vocea aceea, vorbitorul, soarele în beznă, verdele grădinii: m-a apucat amețeala. Puțin mai târziu Anna Rosa a deschis cu zgomot uşa şi m-a chemat afară din vorbitor, pe coridor. Era aprinsă la față, cu pă-

rul în dezordine, ochii strălucitori, cămaşa albă de lână tricotată descheiată la piept ca atunci când ți-e cald, şi avea în mâini multe flori şi o împletitură de iederă, ce-i trecea peste umăr şi-i atârna mult pe spate. A alergat, invitându-mă s-o urmez, în fundul coridorului, a urcat pe scărița de sub fereastră, dar, în timp ce urca, poate pentru a reține cu mâna o parte din florile ce-i alunecau, a scăpat în schimb poşeta şi imediat o detunătură, urmată de un strigăt foarte ascuțit, a făcut să răsune întreg coridorul.

Abia am avut timp s-o susțin pe Anna Rosa, care îmi cădea în brațe. Complet uluit, înainte să-mi dau seama ce se întâmplase, am văzut în jurul meu şapte maici bătrâne ce piuiau speriate şi, deşi veniseră în coridor în urma împuşcăturii şi o vedeau pe Anna Rosa rănită în brațele mele, erau agitate din cu totul alt motiv, pe care la început nu l-am înțeles, deoarece mi se părea imposibil ca ele să se gândească la altceva decât la ceea ce le ceream cu voce tare, adică la un pat pe care să aşezăm rănita. Îmi răspundeau „Monseniorul”, că trebuia să sosească Monseniorul. La rândul ei, Anna Rosa striga în brațele mele:

„Revolverul! Revolverul!”, adică voia de la mine revolverul care se găsea în poşetă, întrucât era o amintire de la tatăl ei.

Că în poşeta ce căzuse trebuia să fie un revolver care, descărcându-se, o rănise la un picior, mi s-a părut imediat un lucru evident; dar nu-mi era tot aşa de clar motivul pentru care îl avea la ea şi tocmai în dimineața aceea, în care îmi dăduse întâlnire la Abație. Mi s-a părut foarte ciudat, dar nu mi-a trecut o clipă prin minte că l-ar fi luat pentru mine.

Mai uluit ca oricând, văzând că nimeni nu mă ajuta să duc rănita, am luat-o în brațe şi am dus-o afară din Abație, în jos pe străduță, acasă.

Puțin mai târziu a trebuit să urc din nou la Abație pentru a lua de pe coridorul de sub fereastră revolverul acela, care trebuia apoi să fie folosit contra mea.

IV
Explicația

Ştirea despre accidentul ciudat de la Abația Mare şi despre mine care ieşeam în goană,

ținând-o pe brațe pe Anna Rosa rănită, s-a răspândit ca fulgerul în Richieri, dând imediat prilej de bârfe care, prin absurditatea lor, mi s-au părut de-a dreptul ridicole. Atât eram de departe de a bănui că nu păreau doar verosimile, ci erau considerate chiar adevărate; şi nu numai de cei ce le răspândeau şi le înfloreau, dar chiar de cea pe care o țineam rănită în brațe.

Chiar aşa.

Deoarece Gengè, domnilor, acel prostănac de Gengè al nevesti-mii Dida nutrea, fără ca eu să ştiu, o arzătoare simpatie pentru Anna Rosa. Dida i-o băgase în cap, Dida, care-şi dăduse seama de ea. Nu-i spusese niciodată nimic lui Gengè al ei, dar i-o mărturisise, zâmbind, amicei ei, ca să-i facă plăcere şi ca să-i explice, poate, motivul pentru care Gengè se eschiva când ea venea în vizită: se temea să nu se îndrăgostească.

Nu am nici un drept să dezmint această simpatie a lui Gengè pentru Anna Rosa. Pot cel mult să susțin că nu era adevărată în ce mă priveşte; dar nici măcar asta n-ar fi just să afirm, deoarece, efectiv, nu-mi pusesem niciodată problema dacă simțeam simpatie sau

antipatie pentru prietena nevesti-mii.

Cred că am demonstrat destul de clar că realitatea lui Gengè nu-mi aparţinea mie, ci nevesti-mii Dida, care o crease.

Deci, dacă Dida îi atribuia această simpatie secretă lui Gengè al ei, contează prea puţin dacă ea era adevărată pentru mine: era foarte adevărată pentru Dida, care găsea în ea motivul pentru care mă ţineam departe de Anna Rosa; şi tot atât de adevărată şi pentru Anna, încât privirile pe care, de câteva ori, i le aruncasem în fugă fuseseră interpretate de ea ca ceva în plus, datorită căruia eu nu eram prostănacul drăguţ de Gengè pe care şi-l imagina nevastă-mea Dida, ci un foarte nefericit domn Gengè, ce trebuia să sufere cine ştie ce sfâşieri interioare pentru că era apreciat şi iubit astfel de propria nevastă.

Fiindcă, dacă vă gândiţi bine, ăsta e cel mai mic lucru ce poate decurge din atâtea realităţi neaşteptate pe care ni le acordă ceilalţi. În mod superficial, noi obişnuim să le numim false supoziţii, judecăţi eronate, consideraţii gratuite. Dar tot ceea ce alţii îşi închipuie pe seama noastră e într-adevăr posibil, chiar dacă nu e adevărat pentru noi. Ceilalţi râd de

pretenția noastră că nu ar fi adevărat pentru noi. E adevărat pentru ei. Atât de adevărat, că se poate întâmpla ca ceilalți, dacă nu vă țineți strâns de realitatea pe care v-ați acordat-o voi înşivă, să vă facă să recunoaşteți că mai adevărată decât a voastră e realitatea ce v-o acordă ei. Nimeni n-a simțit asta mai mult ca mine.

M-am trezit deci, fără să bănuiesc nimic, foarte îndrăgostit de Anna Rosa şi, din acest motiv, implicat în accidentul de la Abație, aşa cum niciodată nu mi-aş fi închipuit.

Îngrijind-o pe Anna Rosa, după ce o dusesem acasă pe brațe şi o aşezasem în patul ei, după ce alergasem după un medic, după o infirmieră care să-i acorde primul ajutor, am simțit imediat şi eu că este foarte posibil, aşa e, ceea ce îşi imaginase în urma confidențelor Didei: simpatia mea pentru ea. Şi am obținut din gura ei, aşezat la picioarele patului, în intimitatea de culoare roz a cămăruței ofensate de mirosul urât al medicamentelor, toate explicațiile. Şi, în primul rând, aceea a prezenței revolverului în poşetă, cauza accidentului.

Cum a râs din toată inima imaginându-şi că

cineva putea să-şi închipuie că ea îl luase pentru mine, când mi-a dat întâlnire la Abație.

Purta întotdeauna cu ea, în poşetă, revolverul, de când îl găsise în buzunarul unei veste a tatălui ei, mort pe neaşteptate cu şase ani în urmă. Foarte mic, cu patul de sidef, lucitor şi viu, i se păruse un bibelou, cu atât mai drăguț cu cât închidea în mecanismul său grațios puterea de a ucide. Şi nu numai o dată, mi-a mărturisit, în nu puține momente când lumea înconjurătoare, din cauza unor ciudate spaime sufleteşti, i se părea deşartă, fusese tentată s-o încerce, jucându-se cu ea, în timp ce gusta cu degetele, pe netezimea oțelului lucios şi a sidefului, deliciul de a pipăi. Acum, că revolverul, în loc de tâmplă sau inimă, din voința ei, putuse din întâmplare s-o *muşte* de un picior, şi chiar cu riscul — cum se temea — s-o lase şchioapă, îi provoca o neplăcere extrem de ciudată. Crezuse că intrase atât de bine în posesia lui, încât n-ar mai fi trebuit să aibă puterea aceea în sine. Îl vedea *rău* acum. Îl scotea din sertarul noptierei de lângă pat, se uita la el şi-i spunea:

— Răule!

Dar întâlnirea de sus, la Abație, în

vorbitorul mătuşii maici, la ce bun? Şi cele şapte maici care, în loc să se gândească la rănită, îmi vorbeau, aproape speriate, de vizita nu ştiu cărui Monsenior?

Am avut şi explicaţia acestui mister.

Ea ştia că în dimineaţa aceea Monseniorul Partanna, episcop de Richieri, urma să le viziteze pe maicile bătrâne de la Abaţia Mare, aşa cum obişnuia în fiecare lună. Pentru bătrânele maici vizita era ca o anticipare a beatitudinii cereşti; că accidentul risca să le-o strice fusese deci pentru ele grija cea mai mare. Mă chemase sus, la Abaţie, deoarece voia ca eu să vorbesc imediat, chiar în dimineaţa aceea, cu episcopul.

— Eu, cu episcopul? De ce?

Pentru a împiedica din timp complotul ce se ţesea contra mea.

Voiau să mă pună de-a dreptul sub interdicţie, declarându-mă alienat mintal. Dida o anunţase că fuseseră deja adunate şi puse în ordine toate dovezile, din partea lui Firbo, a lui Quantorzo, a tatălui ei şi a ei înseşi, pentru a demonstra nebunia mea evidentă. Mulţi erau gata să depună mărturie; chiar şi acel Turolla pe care-l apărasem împotriva lui Firbo şi a

tuturor funcționarilor băncii; până şi Marco di Dio, căruia îi donasem o casă.

— Dar o s-o piardă, nu m-am putut abține să-i spun Armei Rosa. Dacă sunt declarat alienat mintal, actul de donație va deveni nul!

Anna Rosa mi-a râs în nas, că prea eram naiv. Lui Marco di Dio îi promiseseră că, dacă depunea mărturie cum doreau ei, n-ar fi pierdut casa. Şi putea, de altfel, să depună mărturie după cum îi dicta conştiința.

Am privit-o interzis pe Anna Rosa, care râdea. Ea şi-a dat seama şi a început să țipe:

— Ba da, nebunii! Toate sunt nebunii! Toate sunt nebunii!

Numai că ei îi plăceau, le aproba, şi mai ales dacă mă îndreptam cu adevărat către cea mai mare dintre ele: să arunc banca în aer şi să îndepărtez de mine o femeie care fusese întotdeauna duşmanul meu.

— Dida?

— Nu credeți?

— Duşman, da, acum.

— Nu, dintotdeauna! Dintotdeauna!

Şi m-a informat cum încerca de multă vreme s-o facă să înțeleagă pe nevastă-mea că eu nu eram prostul pe care şi-l imagina ea, în

lungi discuții care-o costaseră o oboseală infinită, atunci când încerca să-şi frâneze ciuda pe care i-o provoca încăpățânarea femeii aceleia de a vrea să vadă în atâtea acțiuni sau vorbe de-ale mele o prostie ce nu exista sau o răutate pe care doar un duşman premeditat le putea vedea.

Am înlemnit. Deodată, în urma confidențelor Annei Rosa, am văzut o Didă atât de deosebită de a mea şi în acelaşi timp la fel de adevărată, că am simțit — în acel moment mai mult ca oricând — toată durerea descoperirii mele. O Didă care vorbea despre mine aşa cum nu mi-aş fi imaginat niciodată că ar putea vorbi, duşmănoasă mie chiar trupeşte. Toate amintirile intimității noastre comune, trădate într-un mod atât de nedemn încât, pentru a le recunoaşte, trebuia să trec cu ciudă peste ridicolul de care nu-mi dădusem seama până acum, să mă apăr contra ruşinii pe care înainte, în secret, nu mi se păruse că trebuie s-o simt. Ca şi cum prin trădare, după ce m-a convins să mă dezgolesc, încrezător, ar fi deschis larg uşa şi m-ar fi expus batjocurii oricui ar fi vrut să intre să mă vadă aşa, gol şi fără apărare. Şi aprecieri despre familia mea şi

judecăți asupra celor mai fireşti obiceiuri ale mele, la care nu m-aş fi aşteptat niciodată din partea ei. Într-un cuvânt, o altă Didă, o Didă cu adevărat duşmănoasă.

Şi totuşi sunt foarte sigur că cu Gengè al ei nu se prefăcea: era cu Gengè al ei aşa cum putea fi pentru el, cu totul integră şi sinceră. În afara vieții pe care-o ducea cu el, devenea o alta: acea alta care acum îi convenea sau îi plăcea sau se simțea cu adevărat că este pentru Anna Rosa.

Dar de ce mă mir eu? Nu puteam să i-l las întreg pe Gengè al ei, aşa cum şi-l alcătuise ea, ca să fiu un altul pentru mine?

Aşa cum se întâmpla cu mine, se întâmpla cu toți.

Nu trebuia să-i dezvălui secretul descoperirii mele Annei Rosa. Am fost ispitit chiar de ea, prin ceea ce mi-a spus, aşa brusc, despre nevastă-mea. Şi nu mi-aş fi închipuit niciodată că revelația aceasta îi va produce tulburarea sufletească ce i-a produs-o, până la a o face să comită nebunia pe care a comis-o.

Dar o să vorbesc întâi de vizita mea la Monsenior, la care chiar ea m-a împins cu multă grabă, ca la ceva ce nu suferea amânare.

V
Dumnezeul dinăuntru şi Dumnezeul din afară

Pe vremea când o scoteam la plimbare pe Bibì, cățeluşa nevesti-mii, bisericile din Richieri mă duceau la disperare.

Bibì voia să intre în ele cu orice preț.

Când o certam se aşeza, îşi ridica una din lăbuțele de dinainte, dădea din ea, strănuta şi pe urmă, cu o ureche în sus şi alta în jos, se uita la mine cu aerul că nu-i venea a crede că ar fi posibil ca unei cățeluşe frumoase ca ea să nu-i fie permis să intre în biserică. Dacă nu locuia nimeni acolo!

„Nimeni? Cum nimeni, Bibì?” — îi spuneam eu. „Acolo locuieşte cel mai demn de respect sentiment omenesc. Tu nu poți să înțelegi lucrurile astea, fiindcă eşti, spre norocul tău, cățeluşă, şi nu om. Oamenii, vezi, simt nevoia să facă o casă şi sentimentelor lor. Nu le ajunge că au înăuntru, în inimă, sentimentele; vor să le vadă şi în afară, să le atingă. Şi atunci le construiesc o casă.”

Mie îmi fusese de ajuns întotdeauna să am înăuntru, în felul meu, sentimentul divinității. Din respect față de sentimentele celorlalți, îi interzisesem mereu lui Bibì să intre în biserică; dar nu intram nici eu. Îmi păstram sentimentul şi încercam să-l respect stând în picioare, în loc să mă duc să îngenunchez în casa pe care i-o construiseră.

Acel *punct sensibil* pe care-l simțisem rănit în mine, când soția mea a râs auzindu-mă spunând că nu mai vreau să fiu considerat cămătar la Richieri, era Dumnezeu, fără îndoială: Dumnezeu, care se simțea rănit în mine. Dumnezeu, care în mine nu mai putea tolera ca ceilalți din Richieri să mă considere cămătar.

Dar dacă m-aş fi dus să le spun asta lui Quantorzo, Firbo sau celorlalți asociați de la bancă, le-aş fi dat, desigur, o altă dovadă a nebuniei mele.

Trebuia în schimb ca Dumnezeul dinăuntru, acest Dumnezeu care le-ar fi părut în mine de-acum tuturor nebun, să meargă cu cea mai mare pocăință să-l viziteze şi să-i ceară ajutor şi protecție foarte înțeleptului Dumnezeu din afară, care-şi avea casa şi servitorii lui extrem

de credincioşi şi plini de zel şi puterile sale desfăşurate în lume cu atâta ştiinţă şi strălucire, încât se făcea iubit şi temut.

Pe acest Dumnezeu nu exista nici cel mai mic pericol ca Firbo sau Quantorzo să încerce să-l numească nebun.

VI
Un episcop incomod

M-am dus deci să-l caut la episcopie pe Monsenior Partanna.

Se spunea la Richieri că fusese ales episcop în urma intrigilor unor puternici prelaţi din Roma. Fapt e că, deşi de câţiva ani în fruntea diecezei, nu reuşise încă să-şi câştige simpatia şi încrederea nimănui.

La Richieri lumea se obişnuise cu fastul, cu purtările alese şi pline de amabilitate, cu strălucirea predecesorului său, răposatul Excelenţa Sa Monseniorul Vivaldi; şi, de aceea, toţi au simţit că li se strânge inima când au văzut, pentru prima oară, coborând pe jos de la Palatul Episcopal scheletul înfofolit al noului episcop, între cei doi secretari care îl

însoțeau.

Un episcop pe jos?

De când Episcopia stătea ca o sumbră fortăreață deasupra oraşului, toți episcopii coborâseră într-o frumoasă trăsură cu doi cai, cu harnaşamente roşii şi pene.

Dar, chiar în momentul înscăunării, Monsenior Partanna spusese că a fi episcop este o datorie, şi nu o onoare. Şi concediase servitori şi bucătar, vizitiu şi uşieri, renunțase la trăsură şi inaugurase cea mai strictă economie, deşi dieceza Richieri era printre cele mai bogate din Italia. Pentru vizitele pastorale prin dieceză, foarte neglijate de predecesorul său, în schimb respectate de el cu cea mai mare grijă la vremea cerută de canoane, se folosea de trăsuri închiriate şi chiar de măgari sau catâri, în ciuda stării deplorabile a străzilor şi a lipsei mijloacelor de comunicație.

Ştiam apoi de la Anna Rosa că toate maicile celor cinci mănăstiri din oraş, în afară de cele decrepite de la Abația Mare, îl urau pentru dispozițiile dure date contra lor, imediat după ce se înscăunase episcop, şi anume să nu mai prepare şi nici să vândă dulciuri şi lichioruri,

dulciurile acelea bune din miere şi cocă cu ouă, împodobite cu fir de argint, lichiorurile acelea grozave care aveau gust de anason şi scorţişoară, să nu mai coasă nici măcar odăjdii şi odoare sfinte, ci doar să tricoteze ciorapi; şi, în sfârşit, să nu mai aibă confesor particular, ci să se folosească toate, fără excepţie, de Părintele comunităţii. Dispoziţii şi mai aspre dăduse pentru preoţi şi toţi ceilalţi ce aveau legătură cu biserica, cerând o foarte rigidă respectare a îndatoririlor de către tot clerul.

Un astfel de episcop e incomod pentru toţi cei care au vrut să-şi lase în afară sentimentul religios, construind o casă Dumnezeului lor, cu atât mai frumoasă cu cât e mai mare nevoia de a fi iertat. Dar era pentru mine cel mai bun pe care mi-l puteam dori. Predecesorul său, Excelenţa Sa Monsenior Vivaldi, iubit de toţi, serviabil cu toţi, ar fi căutat fără îndoială modalitatea de a împăca lucrurile, salvând şi banca şi conştiinţa, pentru a mă mulţumi pe mine, dar şi pe Firbo şi Quantorzo şi pe toţi ceilalţi.

Acum eu simţeam însă că nu mă mai puteam împăca nici cu mine, nici cu ceilalţi.

VII
O convorbire cu Monseniorul

Monseniorul Partanna m-a primit în vasta sală a vechii cancelarii a Palatului Episcopal.

Simt şi acum în nări mirosul acelei săli cu tavanul întunecat pictat, dar atât de acoperit de praf, că nu se mai distingea aproape nimic. Pereții înalți şi îngălbeniți erau plini de vechi portrete de prelați, desfigurate şi ele de praf şi unele chiar de mucegai, atârnate ici şi colo în dezordine, deasupra dulapurilor şi bibliotecilor decolorate şi roase de cari.

În fundul sălii erau două ferestre mari, ale căror geamuri, de o tristețe infinită în golul cerului acoperit, erau zguduite fără încetare de un vânt foarte puternic ce se pornise deodată: teribilul vânt din Richieri, care trezeşte neliniştea în toate casele.

Din când în când părea că geamurile or să cedeze furiei vântului care urla. Întreaga convorbire dintre mine şi Monsenior a fost însoțită, sinistru, de şuierături ascuțite şi vehemente, de mugete prelungi şi profunde care, distrăgându-mă adesea de la cuvintele

Monseniorului, m-au făcut să simt, cu o teamă indefinită, pe care n-o mai încercasem niciodată, regretul deşertăciunii timpului şi a vieții.

Îmi amintesc că de la una din ferestre se zărea terasa unei case vechi. Pe terasa aceea a apărut deodată un om, care părea să fi fugit din pat cu ideea nebunească de a simți voluptatea zborului.

Expus vântului furios, flutura în jurul trupului slab, atât de slab că-ți trezea repulsia, o cuvertură de lână roşie, pe care o atârnase şi o susținea pe umeri, cu brațele aşezate în cruce. Şi râdea, râdea cu lacrimi lucindu-i în ochii rătăciți, în timp ce şuvițe de păr roşcat îi zburau ici şi colo, şerpuind ca nişte flăcări.

Apariția aceea m-a uimit aşa de tare, încât la un moment dat nu m-am putut abține să-i fac un semn Monseniorului, întrerupându-l în mijlocul unei tirade foarte serioase asupra mustrărilor de conştiință, în care se lansase de o vreme, evident satisfăcut de elocința lui.

Monseniorul de-abia a întors puțin capul; şi, cu un zâmbet din acelea care țin foarte bine locul unui suspin, a spus:

— A, da: e un biet nebun care stă acolo.

A spus-o cu un ton atât de indiferent, vorbind ca de un lucru ce-i devenise, cu vremea, foarte familiar, încât am fost ispitit să-l fac să sară în sus, anunțându-l:

„Nu ştiți: nu stă acolo. Stă aici, Monseniore. Nebunul care vrea să zboare sunt eu.”

M-am abținut şi n-am spus nimic. Dimpotrivă, l-am întrebat cu acelaşi ton indiferent:

— Şi nu există pericolul să se arunce de pe terasă?

— Nu, de atâția ani face aşa, a răspuns Monseniorul. Inofensiv, inofensiv.

În mod spontan, fără să vreau, mi-a scăpat:

— Ca mine.

Şi Monseniorul nu s-a putut reține să nu tresară. Dar i-am arătat imediat o figură atât de calmă şi zâmbitoare, că şi-a revenit pe loc. M-am grăbit să-i explic că spuneam că-s inofensiv în opinia domnului Firbo şi a domnului Quantorzo, a socrului meu şi a soției mele, în sfârşit, a tuturor celor ce voiau să mă pună sub interdicție.

Monseniorul, înseninat, şi-a reluat tirada asupra mustrărilor de conştiință, care i se

păreau cele mai potrivite în cazul meu şi, în acelaşi timp, singura modalitate de a dejuca, prin autoritatea şi prestigiul puterii sale spirituale, intenţiile şi intrigile duşmanilor mei.

Puteam să-l fac să înţeleagă că nu eram tocmai un caz de conştiinţă, aşa cum îşi închipuia el? Dacă m-aş fi aventurat să-l fac să înţeleagă asta, aş fi devenit deodată nebun şi în ochii lui.

Dumnezeul din mine, care dorea să-mi retrag banii din bancă pentru a nu mi se mai spune cămătar, era un adversar al tuturor construcţiilor.

În schimb, Dumnezeul căruia venisem să-i cer ajutor şi protecţie era tocmai acela care construia. Mi-ar fi dat, da, o mână de ajutor să-mi recapăt banii, cu condiţia însă ca ei să servească la construcţia cel puţin a unei case pentru un altul din cele mai demne de respect sentimente omeneşti: mila.

Monseniorul, la sfârşitul discuţiei noastre, m-a întrebat cu un aer solemn dacă nu asta doream.

A trebuit să-i răspund că asta doream.

Şi atunci a sunat un clopoţel vechi de argint, înnegrit şi înfundat, ce stătea foarte

timid pe masă. A apărut un tânăr cleric, blond şi foarte palid. Monseniorul i-a ordonat să-l cheme pe Don Antonio Sclepis, preot la Catedrală şi directorul Colegiului Pioşilor, care se afla în anticameră. Omul care-mi trebuia.

Îl cunoşteam pe acest preot mai curând din auzite decât personal. Mă dusesem cândva, trimis de tatăl meu, să-i dau o scrisoare sus, la Colegiul Pioşilor, care se ridică nu departe de Palatul Episcopal, în cel mai înalt punct al oraşului, şi este un edificiu foarte vechi, pătrat şi întunecat în exterior, ros de vreme şi intemperii, dar foarte alb, aerisit şi luminos pe dinăuntru. Acolo sunt primiți bieții orfani şi micii bastarzi din toată provincia, de la şase la nouăsprezece ani, şi învață diferite arte şi meserii. Disciplina este atât de dură, încât atunci când bieții Pioşi îşi cântă, dimineața şi la asfințit, rugăciunile lor în acompaniament de orgă, în biserica Colegiului, când le auzi de jos par plânsetele unor deținuți.

Dacă te uitai la înfățişarea lui, preotul Sclepis nu părea să posede atâta forță de dominare şi o astfel de energie. Era un preot lung şi slab, aproape diafan, de parcă aerul şi lumina înălțimii la care trăia nu numai că l-ar

fi decolorat, ba chiar rarefiat, şi i-ar fi făcut mâinile firave şi tremurătoare, aproape transparente, iar pleoapele, peste ochii deschişi la culoare şi alungiți, i-ar fi devenit mai subțiri decât foița de ceapă. Tremurătoare şi stinsă îi era şi vocea, iar zâmbetele şterse pe buzele lungi şi albe, între care îi apărea adesea un fir de salivă.

Imediat ce a intrat şi Monseniorul, l-a pus la curent cu mustrările de conştiință şi intențiile mele, a început să-mi vorbească foarte grăbit, cu multă familiaritate, bătându-mă pe spate şi tutuindu-mă:

— Bine, bine, fiule! O durere mare, îmi place. Mulțumeşte-i lui Dumnezeu. Durerea te salvează, fiule. Trebuie să fim duri cu toți proştii care nu sunt capabili să sufere. Dar tu, din fericire, ai mult, mult de suferit, dacă ne gândim că tatăl tău care, sărăcuțul, ei... a făcut atâta rău! Să fie martiriul tău gândul la tată! Martiriul tău! Şi lasă-mi-i mie, să mă lupt eu cu ei, pe domnul Firbo şi pe domnul Quantorzo! Vor să te pună sub interdicție? Ți-i aranjez eu, fii fără grijă!

Am plecat de la Palatul Episcopal cu siguranța că îi voi învinge pe aceia care voiau

să mă pună sub interdicție; dar siguranța aceasta şi datoriile care derivau de aici, contractate acum cu episcopul şi cu Sclepis, mă aruncau într-o mare de incertitudini fără sfârşit în privința a ceea ce urma să se aleagă de mine, complet prădat, fără nici o situație, fără familie.

VIII
În aşteptare

Nu-mi rămânea deocamdată decât Anna Rosa, tovărăşia pe care dorea să i-o țin pe timpul bolii.

Stătea în pat, cu piciorul bandajat; şi spunea că n-o să se mai scoale niciodată dacă, aşa cum se temeau medicii, o să rămână şchioapă.

Palidă şi slăbită de atâta zăcut, căpătase un farmec nou, contrastând cu cel de dinainte. Strălucirea ochilor îi devenise mai intensă, aproape întunecată. Spunea că nu poate să doarmă. Mirosul părului des, negru, puțin cârlionțat şi uscat, când îl găsea dimineața despletit şi ciufulit pe pernă, o sufoca. Dacă nu ar fi avut repulsie de mâinile coaforului, şi l-ar

fi tăiat. M-a întrebat, într-o dimineaţă, dacă n-aş şti să i-l tai eu. A râs de încurcătura mea şi şi-a tras cearşaful peste faţă, rămânând astfel cu chipul ascuns, în tăcere.

Sub cuvertură se ghiceau formele bogate ale trupului ei de virgină coaptă. Ştiam de la Dida că avea deja douăzeci şi cinci de ani. Desigur, stând aşa, cu chipul ascuns, se gândea că eu nu mă puteam abţine să nu-i privesc trupul, aşa cum se reliefa sub cuvertură. Mă ispitea.

În penumbra cămăruţei roz în dezordine, tăcerea părea conştientă de aşteptarea zadarnică a unei vieţi căreia dorinţele de moment ale acelei ciudate creaturi nu putuseră niciodată să-i dea naştere, nici consistenţă, în nici un fel.

Ghicisem în ea neputinţa de a suporta orice lucru ce dădea semne de durată şi stabilitate. Tot ce făcea, orice dorinţă sau gând ce se năşteau în ea pentru o clipă, în clipa următoare erau deja departe de ea; şi dacă i se întâmpla să se simtă reţinută puţin de ele, izbucnea în accese de furie, ură, clocotind toată.

Doar de trupul său era mulţumită, deşi câteodată îi displăcea total, ba chiar spunea că îl ura. Dar şi-l admira tot timpul în oglindă, în

toate amănuntele, încercând toate atitudinile, expresiile de care ochii ei atât de intenşi, strălucitori şi vii, nările fremătânde, gura roşie şi arogantă, maxilarul foarte mobil erau în stare. Aşa, de parcă i-ar fi plăcut să facă pe actrița; nu fiindcă se gândea că i-ar fi fost de folos ei, în viață, ci numai în joacă: o joacă de moment, cochetărie sau provocare.

Într-o dimineață am văzut-o schițând, şi apoi studiindu-l multă vreme, în oglinjoara pe care o ținea cu ea în pat, un zâmbet plin de milă şi de tandrețe, având totuşi o scânteiere de malițiozitate aproape copilărească. Văzând-o pe urmă cum l-a schițat din nou, identic, viu, de parcă acum se năştea pentru mine, spontan, m-a cuprins revolta.

I-am spus că nu eram oglinda ei.

Dar nu s-a supărat. M-a întrebat dacă zâmbetul acesta, aşa cum i-l văzusem acum, era la fel cu cel pe care-l văzuse şi studiase în oglindă mai înainte.

I-am răspuns, plictisit de insistența ei:

— De unde vreți să ştiu? Nu pot să ştiu cum V-ați văzut dumneavoastră. Faceți-vă o fotografie cu zâmbetul ăsta.

— O am, mi-a spus. Una mare. Acolo, în

sertarul de jos de la dulap. Aduceți-mi-o, vă rog.

Sertarul era plin de fotografii de-ale ei. Mi-a arătat multe, mai vechi şi mai recente.

— Toate sunt moarte, i-am spus.

S-a întors brusc către mine.

— Moarte?

— Oricât ar părea de vii.

— Şi asta cu zâmbetul?

— Şi asta, gânditoare; şi asta, cu ochii în jos.

— Cum moartă, când sunt aici, vie?

— A, dumneavoastră da, fiindcă nu vă vedeți acum. Dar când stați în fața oglinzii, în clipa în care vă priviți, nu mai sunteți vie!

— De ce?

— Fiindcă, pentru a vă vedea, trebuie să opriți pentru o clipă viața. Ca în fața unui aparat de fotografiat. Vă aşezați într-o poziție anume. Şi a te aşeza într-o poziție anume e ca şi cum ai deveni statuie pentru o clipă. Viața e în continuă mişcare, nu poate niciodată să se vadă pe ea însăşi cu adevărat.

— Şi atunci eu, vie, nu m-am văzut niciodată?

— Niciodată, aşa cum pot să vă văd eu. Dar

eu văd o imagine a dumneavoastră care e doar a mea, şi nu a dumneavoastră, desigur. Pe a dumneavoastră, vie, aţi putut-o surprinde cândva doar în vreun instantaneu pe care vi l-a făcut cineva. Dar precis că aţi avut o surpriză neplăcută. Poate că nici nu V-aţi recunoscut, aşa nearanjată, în mişcare.

— E adevărat.

— Nu vă puteţi cunoaşte decât când vă aşezaţi într-o poziţie anume: statuie, nu vie. Când trăieşti, trăieşti şi nu te vezi. A te cunoaşte înseamnă a muri. Dumneavoastră staţi şi vă uitaţi atâta în oglindă, în toate oglinzile, deoarece nu trăiţi; nu ştiţi, nu puteţi sau nu vreţi să trăiţi. Vreţi să vă cunoaşteţi prea mult, şi nu trăiţi.

— Nici vorbă! Dimpotrivă, nu pot să stau în loc o clipă.

— Dar vreţi să vă vedeţi mereu. În orice gest al vieţii dumneavoastră. E ca şi cum aţi avea în faţă, tot timpul, propria imagine, în orice acţiune, în orice mişcare. Şi neputinţa de a suporta provine poate din asta. Nu vreţi ca sentimentul să vă fie orb. Îl obligaţi să deschidă ochii şi să se vadă într-o oglindă pe care i-o puneţi mereu în faţă. Iar sentimentul,

imediat ce se vede, îngheaţă. Nu se poate trăi în faţa unei oglinzi. Încercaţi să nu vă mai vedeţi niciodată. Fiindcă oricum n-o să reuşiţi să vă cunoaşteţi aşa cum vă văd ceilalţi. Şi atunci, la ce bun să vă cunoaşteţi doar aşa, în sine? Vi se poate întâmpla să nu mai înţelegeţi de ce trebuie să aveţi imaginea pe care vi-o arată oglinda.

A rămas multă vreme cu privirea fixă, gândindu-se.

Sunt convins că şi ei, ca şi mie, după vorbele acestea şi după tot ce-i mai spusesem despre chinurile mele spirituale, i s-a deschis în faţă în acel moment, fără limite, şi cu atât mai înspăimântătoare cu cât era mai lucidă, viziunea singurătăţii noastre fără leac. Aparenţele fiecărui obiect se izolau într-un mod înfricoşător. Şi poate că nici ea n-a mai regăsit raţiunea de a-şi arăta faţa, dacă în singurătatea aceea nu şi-o putea vedea vie, în timp ce ceilalţi, din afară, izolându-i-o, cine ştie cum i-o vedeau.

Orgoliul îşi pierde sensul.

Să vezi lucrurile cu ochi care nu puteau să ştie cum le vedeau alţi ochi.

Să vorbeşti ca să nu te înţelegi cu ceilalţi.

N-avea nici un sens să fii un lucru în sine.

Şi nimic nu mai era adevărat, dacă nici un lucru nu era adevărat în sine. Fiecare îl vedea în felul lui şi-l lua în posesie pentru a-şi umple cumva singurătatea şi a da consistență, zi de zi, vieții sale.

Stăteam la picioarele patului ei, cu o înfățișare mie cunoscută şi pentru ea impenetrabilă, naufragiat în singurătatea ei; şi ea în a mea, pe pat, cu ochii nemişcați şi pierduți în depărtări, palidă, cu un cot pe pernă, sprijinindu-şi în palmă capul ciufulit.

Simțea față de tot ce-i spuneam o atracție de neînvins şi, în acelaşi timp, un fel de repulsie, ba uneori chiar de ură: vedeam cum îi scânteia în ochi, în timp ce-mi asculta cuvintele cu o atenție avidă.

Voia totuşi să vorbesc mai departe, să-i spun tot ce-mi trecea prin minte: imagini, gânduri. Iar eu vorbeam aproape fără să mă gândesc; sau, mai bine zis, gândul meu vorbea de la sine, ca pentru a relaxa chinuitoarea sa tensiune.

— Vă apropiați de o fereastră; priviți lumea; credeți că e aşa cum vă apare. Vedeți jos, pe stradă, lumea trecând, mică în viziunea

dumneavoastră, care e mare, de la înălțimea ferestrei la care stați. Nu puteți să nu simțiți măreția aceasta în sine, deoarece, dacă un prieten trece pe stradă, acolo jos, şi-l recunoaşteți, privit aşa, de sus, nu vi se pare mai mare decât un deget. A, dacă v-ar trece prin cap să-l strigați şi să-l întrebați: „Spune-mi, te rog, cum îți par, aşezată aici la fereastră?" Nu vă trece prin cap, deoarece nu vă gândiți la imaginea pe care şi-o fac cei ce trec pe stradă despre fereastră şi despre dumneavoastră, care priviți de acolo. Ar trebui să faceți efortul să vă detaşați de dimensiunile pe care le acordați realității celor ce merg acolo jos şi care trăiesc pentru o clipă în viziunea dumneavoastră vastă, mici trecători pe o stradă. Nu faceți acest efort, deoarece nu aveți nici cea mai mică bănuială în legătură cu imaginea pe care şi-o fac ei asupra ferestrei, una printre atâtea, mică, la o oarecare înălțime, şi despre dumneavoastră, mică-mică, stând acolo cu mânuța aceea care se mişcă prin aer.

Se vedea aşa cum o descriam, mică-mică la o fereastră înaltă, cu mânuța care se mişca prin aer, şi râdea.

Erau fulgere, zvâcniri; apoi în cămăruță se

aşternea din nou tăcerea. Din când în când apărea, ca o umbră, mătuşa bătrână cu care locuia Anna Rosa: grasă, apatică, cu nişte enormi ochi albaştri deschis, afectați într-un mod oribil de strabism. Stătea puțin în prag, în penumbra lichidă a cămăruței, cu mâinile umflate şi palide în poală; părea un monstru marin; nu spunea nimic şi pleca.

Cu mătuşa ei nu schimba decât câteva cuvinte toată ziua. Trăia cu sine, în sine; citea, visa, mereu neputincioasă însă de a suporta atât lecturile, cât şi visările sale; ieşea după cumpărături, mergea la una sau alta dintre prietenele ei; dar i se păreau toate proaste şi găunoase; îi plăcea să le uimească; pe urmă, reîntorcându-se acasă, se simțea obosită şi sătulă de toate. Anumite repulsii de neînvins, ce se puteau ghici în ea dintr-o tresărire sau dintr-un gest neaşteptat urmând vreunei aluzii, se datorau poate lecturii cărților de medicină ce se găseau în biblioteca tatălui ei, care fusese doctor. Spunea că n-o să se căsătorească niciodată.

N-aş putea spune ce idee îşi făcuse despre mine. Mă privea desigur cu un interes extraordinar, rătăcit cum îi apăream, în zilele

acelea, în propriile gânduri şi într-o incertitudine totală.

Această incertitudine a mea, care fugea de orice limită, refuza orice sprijin şi, de-acum aproape instinctiv, se retrăgea din orice formă consistentă, aşa cum marea se retrage de pe ţărm, această incertitudine, umbrindu-mi privirea, o atrăgea desigur, dar câteodată, uitându-mă la ea, aveam senzaţia ciudată că îi apărea amuzantă oarecum — un lucru de care poţi şi râde, să ai aici la picioarele patului un bărbat într-o stare de spirit de necrezut, complet scindat şi care nu ştia cum o să reuşească s-o ducă mâine, când, căpătând cu ajutorul lui Sclepis banii din bancă, o să fie prădat şi eliberat de toate.

Fiindcă ea era convinsă că eu o să merg acum până-n pânzele albe, ca un nebun adevărat. Şi asta o amuza enorm, mai ales că avea orgoliul de a fi ghicit, din discuţiile cu nevastă-mea, nu chiar totul, e drept, dar că eu eram, oricum, un bărbat puţin comun, deosebit de ceilalţi, de la care te puteai aştepta, într-o zi sau alta, la ceva extraordinar. Şi ca pentru a da imediat celorlalţi, şi mai ales nevesti-mii, dovada că ea avusese dreptate să creadă asta

despre mine, se grăbise să mă cheme, să mă informeze despre intenţiile celorlalţi împotriva mea, să mă îndemne să mă duc la Monsenior; iar acum era foarte mulţumită de mine, văzându-mă aşa cum mă vedea, la picioarele patului ei, calm şi senin în aşteptarea a ceea ce trebuia în mod necesar să se întâmple, fără să-mi pese de nimic şi de nimeni.

Şi totuşi chiar ea a vrut să mă omoare, şi tocmai când a trecut de la satisfacţia pe care i-o dădeam, şi care o amuza puţin, la un sentiment intens de milă, ca să răspundă, ca fascinată, la mila pe care, în mod sigur, trebuia s-o am şi eu în ochi atunci când o priveam ca din depărtarea infinită a unui timp ce pierduse orice vârstă.

Nu ştiu precis cum s-a întâmplat. Când eu, privind-o din depărtarea aceea, i-am spus cuvinte pe care nu mi le mai amintesc, cuvinte din care ea trebuie să fi simţit dorinţa mea nestăvilită de a da toată viaţa din mine, tot ce puteam eu fi ca să devin pentru ea acela pe care şi l-ar fi dorit, iar pentru mine nimeni, chiar nimeni. Ştiu că mi-a întins braţele din pat; ştiu că m-a tras spre ea.

Din pat m-am rostogolit puţin după aceea,

rănit grav la piept de micul revolver pe care-l ținea sub pernă.

Trebuie să fie adevărate motivele pe care ea le-a spus ca să se disculpe: că a fost îndemnată să mă omoare de repulsia instinctivă, neașteptată față de actul în care se simțea târâtă de fascinația stranie a tot ceea ce-i spusesem în zilele acelea.

Cartea a opta

I
Judecătorul nu se grăbeşte

De obicei, procedurilor judiciare obişnuite nu li se poate reproşa graba.

Judecătorul însărcinat să instruiască procesul contra Annei Rosa, onest de felul lui şi principial, a vrut să fie foarte scrupulos şi a pierdut luni de zile înainte să ajungă la aşa-zisa constatare a faptelor, după ce a cules, se înțelege, date şi mărturii.

Dar n-a fost cu putință să obțină vreun răspuns de la mine la un prim interogatoriu pe care voia să mi-l ia, imediat după ce fusesem transportat din cămăruța Annei Rosa la spital. Când medicii mi-au permis să vorbesc, primul răspuns pe care l-am dat, în loc să-l pună în încurcătură pe cel care mă interoga, m-a pus în încurcătură pe mine.

Iată: atât de fulgerător a trecut Anna Rosa de la mila pentru mine, datorită căreia îmi întinsese brațele din pat, la impulsul instinctiv

care a împins-o la acțiunea violentă asupra mea, că eu, orb deja când am simțit aproape căldura trupului ei provocator, n-am avut nici timpul şi nici posibilitatea să-mi dau seama cum a făcut să scoată brusc revolverul de sub pernă şi să mă împuşte. Aşa că, deoarece nu mi se părea admisibil ca ea, după ce mă trăsese către sine, să fi vrut apoi să mă omoare,

am dat celui ce mă interoga, cu cea mai mare sinceritate, explicația care mi s-a părut cea mai probabilă, şi anume că rănirea mea, ca şi rănirea ei la picior de mai înainte, a fost accidentală şi s-a datorat faptului, desigur reprobabil, că revolverul acela se găsea sub pernă şi că eu trebuie să-l fi lovit şi să-i fi provocat descărcarea în urma efortului de a ridica bolnava, care mă rugase s-o aşez în capul oaselor pe pat.

Pentru mine minciuna (minciună necesară) era doar în ultima parte a răspunsului; celui ce mă interoga i s-a părut însă atât de sfruntată, încât am fost aspru dojenit. Mi s-a adus la cunoştință că justiția se afla, din fericire, în posesia mărturisirii explicite a celei ce mă rănise. Eu atunci, simțind o nevoie irezistibilă

de a-mi demonstra sinceritatea, am fost atât de naiv ca să arăt, în uimirea mea, cea mai vie curiozitate de a cunoaşte posibilul motiv dat de cea care mă rănise acțiunii sale violente asupra mea.

Răspunsul la întrebare a fost o pufnire zgomotoasă, ce aproape mi-a spălat fața.

— A, doreați doar s-o aşezați în capul oaselor pe pat?

Am leşinat.

Justiția trebuia să se afle deja şi în posesia unei prime mărturii a soției mele care, acum că avea şi dovada de fapt, putuse să vorbească cu conştiința curată despre dragostea mea mai veche pentru Anna Rosa.

Astfel, pentru justiție ar fi fost un fapt dovedit că Anna Rosa încercase să mă omoare pentru a se apăra de agresiunea mea brutală, dacă Anna Rosa însăşi nu l-ar fi asigurat pe judecător, sub jurământ, că nu existase o astfel de agresiune din partea mea, ci doar fascinația stranie exercitată involuntar asupra ei prin foarte curioasele păreri ce le aveam asupra vieții; fascinație de care s-a lăsat atrasă atât de puternic, încât a ajuns să comită nebunia aceea.

Judecătorul scrupulos, nemulțumit de informațiile sumare pe care Anna Rosa i le putuse da în legătură cu părerile mele, a considerat că trebuie să ştie mai multe lucruri, şi mai exacte, şi a vrut să vină să discute cu mine personal.

II
Pătura de lână verde

Am fost dus de la spital acasă pe targă şi, deja intrat în convalescență, am părăsit patul şi stăteam lungit, cu beatitudine, pe un fotoliu lângă fereastră, cu o pătură de lână verde pe genunchi.

Simțeam că rătăcesc, ca îmbătat, într-un gol liniştit, suav, de vis. Sosise primăvara şi primele raze de soare îmi dădeau o slăbiciune de o desfătare inefabilă. Mi-era aproape frică să nu mă rănească prospețimea aerului limpede ce intra pe fereastra întredeschisă şi stăteam învelit; dar ridicam din când în când ochii ca să privesc azurul intens de martie, străbătut de veseli nori luminoşi. Apoi mă uitam la mâinile mele, care îmi mai tremurau

încă, slăbite; le lăsam pe genunchi şi mângâiam uşor, cu vârful degetelor, firele verzui ale păturii de lână. Vedeam în ea câmpia, ca şi cum ar fi fost o întindere nesfârşită de grâu; şi, mângâind-o, eram fericit având într-adevăr, în mijlocul atâtor lanuri, un asemenea sentiment de depărtare lipsită de memorie, încât aproape mi-era frică, o frică foarte dulce.

Ah, să te pierzi, să te destinzi şi să te abandonezi, în iarbă, în liniştea cerului; să-ți umpli sufletul de tot azurul acela gol, să laşi să naufragieze în el orice gând, orice amintire!

Putea, mă întreb, să pice mai inoportun judecătorul?

Mi-ar părea rău să ştiu, când îmi amintesc, că a plecat de la mine, în ziua aceea, cu impresia că voiam să-mi bat joc de el. Avea ceva dintr-o cârtiță, cu mânuțele lui ridicate mereu la gură, cu ochii mici plumburii, aproape fără vedere, întredeschişi; cu tot trupul contorsionat, slab, prost îmbrăcat, cu un umăr mai sus decât celălalt. Pe stradă mergea pieziş, aşa cum fac câinii; deşi toți spuneau că, în ce priveşte moralitatea, rumeni nu era mai drept ca el.

Opiniile mele asupra vieții?

— A, domnule judecător, i-am spus, nu pot, credeți-mă, să vi le repet. Uitați-vă aici! Uitați-vă aici!

Şi i-am arătat pătura de lână verde, mângâind-o delicat cu mâna.

— Dumneavoastră aveți datoria de a strânge şi a pregăti elementele de care mâine justiția se va folosi pentru a da sentința? Şi veniți la mine să mă întrebați ce opinii am asupra vieții, acelea care pentru acuzată au fost motivul de a mă ucide? Dar dacă vi le-aş repeta, domnule judecător, mi-e teamă că nu pe mine m-ați ucide, ci pe dumneavoastră înşivă, din pricina remuşcării de a fi exercitat atâta vreme funcția pe care o aveți. Nu, nu: n-o să vi le spun, domnule judecător! E mai bine chiar să vă astupați urechile, ca să n-auziți zgomotul teribil al vâltorii de sub zăgazuri, dincolo de limitele pe care dumneavoastră, ca un bun judecător, vi le-ați trasat şi impus pentru a avea conştiința nepătată. Pot să se năruie — ştiți asta? — într-un moment de furtună ca acela prin care a trecut domnişoara Anna Rosa. Care vâltoare? Ei, aceea a torentului, domnule judecător! Dumneavoastră le-ați îngrădit bine în sentimentele, în datoriile

pe care vi le-ați impus, în obişnuințele pe care vi le-ați trasat; dar vin momentele de preaplin, domnule judecător, şi torentul se revarsă, se revarsă şi răvăşeşte totul. Eu ştiu asta. Pentru mine s-a scufundat totul, domnule judecător! M-am aruncat în torent şi acum înot, înot. Şi sunt, dacă ați şti, deja departe! Aproape că nu vă mai zăresc. Să fiți sănătos, domnule judecător, să fiți sănătos!

A rămas acolo, năucit, uitându-se la mine ca la un nebun incurabil. Sperând să-l scot din atitudinea aceea penibilă, i-am zâmbit; am ridicat cu amândouă mâinile pătura de pe genunchi şi i-am arătat-o încă o dată, întrebându-l cu amabilitate:

— Dar nu vi se pare, iertați-mă, cu adevărat frumoasă, aşa verde, pătura aceasta de lână?

III
Supunere

Mă consolam cu gândul că toate acestea ar fi facilitat achitarea Annei Rosa. Dar de cealaltă parte era Sclepis, care, de mai multe ori, cu toate cartilajele tremurându-i, venise

să-mi spună că-i făcusem şi continuam să-i fac din ce în ce mai dificilă misiunea salvării mele.

Era posibil să nu-mi dau seama de scandalul enorm stârnit de aventura mea, exact în momentul în care trebuia să le arăt tuturor că eram întreg la minte? Şi nu demonstrasem, oare, în schimb, că soția mea avusese dreptate să fugă la tatăl ei din cauza comportării mele nedemne față de ea? Eu o înşelam; şi numai ca să devin mai frumos în ochii fetei aceleia exaltate protestasem că nu mai vreau ca lumea din oraş să-mi spună cămătar. Şi eram atât de orbit de pasiunea aceea vinovată, încât voisem şi mă încăpățânam încă să mă ruinez, şi pe mine şi pe ceilalți, cu toate că era cât pe ce să mă coste chiar viața pasiunea mea vinovată!

De-acum lui Sclepis, în fața indignării generale, nu-i rămânea decât să recunoască vinile mele deplorabile, iar, ca să mă salveze, nu vedea altă scăpare decât mărturisirea lor deschisă din partea mea. Trebuia totuşi ca această mărturisire să nu devină periculoasă, să arăt în acelaşi timp, vie şi extrem de urgentă pentru sufletul meu, necesitatea unei pocăințe eroice, pentru a-i da lui tăria sufletească şi

forța de a cere celorlalți sacrificiul propriilor interese.

Eu nu făceam decât să încuviințez din cap tot ce-mi spunea, fără să fac efortul să discern cât şi până unde ceea ce era doar argumentație dialectică, încălzindu-se treptat, devenise la el o convingere sinceră. Desigur, părea din ce în ce mai satisfăcut; dar în sinea lui, poate, puțin perplex, gândindu-se dacă această satisfacție privea sentimentul de caritate sau ascuțimea intelectului său.

S-a hotărât ca eu să dau un exemplu solemn de pocăință şi abnegație, donând totul, până şi casa şi orice altă avere, ca să fondez, şi cu ce mi-ar reveni din lichidarea băncii, un azil pentru săraci, plus o bucătărie economică deschisă tot anul, nu numai în beneficiul celor adăpostiți acolo, ci pentru toți nevoiaşii; plus un număr de haine pentru ambele sexe şi pentru orice vârstă, pentru atâtea persoane pe an; şi că eu însumi aş fi locuit acolo, dormind pe un pat de campanie, mâncând, ca toți ceilalți, dintr-un blid de lemn şi îmbrăcându-mă cu hainele comunității, potrivite vârstei şi sexului meu.

Ceea ce mă deranja cel mai tare era ca

această supunere totală a mea să nu fie interpretată ca o căință adevărată, în timp ce eu dădeam totul, nu mă opuneam la nimic fiindcă eram de-acum foarte departe de orice lucru ce putea avea vreun sens sau valoare pentru ceilalți, şi nu numai că eram înstrăinat de mine şi de orice lucru al meu, dar îmi repugna să continuu să fiu *cineva*, să posed ceva.

Nemaidorind nimic, ştiam că nu mai pot să vorbesc. Şi stăteam liniştit, privindu-l şi admirându-l pe bătrânul şi diafanul prelat care ştia să vrea atâtea şi să-şi exercite voința cu o artă aşa de subtilă, şi nu pentru interesul lui, nici poate pentru a face un bine celorlalți, cât pentru meritele ce ar fi revenit acelei case a lui Dumnezeu, al cărei servitor credincios şi plin de zel era.

Iată-l: pentru sine, nimeni.

Poate că acesta era mijlocul prin care să devii unul pentru toți.

Dar exista la preotul acela prea mult orgoliu al puterii şi înțelepciunii sale. Chiar trăind pentru ceilalți, voia încă să fie cineva pentru sine, ca să se distingă bine de ceilalți prin înțelepciunea şi puterea lui, şi chiar printr-o

credință mai mare şi un zel sporit.

Motiv pentru care, privindu-l — da, continuam să-l admir — îmi trezea si mila.

IV
Fără încheiere

Anna Rosa trebuia să fie achitată; dar eu cred că achitarea ei s-a datorat, măcar în parte, şi ilarității pe care am stârnit-o în sala tribunalului când, chemat să depun mărturie, m-au văzut apărând cu boneta, saboții şi halatul albastru al azilului. Nu m-am mai uitat în oglindă şi nici nu-mi trece prin cap să vreau să ştiu ce s-a întâmplat cu figura şi cu restul înfățişării mele. Ceea ce reprezentam pentru alții trebuie să fi părut mult schimbat, şi încă într-un fel destul de caraghios, dacă e să judecăm după uimirea şi râsetele cu care am fost primit. Şi totuşi, toți au continuat să-mi spună Moscarda, deşi a spune Moscarda avea de-acum, desigur, pentru fiecare, o semnificație atât de diferită de cea de dinainte, încât ar fi putut să-l scutească pe bietul ne-norocit, bărbos şi zâmbitor, cu saboții şi

halatul albastru, de efortul de a răspunde încă la acest nume, de parcă în realitate i-ar mai fi aparţinut.

Nici un nume. Nici o amintire azi, a numelui de ieri; a numelui de azi, mâine. Dacă numele este lucrul, dacă un nume este în noi conceptul oricărui lucru din afara noastră, iar fără nume nu există conceptul, şi lucrul rămâne în noi ca orb, indistinct şi indefinit, ei bine, atunci acesta pe care l-am purtat printre oameni să-l graveze fiecare, inscripţie funerară, pe fruntea imaginii cu care i-am apărut, şi s-o lase în pace şi să n-o mai pomenească. Nu e altceva decât asta, o inscripţie funerară, un nume. Li se potriveşte morţilor. Cui a terminat. Eu sunt viu şi nu termin. Viaţa nu se termină. Şi nu are habar de nume viaţa. Copacul acesta, suflu tremurător de frunze noi. Sunt copacul acesta. Copac, nor; mâine carte sau vânt: cartea pe care o citesc, vântul pe care îl sorb. Răspândit în afară, vagabond.

Azilul se ridică pe câmpie, într-un loc fermecător. Eu ies în fiecare dimineaţă, în zori, fiindcă acum vreau să-mi păstrez spiritul aşa, proaspăt ca zorile, cu toate lucrurile care se descoperă acum, care miros încă a

prospețime nocturnă, înainte ca soarele să le usuce suflarea umedă şi să le orbească. Acolo, norii apoşi, grei, plumburii, grămădiți deasupra munților palizi, care fac să pară mai vastă şi mai strălucitoare, în umbra nocturnă ce a mai rămas, fâşia aceea verde de cer. Şi dincoace firele de iarbă, fragede de rouă şi ele, prospețime vie a câmpului. Şi măgăruşul rămas afară toată noaptea, ce priveşte acum cu ochii înceţoşați şi pufneşte în liniştea care îi este atât de aproape şi, încet-încet, pare să se îndepărteze de el începând, fără mirare însă, să i se limpezească împrejur, cu lumina ce abia se răspândeşte peste câmpiile pustii şi încremenite. Şi drumurile de acolo, între garduri vii, negre şi ziduri crăpate, ce stau încă şi nu merg, sfâşiate de urmele lăsate de care. Şi aerul e nou şi totul, clipă de clipă, aşa cum e, se însufleţeşte. Întorc imediat ochii ca să nu mai văd nimic încremenind în aparența sa şi murind. Numai aşa mai pot să trăiesc de-acum. Să renasc clipă de clipă. Să-mi împiedic gândul să se pună din nou pe lucru şi să-mi refacă, înăuntrul meu, golul construcțiilor deşarte.

Oraşul e departe. Ajunge la mine,

câteodată, în liniştea asfinţitului, sunetul clopotelor. Dar acum nu mai aud clopotele înăuntrul meu, ci în afară, bătând pentru ele, cum freamătă poate de bucurie în cavităţile lor sonore, într-un cer frumos şi albastru, plin de soare cald, printre chemările rândunelelor sau în vântul înnorat, grele şi atât de înalte în clopotniţele aeriene. Să te gândeşti la moarte, să te rogi. Mai sunt şi unii care simt nevoia aceasta, şi-i dau glas prin clopote. Eu nu mai simt o astfel de nevoie; fiindcă eu mor în orice clipă şi renasc nou şi fără amintiri: viu şi întreg, dar nu în mine, ci în orice lucru din afară.

SFÂRŞIT